

Лозанка Пейчева, Венцислав Димов,
Милен Димитров, Даниела Костинкова

КНИГА ЗА УЧИТЕЛЯ

Музика
10. клас

ПРОСВЕТА
София

проф. д. изк. Лозанка Георгиева Пейчева
доц. дн Венцислав Димов Димов
д-р Милен Вълчев Димитров
Даниела Георгиева Костинкова

КНИГА ЗА УЧИТЕЛЯ ПО МУЗИКА ЗА 10. КЛАС

Редактор *Елка Андреева*
Художник на графичния дизайн *Бояна Павлова*
Художник на корицата *Лало Николов*
Художник редактор *Вихра Янчева*
Технически редактор *Мариана Димитрова*
Коректор *Славянка Мундрова*

Българска. Издание 1/2019 г. Формат 70x100/16. Печ. коли 4,50. Изд. коли 5,83.
Код 41012101332.

Издавателство „Просвета – София“ АД – 1618 София, ул. „Земеделска“ № 2
www.prosveta.bg; www.e-uchebnik.bg

Печат „Монт“ ООД – София

© Лозанка Георгиева Пейчева, Венцислав Димов Димов, Милен Вълчев Димитров,
Даниела Георгиева Костинкова, 2019 г.
© Бояна Иванова Павлова – художник на графичния дизайн, 2019 г.
© Лало Николаев Николов – художник на корицата, 2019 г.
© „Просвета – София“ АД, всички права запазени.

ISBN 978–954–01–3861–9

СЪДЪРЖАНИЕ

Въведение.....	4
Преговор – Входно равнище. За изкуството <i>музика</i> и неговите послания.	10
Тема 1. Музиката и съвременните технологии	11
1.1. Музика без граници (Музиката в синтез с други изкуства и технологии)	11
1.2. Музиката в синтез с други изкуства и технологии.	
Разгаданите тайни на цифровите технологии	15
1.3. Музика и медии.....	16
1.4. Музикалната индустрия	23
1.5. Традиции и нови времена.....	25
1.6. Диалози за новите музикални синтези	27
Тема 2. Музиката на XX век	30
2.1. Традиционната българска музика – мястото на фолклора днес	30
2.2. Фолклорното звучене в днешната култура	34
2.3. Фолклорната музика в композиторското творчество.....	39
2.4. Съвременно продуциране на фолклора.....	44
2.5. Диалози за музиката – младостта на българската традиция.....	50
Изходно равнище. Вашият час	52
ПРИЛОЖЕНИЯ	53
Препоръчителен музикален материал.....	53
Библиография	54
Хронология на медиите и технологиите, свързани с музиката	58
Учебна програма по музика за 10. клас (общообразователна подготовка).....	59
Годишно тематично разпределение на учебния материал по музика за 10. клас.....	64
Песни за изпълнение	70

ВЪВЕДЕНИЕ

ВМЕСТО УВОД: ЗА МУЗИКАТА БЕЗ ГРАНИЦИ, КОЯТО ДЕКОРИРА ВРЕМЕТО И ПОДХРАНВА УМА С РАДОСТ

*Без музиката, която го декорира, времето ще бъде просто
куп скучни производствени срокове и дати,
в които трябва да бъдат платени данъците ни.*

Франк Запа (американски композитор, китарист, певец и режисьор)
Нищо не подхранва ума така, както онова, което му доставя удоволствие...

Единственият начин да учиш е чрез радостта.
Алесандро д'Авеня (италиански писател и сценарист)

Мъдри хора са казали, че когато сложиш нещо в граници, то спира да расте, спира да се развива и да дава плодове. Като цвете в саксия – уж е цвете, но не е истинско, не е същото като цветята от градините, полята и горите: свободните цветя, които растат в пръстта, дишат волния въздух и впитат цветовете си в колорита на птичите песни. Музиката е цвят. Музиката е свободно цвете. Музиката е това, което ни дава свободата, времето и истината. По думите на Франк Запа – американски композитор, китарист, певец и режисьор, един от най-нестандартните концептуалисти в популярната музика, който е бил съветник по културните въпроси на президента Вацлав Хавел и макар че никога не е идвал в България, е споделял, че българската фолклорна музика му била любима – музиката декорира времето и живота и им дава смисъл. Тя може да вдъхне живец и на най-скучните неща, и както казва писателят Алесандро д'Авеня, е от рода на тези неща, които може да подхранват ума, да ни учат емоционално-интелигентно, защото е радост и удоволствие.

Програмата за обучението по музика в десети клас акцентира върху музиката като синтез – синтез с други изкуства, с технологии и медии; синтез на традиции и нови времена, на локално и глобално; синтез на човешките гласове, които озвучават кръстосванията на икономически, идеологически, технологически, медийни и други пространства. Една от общите ни задачи, които обединяват авторите на учебника и учителите, реализиращи го в учебната практика, е да търсим синтези и да преодоляваме граници. Затова в нашия учебник например няма да намерите високомерно отношение към популярното и фолклорното, често срещано в някои разбираня за музикалното изкуство, основани на граници, разделения, опозиции, йерархии, в които художествената музика се надпоставя като изкуство и креативност спрямо популярната и фолклорната музика. В такива концепции последните са поставяни в графата на „музиката за употреба“ като музикални изрази на една низова в сравнение с „високата“; народна в сравнение с елитарната; приложна и битова култура. Обратното виждане – обръщането на пирамидата, при което популярното и масовите жанрове се фаворизират – също не е безпроблемно. Вярно е, че един от емблематичните за художествената музика композитори и диригенти на XX век – Ленард Бърнстейн, бе казал, че популярната музика е единствената област в американската музика, където всичко е пълно с живот. По същото време обаче друг американец – Пийт Сийгър, певец, автор на песни и символ на протеста и борбата срещу маккартизма в средата на XX век, през пацифизма и противопоставянето на вьетнамската война до движението „Окупирай Уолстрийт“ в началото на XXI век – бе написал отворено писмо до младежта от целия свят с призив да се пази от шлагерната попмузика, от нейната напратчивост и комерсиалност.

Ние вярваме, че чрез музиката можем да открием нови светове, да разберем себе си и другите по-добре, да вникнем в миналото, но и да видим бъдещето. Казват, че този, който иска да разбере себе си, да открие своята история, трябва да опознае историите на другите хора, реални и въображаеми. Затова хората четат и обичат художествената литература – тя разкрива нови и непознати светове, а чуждите истории помагат да се разбере собствената. Така е и с музиката – тя може да се възприеме и като разказ, като звукова картина на времена и пространства. Когато музицираме – слушаме, пеем и свирим – ние пресъздаваме споделените звукови светове, които обитаваме, ставаме част от чуждата музика. Тя от своя страна става част от нашия вътрешен свят. Музиката, която ни прави съзвучни с материалното и духовното, с която ни отговарят вещите, но която е и език на звездите, на който отвърщаме с нашия резонанс, може да ни помогне да открием себе си, нашите съвременници, нашето време. Културната енергия на музиката избликва в безброй стилове, жанрове и репертоари. Когато тази културна енергия е под формата на провокиращ рок, протестна песен или бунтовен хип-хоп, тя „удря“ и „бие“, за да пробуди заспалите, да провокира и да въвлече в минното поле на взривоопасните мисли претръпналите и равнодушните. Или като продукт на развлечение просто цели да шокира и изкуши потребителите. Независимо дали става въпрос за „сладкото“ на попмузиката или „лютивото“ на рока, дали се отнася до възвишеното на арт музиката или до архаичното, сакралното и локалното на фолклорната, въздействията на музиката оставят белег, драматичен след в нашите мисли, подхранват ума и въображението, защото са емоционални, защото носят естетическа наслада.

За концепцията и структурата на учебника

Учебникът по музика за десети клас е разработен в съответствие с изискванията на учебната програма и очакваните резултати по общообразователна подготовка, одобрени от Министерството на образованието и науката (МОН). Авторският колектив е търсил приемственост и единство на стила с предходните учебници за 8. и 9. клас, като развива и обогатява концепциите и идеите, заложили в тях в съответствие с актуалната програма. Основните теми са обособени в два раздела: „Музиката и съвременните технологии“ и „Музиката на ХХ век – младостта на българската традиция“. В разделите са обособени отделни теми, които ги развиват като учебни единици: два часа за задължително входно и изходно равнище и единадесет уроци за нови знания и упражнения.

Темата „Музиката и съвременните технологии“ е една от двете водещи в учебното съдържание, около нея се обособява раздел в учебника, обединяващ пет тематични единици за нови знания и една за обобщение и проверка на знанията. Общото между тях е, че се търси онази страна на музиката, определяща актуалния контекст и употреба, която страна я характеризира като синтез. Авторите са водени от убеждението, че учениците, разбира се, следва да разбират музиката като тоново изкуство, като естетически израз на екстаза на духа и като възвишена човешка потребност. Но също така съвременният човек трябва да има познания и отношение към музиката като синтез. Многопосочни са прочитите, които предлагаме: музиката не сама за себе си, а в контекста на другите изкуства (литература, театър, кино, танц и т.н.); музиката като синтез на изкуството с технологии и медии; музиката като саундтрак на всекидневието, поле на социални, политически, икономически, технологически процеси и движения. Част от посочените полета са по-обстойно разгледани в учебника, други са само шрихириани, трети са фрагментарно подсказани от отделни примери и илюстрации. Авторският екип е далеч от убеждението, че може и трябва да се даде подробна и пълна картина на една реалност, която е повече процес, отколкото завършен факт, и която продължава да се развива и променя. Затова предлагаме посоки на мислене, които са съобразени с учебната програма за обучението

по музика в десети клас. Според нея то цели да постигне „разширяване на музикалната култура чрез придобиване на нови знания, данни за историческото развитие на музиката, извежда нови музикални преживявания, като разкрива по-богат и сложен музикален свят“. Заложеното в учебника следва учебната програма и в задачата да се представи „музикалното изкуство в неговата закономерност и художественото творчество, връзките с другите изкуства в разнообразните прояви в концертната зала, изложбата, театъра и киното като част от живота на всеки индивид“. Тъкмо тази личностна ориентация е търсена в раздела за музиката и съвременните технологии. Човекът и неговото непосредствено обкръжение, групите и обществото като поле, в което се раждат, развиват, произвеждат, потребяват музикалните синтези, са отправната точка в търсенето на разбирането на все по-богатия и сложен музикален свят около нас, на все по-тотално и глобално обхващащите ни медийни и технологични пространства на музиката, които се пресичат и кръстосват с други линии и посоки: икономически, етнически, политически, миграционни...

Структурирането на учебния материал показва стремеж да се представят явления, процеси, понятия, имена, свързани с връзките музика – технологии – медии – индустрии – потребление, в няколко плана, които се преплитат и наслаждат. Технологичните и медийните аспекти на музиката се представят исторически, като процесите се излагат в широк културен контекст: развитие на обществото, социални, икономически и технологически фактори, които променят музиката и нейното потребление. От друга страна, те са поставени и в синхронната плоскост, като се дефинират някои основни понятия и водещи тенденции в актуалните музикално-медийни светове, които населяваме. Друга плоскост, в която поставяме музиката като предизвикателство, е отношението свое/чуждо, локално/глобално, българско/световно. Стремим се да следваме авторския стил и линията на нашите учебници по музика за 8. и 9. клас – съчетаване на текстова информация, иконични изображения, звучаща музика. В овладяването на учебния материал, както и досега, се разчита и на междупредметни връзки с изучаваното по история, литература, изобразително изкуство. Залага се и на приемствеността и надграждането на знанията, тъй като по един или друг начин, в една или друга степен аспектите на медийно-музикалната култура са били вече изучавани в предходните етапи от музикалното образование. Например в 6. клас се изучават популярна музика и популярна култура, музиката и съвременните медии, като учениците следва да познават понятията *медия*, *саундтрак* и *кавърверсия*. В 7. клас вече са се запознали с основните музикално-сценични жанрове *мюзикъл* и *рок опера*; а в 4. и 7. клас е заложена темата „Музика, медии, технологии“, която включва музиката в съвременни форми на развлечение с понятията *рок музика*, *популярна музика*, *риалити формат*, *топлисти*, *хитове*, *караоке*. В 8. клас няма пряка тематична връзка с медии и технологии, но като компетентност се изисква разбиране на музиката в синтез с изкуствата, познаване на съвременни музикално-сценични жанрове и практики, откриване на съвременни форми на синтез. В 9. клас една от основните съдържателни теми е „Стилове в популярната музика в Европа и САЩ през XX век“ и в нея се включват свързани с темата понятия, като *популярна култура*.

Темата „Музиката на XX век“ е втората основна в учебника. Тя е разработена в пет тематични единици – първите четири предлагат нови знания за музиката на XX век, свързана с традиционната музика днес, фолклорното звучене на съвременната българска култура, фолклорната музика в композиторското творчество и съвременното продуциране на фолклора, а петата е обобщение на раздела „Диалози за музиката – младостта на българската традиция“. Акцентите, които са поставени в този раздел, следват учебната програма, като реализират възможността чрез образци от българската музикална култура да се представят ценностите на българския фолклор, постиженията в тяхното проучване и съхраняване, в тяхното представяне на сцена и в медиите, за да се

поддържат огнища на интерес и знание както в българското общество, така и по света.

Делото на българската фолклористика и етномузикология – за събирането, записването и превръщането на традиционната музикална култура по българските земи в знание и културно наследство – следва да бъде продължено, популяризирано и реализирано в системата на образованието. Разпознаването на основните характеристики на традиционната музика, нейните регионални и стилово-жанрови особености, постиженията в пресъздаването ѝ като изкуство на сцена и в медиите – с участието на професионалисти и любители, композитори и изпълнители, певци и свирачи, хорове и ансамбли – е сред очакваните резултати от обучението по музика в десети клас. Заложените в програмата компетентности: музика, култура, общество; България в световната музикална култура; музиката в синтез с изкуствата, са жалони в разбирането на младостта на традицията, виталността на фолклорната музика и танц в общата партитура на културата и изкуствата на ХХ век и нашето съвремие. В резултат на обучението се очаква учениците да разпознават и разбират както изворния фолклор и музиката в системата на традиционната култура, така и новите тенденции за включването на фолклора в композиторското творчество, глобалната музика, съвременната музикална и медийна индустрия. Възприемането на младостта на българската музикална традиция като част от обновяващата се българска култура, от включването ѝ в европейската и световната култура; като изкуство с неговите шедьоври и творци, постигнали международно признание, е важно и като една от основните културни компетентности, които следва да са изградени у високотелния български слушател и зрител. Авторите на учебника са заложили много на новите знания, въпросите и задачите, които работят за постигане не просто на знание (ученикът да разпознава определено количество творби), а на познание с отношение (да има отношение, да защитава избора си с конкретни примери).

Основна фигура в реализацията на заложеното учебно съдържание е учителят. Преподаването на знания за връзката музика – технологии – медии, както и за фолклорната музика от миналото и нейните трансформации в настоящето, предполага както спазване на стандарти и компетентност за планиране, подготовка, умения за водене на урочните занимания в клас, адекватно описание на урочните теми от страна на учителя, така и прилагането на интуитивен интерактивно-комуникативен и рефлексивно-рефлексивен (отразяващо-възвратен) модел на учене и обучение.

Комуникативният учител е с развита емоционална интелигентност, притежава добри презентативни умения, способност да бъде разбран от учениците, чувствителност към потребностите на учениците. Добрите комуникативни умения са условие за постигане на успех в урочната работа, често по неконвенционален начин. Това означава в процеса на учене и обучение да се стимулира експресивното споделяне и усвояване на урочния материал, да не се пренебрегва ролята и влиянието на емоциите в урочната ситуация. Така например различните музикални примери с популярна и/или народна музика може да станат интересни и достъпни за учениците както чрез пеене и слушане, така и чрез говорене за тях. Ако музикалните примери само се пеят и/или слушат без обсъждане, ако никога няма дискусии върху тях, процесът на учене би бил по-бавен и непълноценен.

Ако учителят успее да възбуди интереса на учениците към медийната музика, към фолклорната музика от миналото и нейните безбройни метаморфози в настоящето, така че учениците да развият своите умения за слушане, чувстване и разбиране на тази музика, това означава, че той е успял да изпълни своята мисия на медиатор. Надяваме се в следващите страници учителите да намерят полезни идеи и конструктивни практически съвети как да постигнат това.

Двата раздела „Музиката и съвременните технологии“ и „Музиката на ХХ век“ предпочитат към интерактивни подходи, както и разполагането на основните

компетентности, знания, умения и отношения в полето на всекидневната медийна и технологична култура, в която са потопени учениците – синтез, който е заложен както във всяка от тематичните единици на раздела, така и във всяка тяхна част. А резултатите от такъв интерактивен подход са постигнати на това, с което започнахме в увода – да се учим не скучно, а изкусно, т.е. да възприемаме знанията чрез изкуство, като се радваме и наслаждаваме.

Текстовете в учебника са съобразени с програмата и нивото на учениците. Те са информативни, логично структурирани и разположени така, че да бъдат възприемани заедно с изображения и текстове под тях, речникови статии и музикални примери. Всяка от темите е разработена като основен текст и съпровождащи рубрики под общото название „Музикална работилница“, в която се включват: „Въпроси и задачи“, „Музикална кутия“, „Работа по проект“, „Извори“, „За любопитните“, „Майсторите“.

В съпровождащите текстове и в приложенията с нотни примери и музика за възприемане и изпълнение са концентрирани основните музикално-практически дейности: слушане и изпълнение на музика, интерпретация на музикални творби и популярни песни, откриване и анализ на основни посоки на трансформация на музиката на ХХ век в конкретни музикални текстове и в общ медиен контекст.

На много места в съдържанието на учебника, а и като философия на работата по него, се разчита на интегративни връзки с други изкуства и учебни дисциплини, на междупредметни връзки. По един или друг начин може да се направят връзки с изучаваното от десетокласниците по други предмети: литература, история, изобразително изкуство, философия, информационни технологии. По история например десетокласниците изучават теми, които определят и обучението по музика – култура, наука и технологии; културата и интелигенцията в условията на демокрация и пазарна икономика; наука и технологии. Едно от новите понятия в обучението по история – масова култура – е свързано с изучаваната в нашия предмет медийна музика и характеристиките ѝ на популярна и масова култура. В обучението по изобразително изкуство също има теми, които са сродни с изучаваните по музика – изобразителното изкуство и другите изкуства, екранни изкуства. Може да се направи паралел и при новите понятия – реклама, рекламно въздействие; те имат връзка с новите понятия по музика *джингъл* и *спот*. Не по-малко са общите зони между обучението по музика и това по информационни технологии. Десетокласниците изучават компютърни системи, електронна комуникация, използване на съвременни технологични средства за дигитално сътрудничество – средства и техники, които се прилагат и в учебното съдържание по музика. Сред новите понятия има такива, които също са общи – облачни технологии, уебинар. Двата предмета може да се интегрират и при постигането на ключови компетентности – в резултат на обучението по ИТ се очаква постигането на културна компетентност и умения за изразяване чрез творчество; създаване на проекти с подходящ визуален и аудиоматериал със спазване на художествени стандарти – все резултати, които предполагат употреба на наученото по музика. По традиция може би най-големи перспективи за междупредметни връзки има кръстосването на обучението по литература с това по музика. В обучението по литература десетокласниците следва да постигнат ключови компетентности, за които може да им помогне и изучаваното по музика – културна компетентност и умения за изразяване чрез творчество; изразяване на впечатления, чувства, настроения, мисли, позиции по проблеми с помощта на различни езици – вербален, визуален (включително изобразителен), музикален. В обучението по философия има творчески задачи, свързани с музиката – рисунки, музика, поезия, проза, художествена фотография, компютърна графика, театър като културна осъзнатост и творчество. Има пряка връзка с музиката – изразяване на философски идеи чрез средствата на изучаваните изкуства, едно от които е музикалното.

Визуалното послание на изобразителната част от учебника – репродукции на произведения на изобразителното изкуство, рисунки, колажи, фотоси, схеми и таблици – допълва текстуалната и звуковата част. Изображенията са пояснени с текстове, които указват връзката с темата и подсказват на учителя възможности за употребата им в определени методически задачи.

Електронният учебник е точно копие на хартиения му вариант. В него са приложени звуковите файлове на всички музикални примери за слушане, песните за изпълнение и интерактивни приложения. Към темите са налични допълнителни задачи, упражнения и демонстрационни видеоклипове. Някои ресурси обединяват основни знания, придобити в 8., 9. и 10. клас. Например свързват знанията за музиката от древните култури до началото на XX век и изобразителното изкуство. Новата за учениците песен Amazing Grace дава възможност на учениците да осмислят характера на музиката и да я свържат с подходяща картина. Песента е изпълнена от млади музиканти – Георги Янков и групата, с която пее, са близки до възрастта на десетокласниците, но вече са носители на много награди в страната и извън нея. Българската музикална култура също намира място с припомняне на емблематични български композитори, като Панчо Владигеров, Любомир Пипков, Марин Големинов и техни произведения. Включени са препратки към интересни и атрактивни звучащи ресурси, допълнителни информационни източници в глобалната мрежа, снимки на композитори, изпълнителски формации и др. Тези приложения се актуализират и обогатяват своевременно, за да отговорят на потребностите на обучението. Освен че дава възможност за допълване и разнообразяване на учебната работа, електронният учебник съществено улеснява учителя, като му предоставя всичко необходимо за часа „на един клик разстояние“. Всеки учител по своя преценка и според условията и възможностите може да вземе решение как ще използва електронния учебник в часовете по музика по такъв начин, че очакваните резултати да се постигнат естествено, приятно и атрактивно. Със сигурност употребата на електронната форма на учебника ще генерира допълнителен педагогически ефект, който ще надхвърли очертаните очаквани резултати на ниво учебна програма.

Звучащата част от учебния комплект – компактдискете – предлагат цели песни и откъси от музикални произведения, които съответстват на музиката за възприемане, заложена в програмата, съдържаща се в основните текстове, конкретните въпроси и задачи и съобразена с подредбата на уроците според тематиката им.

Обозримите ресурси на печатните текстове в учебника и книгата за учителя и звуковите приложения в дискете може да се обединят не само от основните теми и реализацията им в конкретни тематични единици, но и в общата им подчиненост на диалогичния подход – ние предлагаме линкове към дигитални източници с аудио- и видеоресурси, което позволява преподаватели и ученици да допълнят учебното съдържание със собствена си информираност, креативност, асоциативност и иновативност. В книгата за учителя са включени достатъчно текстове, които са и диалози между различни изкуства (музика и литература, кино, изобразително изкуство), и диалози между различни възгледи за музиката. Цитираните откъси от литературни и научни текстове, думи и мисли на различни личности може да помогнат на учителите и да ги провокират да потърсят други сродни или противоположни мнения и примери.

Позволяваме си едно намигване към учителите в началото на книгата за тях – нека не се страхуваме да се учим от нашите ученици. При всички случаи, поне като потребление на новата онлайн „ние-музика“, като използване на мобилни устройства, а и изобщо като дигитални компетентности има какво да научим от тях. Подобна инверсия в ролите на знаещ и изучаещ е възможна. И защо да не бъде в помощ на учителя, който може да постави задачи, а учениците да направят собствени проучвания, музикални компилации или проекти по конкретни теми, които да представят в час?

ПРЕГОВОР – ВХОДНО РАВНИЩЕ

ЗА ИЗКУСТВОТО МУЗИКА И НЕГОВИТЕ ПОСЛАНИЯ

Във време на капитални промени – както в обществените отношения, така и в битието на изкуствата – музиката е език за общуване, който непрестанно се развива. Богатството от форми на нейното функциониране днес е резултат от настъпилите изменения в сферата на културната комуникация. А когато има общуване, има и усещане за послания. Ето защо озаглавихме темата за преговор „За изкуството *музика* и неговите послания“, надявайки се отново да провокираме любопитството и интереса на учениците към музикалното изкуство. Учителят има възможност да структурира първия урок по музика в 10. клас както според изискванията на традиционната методика по музика, така и според личните предпочитания и предложения на учениците. Учениците биха могли свободно да изразят своето мнение по отношение на любими стилове в популярната музика, да изпеят колективно или индивидуално предпочитани от тях песни от училищния и извънучилищния репертоар, като следват указанията на учителя за музикалноизпълнителска дейност. Въпросите и задачите за преговор и актуализиране на знания обхващат основните теми от учебното съдържание за 9. клас: художествени направления на XX в. и техни представители, развитие на българското музикално професионално творчество, българското присъствие в World Music.

Включили сме разнообразни, типични и представителни в интонационно, жанрово и стилово отношение музикални примери, които да провокират учениците към активна дискусия и позитивна емоция. Чрез предложената музика за слушане учителят може да насочи вниманието на учениците към музикалноизразните средства *мелодия, ритъм, темпо, динамика, хармония, тембър*. Ще се радваме, ако се коментира специфичното ритмично групиране, характерно за неравноделните размери в българската народна музика. Учителят би могъл да покаже и изпълни с учениците варианти за ритмични импровизации върху подадените модели. В този преговорен урок проверката на знания е с диагностична функция. В електронния вариант на учебника прилагаме примерен образец на работен лист за преговор, който учениците могат да попълнят, а на по-късен етап той може да се използва за съпоставка с индивидуалните резултати при изходното равнище. В диалога с учениците още в първия час препоръчваме на учителя да наблюдава сходствата и различията в музикалните им предпочитания, оригиналността на мненията им, начина на изказа им. Несъмнено това ще го улесни в поставянето на индивидуални и групови задачи при представяне на темите от учебното съдържание. Предлагаме при оценяването на учениците в следващите часове да се отчитат уменията им за:

- активно участие в изпълнителски дейности;
- възприемане и осмисляне на музикални понятия, връзки, отношения;
- аргументирано представяне на лични предпочитания;
- дискутиране в дух на толерантност към чужди мнения;
- работа в екип.

Учителят има възможност да използва посочените критерии, но и правото да избере и използва други специфични форми на оценяване на знанията и уменията на учениците, като зачита заложбите и изградените музикални способности на всеки ученик.

ТЕМА 1. МУЗИКАТА И СЪВРЕМЕННИТЕ ТЕХНОЛОГИИ

1.1. МУЗИКА БЕЗ ГРАНИЦИ (МУЗИКАТА В СИНТЕЗ С ДРУГИ ИЗКУСТВА И ТЕХНОЛОГИИ)

Съдържателни и методически бележки

Темата заема два разтвора в учебното съдържание (с. 6 – 9) и обединява под заглавието „Музика без граници“ няколко основни аспекта на съвременната музика в синтез с други изкуства и технологии: връзката *музика – технологии – медии*; отношенията *музика – човек – общество*; новата музика в дигиталните светове; и обобщаващото „Нова музика, нови медии, нови изразни средства“.

Темата предполага свободен разговор за функционирането на музиката във време на динамично развиващи се информационни технологии, медии и музикална индустрия. Учителят би могъл да насочи вниманието на учениците към факта, че музиката днес е много по-достъпна и по-свободна, извън ограниченията на времето и пространството благодарение на звукозаписите, видеозаписите и използването на социалната мрежа.

Тезата, че технологиите, медиите и музикалната индустрия са културни механизми, които променят музиката и начините, по които тя се възприема, може да бъде развита и аргументирана по много и различни начини. Развитието на технологиите за звукозапис и тиражиране дават перспективи за масово и медийно представяне на музиката, която в контекста на популярната и медийната култура, във фабриките на културната индустрия не губи своята значимост, а придобива нови качества. Ако използваме идеите на Валтер Бенямин от знаменитата му студия „Художественото произведение в епохата на неговата техническа възпроизводимост“, може да обясним как в епохата на индустриално производство музиката не само че не се изгубва като изкуство, а придобива нова аура и социална значимост. Звукозаписът и тиражирането му, появата на нови технологии и медии правят музиката освободена от условностите на времето и пространството. Дори да нямаме възможност да присъстваме на в концертната зала, ние може да чуем изпълнението на любимия си певец или оркестър. Дори да не сме съвременници на гениалния композитор, ние можем да се насладим на творбите му чрез влезлите в медиите нови и нови интерпретации на неговото творчество. Дори да не е сред живите, нашата любима звезда – Джон Ленън, Боб Марли, Дженис Джоуплин, Майкъл Джексън, Кърт Кобейн и т.н. – оживява в записите или клиповете, които слушаме и гледаме от нашите радиа и телевизори, компютри и мобилни устройства, смартфони, таблети и пр. Ревитализирана от медиите, музиката преодолява непреодолими преди това разстояния във времето и пространството, възкресява гласове и песни, прави ни съпричастни с автори, изпълнители, репертоари, стилове, които няма как физически да съпрживеем Затова казваме след Бенямин, че копията стават по-важни от оригинала. Звукозаписните и видеозаписните технологии и медиите правят музиката не само по-достъпна, но и по-свободна – извън ограниченията на време, пространство, културни и социални рамки.

Това обаче не следва да се приема само възторжено. Нашето отношение към процесите на медиализиране, технологизиране и индустриализиране на музиката не може да бъде еднозначно. Няколко красноречиви примера: през 1999 г. статистическото бюро на САЩ установява, че „средният американец“ на възраст над 18 години е отделил годишно около 3500 часа за потребление на популярна култура – медийни и развлекателни продукти, т.е. по осем часа на ден. Подобна е картината в България днес. Едно проучване сред студенти от СУ „Св. Климент Охридски“, направено през 2017 г. под формата на домашна рабо-

та – попълване на таблици „Медиалог“, в които описват медийните си активности през едно денонощие (подобни таблици, впрочем, бяха предлагани в рубриката „Музикална работилница“ в учебника ни по музика за 8. клас – вж. Книга за учителя, с. 85) – даде следните резултати: медийно-музикалните активности (потребление на медийна музика и звуци чрез радио, телевизия, звукозаписни и звуковъзпроизвеждащи устройства, интернет – персонални компютри, мобилни телефони и устройства) са средно между 7 и 10 часа в денонощието. Звучи стряскащо. Дали не сме станали протези на медиите, след като сме вече част от музиката, която ни облъчва? Дали не резонираме все по-чужда и отчуждена музика? Или ако е „ние-музика“, т.е., ако ние участваме в нейното правене, ако ние я излъчваме, дали я разбираме, дали се разбираме чрез нея?

Подобни въпроси може да бъдат дискутирани в клас. Учителят може да насочи разговора не само към „меда“, но и към „жилото“ на новите дигитални светове, в чиято матрица потребяваме музика. В учебника е посочено, че в хибридният свят на „новите медии“ се кръстосват различни културни форми, хардуер и софтуер, че музиката съществува като ремикс между изкуство и компютърни технологии. Дигиталните светове излъчват музиката като „облак“ – децентрализирано виртуално пространство с ниско ниво на контрол и висока степен на свързване. Това ниско ниво на контрол може би принизява естетически новата музика. Подходяща тема за дискусия може да бъде битието на музиката днес. В новите медии музиката вече не е само изкуство, а и индустрия. Създавана някога главно за слушане, днес тя става все повече за виждане и показване, а потреблението ѝ все повече става свободно споделяне на образи в мрежата. Дали подобна визуализация и дигитализация обаче не накърнява музиката като изкуство? Дали образът не измества идеята. Дали от духовна наслада, от изкуство за ухото музиката не се е превърнала в „дъвка за окото“?

Допълнителни материали

В рубриката „Музикална работилница“ са подсказани няколко примера за музикални синтети, свързани с отношенията на две изкуства: кино и музика. Задачата да се гледат и коментират музикални филми, е илюстрирана с две версии на филма мюзикъл *Mamma Mia!* (2008 и 2018 г.). Учениците могат да потърсят отговор на въпроса защо тези филми се радват на голяма популярност, като аргументират различни възможни отговори – с популярността на хитовете на шведската група ABBA; с пеещите звезди, като Мерил Стрийп и Шер; с музикалното шоу и хореографията, които са в стила на комерсиалната холивудска традиция.

Предложената задача „работа по проект“, както и други подобни, ще провокира учениците да демонстрират умения за търсене, съхранение и споделяне на предпочитана музика и изпълнители. Надяваме се, че учениците ще бъдат удовлетворени от дадената им възможност за споделяне на лични музикални впечатления. При коментирането на проектите би било добре учителят да акцентира върху още един съвременен аспект на музиката, а именно нейното групово преживяване и потребление. Новите понятия *колаж* и *MIDI технологии* са свързани с дигиталната музика и мултимедийните продукти. В изложението си учителят следва да разграничи традиционните и специфични музикалноизразни средства от тези, които са продукт на съвременните технологии. В разговора учителят може да обърне внимание на новите фигури в популярната музика и притежаваните от тях компетентности: саунд дизайнерите, звукорежисьорите и диджеите. В рубриката „Музикална работилница“ са включени „въпроси и задачи“ и „работа по проект“. Предложените музикални филми *Mamma Mia!* и „*Mamma Mia! Отново завинаги*“ биха дали началото на продължаващ във времето коментар за синтеза на изкуствата. Заедно с учениците учителят би могъл да избере откъси от двата филма за наблюдение в клас.

Използваните песни на АВВА вероятно ще мотивират учениците да запеят. Възможно е да се засегне и темата за авторските права на АВВА. Надяваме се учениците да си припомнят заглавия и на други музикални филми и би било чудесно, ако успеят да изразят впечатленията си по отношение на техния сюжет, музика, хореография и актьорска реализация. Със сигурност и учителят, и учениците ще използват интернет ресурси за визуализиране на откъси от музикални филми, което едва ли би учудило някого във време на технологии и дигитални светове. Разсъжденията върху двете илюстрации ще позволи на учениците да усъвършенстват своята езикова култура, да коментират изразни средства на изобразителното изкуство и възможностите за взаимодействие между видовете изкуства. Учениците могат да „озвучат“ картините, като подберат подходяща музика. Надяваме се, че учениците с лекота ще определят колажа като верен отговор на въпроса за облика на музикалния живот в нашето съвремие и ще се обосноват с коментар за създаването на новите музикални реалности.

Видеоклиповете на „Куийн“ са подходящи примери за ролята на медиите и технологиите в популярната култура, както и за музикалния и аудиовизуалния колаж. Според някои от изследователите на популярната музика тъкмо тази група поставя началото на видеоклипа като нов синтез на музика, кино, телевизия, визуални изкуства, музикална индустрия.

Клипът на определяната като „мини рок опера“ песен „Бохемска рапсодия“ (1975) се сочи като първи видеоклип, изпреварил появата на първата музикална телевизия (MTV се появява през 1981 г. в Америка), която ще регламентира видеоклипа като ново убежище на популярната музика и като нов жанр в медийната култура.

Музикалното видео за песента „Радио Га Га“ (1984) е направено върху кадри от немия експресионистичен филм на режисьора Франц Ланг „Метрополис“ от 1927 г. Този филм се приема от историците на седмото изкуство като първия пълнометражен фантастичен филм. Критиците откриват в него примери за естетиката на модернизма – експресионизъм, кубизъм, футуризм, „Баухаус“. Важно е да се знае, че са правени много опити за възстановяване на филма, някои от които свързани с неговото озвучаване. През 1984 г. музикалният продуцент Джорджо Мородер издава съкратена версия със саундтрак от рок изпълнители, сред които звездите Фреди Меркюри и Адам Ант. През 2001 г. филмът „Метрополис“ е вписан в Регистъра на паметта на ЮНЕСКО.

Песента на „Куийн“ I Want To Break Free („Искам да се освободя“), записана през 1984 г., до голяма степен става популярна заради провокативния си видеоклип, в който музикантите от групата са облечени в женски дрехи. Клипът е пародия на популярна британска сапунена опера, текстът на песента говори за освобождаване в живота и любовта от лъжата, но може да се тълкува и като призив за гражданска и расова свобода: неслучайно песента става химн на Африканския национален конгрес в борбата срещу апартейда.

Към изискванията за въвеждане на нови понятия – в случая *саунд* и *колаж* – може да се подходи и с други ресурси, които допълват поместените в учебника кратки речникови статии.

Една от възможностите предлага литературната пародия на Михаил Вешим „По жътва“ из книгата му „Край на цитата“ (2004): „Усилена жътва кипи в клубовете на равното софийско поле. От край до край, докъде ти око види, се люлеят златни ниви от канабис и морни работници се мяркат там по тъмни зори. Бог даде тия дни адска жегна на саунда. Светлинните ефекти светят огнено и немилостиво, но жарките им лъчи не пъдят от клубните полета работливите младежи. Неуморно те жънат там и трупат златни снопове индийски коноп. Пот се сипе от челата, душата без сила остава, няма почивка. Узрелият канабис чака. И ей в това усилено време, под адския прожекторен пек ехтят ритми на

„Метрополис“ и се носят на техновълни чак до небесата като благодарствени молитви. Подемаат се от краишето нейде мощни трясъци и децибели, усиленa през хиляди ватове залюлее се песен млада, волна, широка като полето, свята като любовта.“ Учениците могат да направят връзка със словото на познатия им разказ „По жътва“ от Елин Пелин. Може да се постави въпросът за новите звукови образи: вместо стелешите се над полето гласове на момите и техните стари жътварски песни някога – саундът на клубните тонколони, електронната музика, технопартито.

Друга възможна отправна посока към разбирането на саунда може да дадат музиката и мислите за нея на американския композитор и мултиинструменталист Дейвид Аркенстоун, автор на филмова музика и на музика за видеоигри, като World of Warcraft. Композициите му са инструментални, с вокализи, съчетаващи акустични инструменти, на които сам свири (бузуки, мандолина, китара, бас китара, арфа, виолончело, флейта, пиано, турски саз, мелодика, барабани и др.) и електроника. Аркенстоун споделя, че музиката му е вдъхновена от романите на Дж. Р. Р. Толкин. Описват музиката му като „саундтраци за въображението“. Самият той споделя за музиката си: „Технологията е създала някои чудесни инструменти за правене на музика. Компютърът ми позволява напълно да оркестрирам моите парчета и наистина да ги настроя добре... Взимам традиционни мелодии и ги променям в духа на моето разбиране, разбира се, с много почит. Различните настроения на келтската музика ме очароват. Може да е много загадъчно, да замъгли въображението или да предаде невероятна радост, или да улови най-благородните и най-героични моменти и да издигне духа ви всеки слушател.“

В рубриката „Работа по проект“ учениците са поканени да потърсят връзки между музика и изобразително изкуство. Те могат да продължат примерите на две класически творби от XVII и XX век в нашето съвремие, като предложат ново произведение на изкуството, за да илюстрират духа на нашето време и музикалния живот на нашето съвремие. Интересно би било да се потърсят синтезите на визуално и музикално в субкултурните ниши, които обитават десетокласниците – изображения и надписи върху дрехи, графични символи на музикални стилове, графити култура.

Интернет ресурси

Queen – Bohemian Rhapsody (Official Video)

<https://www.youtube.com/watch?v=fJ9rUzIMcZQ>

Queen – Radio Ga Ga (Official Video)

<https://www.youtube.com/watch?v=azdwsXLmrHE>

Queen – I Want To Break Free (Official Video)

<https://www.youtube.com/watch?v=f4Mc-NYPHaQ>

David Arkenstone – Tower Of Light

<https://www.youtube.com/watch?v=YfZFC9vFN64&list=PLS3uaY-qORhq7KCgwruL7yLyJl5AJ26HE&index=3&t=0s>

David Arkenstone – Tree of Life from Myths and Legends

https://www.youtube.com/watch?v=euACK_YF9hs&list=PLS3uaY-qORhq7KCgwruL7yLyJl5AJ26HE&index=18

Diane Arkenstone Rhythm of the Forest

<https://www.youtube.com/watch?v=dyxEPZq9ONA&list=PLS3uaY-qORhq7KCgwruL7yLyJl5AJ26HE&index=15>

1.2. МУЗИКАТА В СИНТЕЗ С ДРУГИ ИЗКУСТВА И ТЕХНОЛОГИИ. РАЗГАДАНИТЕ ТАЙНИ НА ЦИФРОВИТЕ ТЕХНОЛОГИИ

Съдържателни и методически бележки

Темата, която предизвиква може би най-противоречиви настроения и плуралистични възгледи сред колегията, е „Музиката в синтез с други изкуства и технологии“. Предвид усъвършенстването на технологиите, педагогическите измерения по нея предполагат наличие на допълнително познание и дигитални компетентности, а за специализираната практико-приложна работа са необходими съответни условия и техническо обезпечаване в кабинета по музика – апаратни устройства, компютри, оборудвани със съответното хардуерно и музикално програмно осигуряване. Затова препоръчваме индивидуален подход към тези часове в зависимост от условията в училището и готовността на учителя за употреба на наличната техника.

В учебника съдържанието по темата е поднесено по начин, който изисква максимално да се използват знанията и уменията на учениците от часовете по информационни технологии и досега им с музиката извън училище. Езикът на изложението е съобразен с възрастовите особености на обучаемите, с техния практически опит и интереси. Като се имат предвид жанровото разнообразие и съвременните хибридни музикални трансформации, не е изненадващо наличието на пъстра палитра от многофункционални компютърни програми, предназначени за създаване и редактиране, смесване и ремиксиране на музикални композиции, както и за обогатяването им с допълнителни ритми, звуци и ефекти.

Употребата на специализиран музикален софтуер за образователни цели, налага на учителите основно разучаване на възможностите на определен специфичен програмен продукт. От друга гледна точка, възможно е възникването на определени затруднения при купуването и инсталирането му. Поради това текстовете на страницата насочват вниманието към по-различен спектър на приложение на технологиите, а именно към тези, които предлагат услуги за работа със звукова информация в уеб пространството. Основното преимущество на подобни виртуални студиа е, че не изискват допълнителни настройки на наличен хардуер, а само достъп до интернет.

Настоящият текст към темата няма претенцията да предложи универсална методика за работа. Той е само ориентир, който указва посока и няма задължителен характер за изпълнение. Личният опит и споделените впечатления неминуемо ще обогатят знанията на учениците за музикално-технологичните процеси. Уместни и педагогически оправдани практико-приложни методи във връзка с успешната изява на учениците са както индивидуалната, така и екипната работа. Този подход не ограничава учителя при избор на методи и педагогически техники, а дава възможност за тяхната комбинаторна употреба за постигане на планиран резултат.

Допълнителни материали

Към темата „Разгаданите тайни на цифровите технологии“ предлагаме въпроси и задачи, които са свързани с някои специфични компютърни знания и технологични умения на учениците. Правенето на музика у дома, извън музикалното студио, вероятно ще предизвика интерес сред учениците. Ще се радваме, ако някои от тях успеят да създадат собствена музикална продукция, следвайки стъпките в рубриката „Да посвирим! Това е толкова лесно и забавно!“. Задачите предполагат както индивидуална работа, така и работа в екип. Учителят би могъл да коментира разнообразните музикални приложения, които предоставят възможности за работа с музикалната информация. Надяваме се съвместната практическа работа с учениците да мотивира учителя за усъвършенстване и на неговите дигитални компетентности. При възможност може да се посети музикално

звукозаписно студио, в което учениците ще получат реална представа и информация за възможностите на звукозаписната индустрия.

За да бъде елиминирано механичното репродуциране на музикална терминология от учениците и на практика да се разкрие и осъзнае ефективността на неконвенционалните музикални инструменти и средства за реализиране на музикална продукция – дръм машини, семплери и синтезатори – предлагаме няколко занимателни музикални задачи.

Приложенията в рубриката „Музикална работилница“ връзки препращат към различни по вид и начин на музициране виртуални барабанни приложения, на които може да се свири с мишката и бутоните на компютърната клавиатура, да се извършват множество настройки на темпо и гръмкост, да се запише проектната работа в компютърната памет във вид на файл с предпочитано разширение, да бъде възпроизведена музиката с друг програмен продукт. Разработени с помощта на уеб технологиите, с тези приложения може да бъдат създадени впечатляващи ритмични модели, а всеки от обучаемите може бързо да се ориентира и да направи подбор според вкуса, предпочитанията и компетенциите си.

Учениците, част от дигиталното поколение, познават в детайли начините за откриване и изтегляне на музика и дори могат да ни научат на това – как да търсим в глобалната мрежа, каква технологична последователност да използваме, как да споделим и съхраним любимата си музика. Те ще бъдат удовлетворени, ако им бъде предоставена възможност да демонстрират откривателската си същност и да демонстрират уменията си, като ги реализират, използвайки предоставените забавни интерактивни възможности за „правене“ на музика в интернет. За десетокласниците ще е предизвикателство да конструират последователности от песни, да импортират аудиофайлове от компютъра, да осъществяват микрофонен запис, да смесват и добавят семпли и ефекти, да балансират силата на звука и работят с честотния спектър, да оформят стереофонията по свой вкус. Комбинацията от всички тези дейности е възможно да се осъществи с online цифрова аудио работна станция.

Интернет ресурси

<https://www.virtualdrumming.com/>

<https://www.onemotion.com/drum-machine/>

<https://html5drummachine.com/>

<https://drumbit.app/>

<https://www.drumbot.com/>

<https://experiments.withgoogle.com/ai/drum-machine/view/>

<http://samplerator.com/>

<https://www.looplabs.com/>

<https://soundation.com/>

<https://www.bandlab.com/mix-editor>

<https://www.soundtrap.com/>

1.3. МУЗИКА И МЕДИИ

Съдържателни и методически бележки

Темата за музиката и медиите заема три разтвора в учебното съдържание (с. 14 – 21). Разработена е в четири подтеми: въведение за медиите в исторически ракурс с акцент върху връзката електронни медии и музика; музика и радио; музика и телевизия; музика и кино. Ще се радваме, ако учителят успее да стимулира учениците в търсене на още любопитни сведения за развитието на радиото и телевизията.

Взаимната обусловеност на медии и музика има своите исторически примери от XV век до наше време. По време на Гутенберговата епоха на книгопечатането медия са нотните свитъци, книгите, учебниците, в които се отпечатват нотни и словесни текстове на песни (илюстрация на нотен свитък, народна песен, обработена и издадена от композитора Добри Христов, е поместена в урока за музикалната индустрия – вж. с. 22). След изобретяването на звукозаписа и появата на фонографа и грамофонната плоча в края на XIX век започва ускореното развитие на медийната музика, което има кулминация в средата на XX век, когато е т. нар. златна ера на радиото и настъпва епохата на телевизията. Ролята на медиите в популяризирането на музиката и на музиката за развитието на медиите може да се разбере и от афористичния израз на Маршал Маклуън, който казва, че медиите вече са не само средство (т.е. форма, рамка), но и съобщение (т.е. променят съдържанието, в случая музиката). Тези процеси на двустранно въздействие се открояват най-ярко в развитието на популярната музика. Опитите за прочит на популярната музика като исторически процес (Стателова, 1999) открояват няколко периода в нейния развой, които са свързани и с развитието на медиите. Първият период е до XIX век, наричат го латентен, защото популярната музика все още не е обособена от другите форми на фолклорната и светската култура. През XIX век популярната музика се обособява като феномен на градската развлекателна култура, откриват се големи зали за масово танцуване и мюзикъли, с битовото музициране и развлечението с музика се развива нотопечатането. Нотните свезки и песнопойките заедно с пресата и периодичните издания са ранна форма на музикален бизнес и медийна музика. Те катализират развитието на първите танцови жанрове на популярната музика – валс, кадрил, полка; популяризират композиторите на салонна танцова музика и оперети, като Йохан Щраус-баща и Йохан Щраус-син. XX век е периодът на зрялост и превръщане на популярната музика в масова и медийна култура. Съвременната популярна музика се развива след Втората световна война, когато паралелно с развитието на електронните медии (радио и телевизия) и музикалната индустрия се разгръщат характеристиките на популярната музика, като стилове, музикален бизнес, глобална медийна музика. Популярната музика се развива като културна индустрия, движи се по маршрути, очертани от пазара, технологиите и медиите. Масовостта означава мащабно производство и разпространение, а продуктът на тази културна индустрия – хитът и звездата на популярната музика – са харесвани и търсени от голяма аудитория, от широките маси. Популярността се мери с рейтинги и печалби. Популярната музика и медиите съществуват в симбиоза – всяка зависи и е формирана от другата.

Връзката медии – музика е особено ярка в историята на звуковата медия – радиото. Радиото възниква като изобретение през 1895 г., патентовано е през 1896 от Гулиелмо Маркони. Първата му заявка като музикална медия датира от 13 януари 1910 г., когато се предава концерт на Енрико Карузо от Метрополитън опера в Ню Йорк, който бива чул от кораб на 20 километра навътре в морето. Първото масово слушане е на музика. През 1919 г. се ражда американският комерсиален модел на радиоразпръскване – основан е тръстът RCA (Radio Corporation of America). Американският модел на радиосистема е либерален по природа – поставя новата медия във властта на пазара, стимулира плурализма и разнообразието. За разлика от него европейският модел е ориентиран към създаване и контролиране на национално радиопространство чрез хомогенизация и подчиняване на радиопосланията на „общественото благо“. Това са най-общо характеристиките на радиото през неговия първи етап, между 1920 г. и края на II световна война – „златна ера“ на радиото, през която то се налага в конкурентната борба с водещата преди него медия – печата. От средата на 40-те години на XX век започва борбата между радиото и телевизията, която през 50-те години вече е спечелена в Америка от новата визуална медия. Започва златната ера на телевизията, която през 60-те години става ера на масме-

диите, но радиото намира свои нови победи в увеличаването на броя на радиостанциите, раждането на форматното радио, трансформацията на радиото във фонова медия.

Историята на радиото в България е преплетена с историята на съвременната българска музика. Освен данните, посочени в учебника, преподавателят може да ползва допълнителна информация от книгата за учителя, която обобщава изводите на редица изследователи на радиото и музиката в него (Веселин Димитров, Снежана Попова, Антоанета Радославова-Дойчева, Венцислав Димов, Лозанка Пейчева и др.), основен сред които е двутомният труд на Веселин Димитров „История на радиото в България“ (Димитров, 1994А, 1994Б). Музиката заема основен дял в програмата в младото българско радио. Още с първите концепции за радиoproграма в България се поставя проблемът за идейното послание, националната културна мисия на радиото и представянето ни пред света чрез българския фолклор. Народната музика е част от „добре подредената и избрана музика с национални мотиви“, която радиото трябва да излъчва според една от първите си концепции. Първостроителите на българското радио начело с директора му Сирак Скитник влагат много енергия в издирването на народни песни и певци, в застъпването на българската народна музика в програмата редом с художествената – чужда и българска, защото за тях радиоразпръскването е преди всичко националнопросветителен, културен и възпитателен институт. Радиoproграмата съдържа разнообразни музикални образци, свързвани с „българското“ – българска народна музика, селска и локална, но и аранжирана и модернизирани; произведения на български композитори в песенни, камерни, симфонични, оперни жанрове. През този първи период от историята на българското радио изпълнителите на *народна музика* – певци (Гюрга Пинджурова, баба Наста Павлова, Атанаска Тодорова, Мита Стойчева, Борис Машалов и др.) и свирачи (Народният оркестър на Иван Кавалджиев, Карло и Кореняшката група, Бистришката четворка, Тракийската тройка, Цвятко Благоев и др.) получават професионален статус на народни музиканти (народен певец, майстор на народната музика) и добиват популярност чрез пеене и свирене „на живо“ по Радио София.

Но радиото в първите си години в България не излъчва само локална, стара, фолклорна българска музика – през 20-те, 30-те и 40-те години радиото навлиза в изкуството като символ на модерното и космополитното. От самото създаване на Националното радио литературата, музиката, изкуството неизменно присъстват в неговите програми, а писателите, творците, композиторите, изобщо интелектуалците са едни от неговите най-активни създатели, ръководители или участници: ученият професор Асен Златаров, художникът и критик Сирак Скитник, композиторът Димитър Ненов, писателите Константин Константинов, Орлин Василев, Александър Геров, Божидар Божилов, Леда Милева. Тук може да се направи връзка с наученото по други предмети, например литература. Радиото е факт в литературното творчество на Никола Й. Вапцаров, Чудомир, Елин Пелин, Светослав Минков, Чавдар Мутафов – като допълнително четиво по темата може да се използва издадената от „Просвета“ монография на Георги Господинов „Поезия и медия“ (Господинов, 2005). За едни от тези творци то е сред метафорите на „динамизираната епоха“ (Найден Шейтанов) – чудо, което възплъщава човешкия копнеж за преодоляване на граници и свобода. За други е част от ироничното разминаване между реалност и блян, между ограничен и беден живот и мечтан нов статус чрез магическа придобивка (Чудомир – разказът „Аламинут“ или рисунката му „Купиха си радио“, поместена в учебника). В златните си години радиото изживява своя апогей като комуникатор, но не само в „саксофонената мъгла“ на джаза (Вапцаров – „Антени“) или в „оня странен ритъм на расите, който опиянява с трепетната мисъл за близост“ (Чавдар Мутафов), а в грохота на войната, която ще го превърне във велика сила, описана в романа „Девети“ на нашия съвременник Анчо Калоянов така: „фронтвата линия минава не по земята, а по скалата

на радиоапаратите и честотите на ефира, които воюват за сърцата на милиони човешки същества. Същински вампири, които пият кръвта на своите слушатели“ (Калоянов 2003: 209). Авторът в случая говори за „войната в ефира“ – по време на Втората световна война радиото като водеща медия има играе огромна пропагандна роля.

Телевизията осъществява едновременно информационна и естетическа дейност, тя е медия с журналистическа специфика, но има претенции да бъде и изкуство (Михайлов, 2003: 17 – 19). Много от изследователите на телевизионната комуникация са обединени от становището, че телевизионната култура е развлекателна култура, защото телевизията е „истинско убежище на популярното изкуство“ (Сапарев, 1994: 193; Попова, Ж., 2015). Владимир Михайлов извежда в уравнение формулата на телевизионната комуникация: Телевизия по Култура е равно на Развлекателна култура, а създаденият от телевизията масов вкус към развлекателното ерозира сериозната култура (Михайлов, 2003: 142 – 145). Но в сложната и хибридна природа на телевизията и радиото като средства за масова комуникация, които интегрират човешката личност и с информационния поток, и с художествените произведения, не само има и място за изкуство, понякога те за много хора са самото изкуство, единствената възможност да се слуша сериозна музика, да се гледа балет и опера, да се преживее любимата песен и изпълнител.

Историята на българската телевизия, подобно на тази на радиото, е и история на българската музика от последните десетилетия. Телевизията у нас се ражда през периода на социалистическа България (втората половина на XX век, между 1944 и 1989 г.) и като средство за информация и развлечение е свързана с политиката на социалистическата власт, която обръща внимание на стиловете и жанровете музика, които имат широка употреба, високи тиражи, голяма популярност, масова публика – *народната и естрадната* музика. За *народната* музика в българската телевизия, при нужда от допълнителна информация и за подсказване на възможни интерпретации препоръчваме изследването на модернизационните процеси в българския фолклор на Лозанка Пейчева „Между Селото и Вселената“ (Пейчева, 2008). За популярната музика – новоизлязлата книга на Розмари Стателова „Естрада и социализъм: проблясъци“ (Стателова, 2019). Защо е важно да се акцентира върху връзката телевизия – естрадна музика? Според Стателова естрадата като песенен масив е показателна за бурно развилата се нова и модерна българска музикална култура през втората половина на XX в. в нейните взаимоотношения със света. Новата забавна и танцова музика от български композитори, наречена по руско-съветски образец *естрадна*, се създава след 1944 г. в България като процес, преминал през няколко етапа в зависимост от развитието на творчески потенциал, от промените и повелите на идеологическия фронт и от въздействието на интернационална масова култура, идеща от Запад и влияеща и в социалистическите страни. Естрада, пише Стателова, това е Лили Иванова и Тончо Русев от ония години, когато създадоха заедно удивителната песен „Ти съм ли си“, Йорданка Христова, пееща „Песен моя...“ на Йосиф Цанков, и още много други заедно със сътвореното от тях през този период... *Естрада* е синоним на понятията „забавна и танцова музика“, които се употребяват в медиите през втората половина на XX век. Терминът естрада (от исп. *estrada*) навлиза в българската практика под влияние на съветско-руската терминология и означава – вече според Речника на чуждите думи в българския език – нещо в художествено-изпълнителската практика, което е предназначено за широката публика. Според Стателова понятието иде да обозначи променения характер на съответната песенност, която от битово-приложна се превръща – в даден свой отрязък – в концертна. И която притежава художествени ценности, които я правят значима и за следващите поколения и времена, защото се помнят от населението на България.

Третата част от темата е посветена на музиката в киното. Темата е мащабна и има своите специфики – различно присъствие в игрално, документално и анимационно кино;

различни акценти в жанровете, свързани с музикалните и танцовите изкуства, като музикалните филми, мюзикълите, рок мюзикълите, биографичните филми за композитори и музиканти. Една от задачите в предходната тема е пряко свързана с музикалните филми и подготвя вниманието на учениците към новите знания. Те не влизат в темата като в непозната територия – в първата тема от раздела за популярна музика в Европа и САЩ през XX век част от учебника по музика за 9. клас на „Просвета“ (Пейчева, Георгиева, Димов, Димитров, 2018), учениците са изучавали мястото на рок оперите, рок мюзикълите и рокфилмите по света и в България. Затова предлагаме в тази част от учебния процес да се потърсят други, нови акценти – защо не ролята на музиката в българското игрално, документално и анимационно кино? Като допълнително четиво може да се използват публикации на български историци, теоретици и популяризатори на киното (Янакиев, 2000; Ковачев, 2009; Братоева-Даракчиева, 2013; Маринчевска, 2015). Към споменатите в учебника имена на филми, композитори и песни, част от емблематичната българска филмова музика, може да бъдат добавени и нови според информацията, вкусовете и любопитството на учениците. Друга възможност предлагат актуалните прояви на една от най-ярките звезди на българската джаз музика – Хилда Казасян. Учители и ученици могат да потърсят интернет ресурси за отношението на тази певица към българската филмова музика. Тя има албум с филмова музика „Замълчи, замълчи“ (2009), а десет години по-късно предлага проект, наречен „Да послушаме кино“ – самостоятелен концерт на Хилда Казасян със специални гости Теодосий Спасов и Васил Петров в Зала 1 на НДК с най-популярната българска филмова музика в нови аранжimenti на Христо Йоцов и Живко Петров. Сред избраните от нея са песни, някои от които са включени в рубриката „Музикална кутия“ и звуковото приложение към учебника в други изпълнения, а други може да бъдат потърсени в интернет: „Замълчи, замълчи“ (музика Петър Ступел, текст Веселин Ханчев – от филма „Любимец 13“); „Адаптация“ (музика Митко Щерев, текст Иван Пейчев – от филма „Адаптация“); „Къде остана детството“ (музика Кирил Цибулка, текст Миряна Башева – от филма „Войната на таралежите“); „Ако те има“ (музика Найдан Андреев, текст Иля Велчев – от филма „Ако те има“); „Любовта е море“ (музика Петър Ступел, текст Петър Караангов – от филма „Старинната монета“); „Детство мое“ (музика Вили Казасян, текст Богомил Гудев – от филма „Неочаквана ваканция“); „Хора и улици“ (музика Борис Карадимчев, текст Илия Атанасов – от филма „Момчето си отива“) и др.

Убедени сме, че разговорът за музиката и киното ще провокира учениците свободно да изразяват мнения, а зрителският им опит ще им позволи да посочат не един и два примера за музикални филми. Със сигурност учениците ще предложат за слушане любими песни към филми. Добре би било учителят да не пропуска малките коментари за качествата на филмовата музика и нейната обвързаност със сюжетната линия. Надяваме се, че предложените въпроси и задачи ще позволят на учителя и учениците да водят съдържателен диалог, в който ще се споделят лични впечатления и натрупан музикален опит. Задачата в рубриката „Работа по проект“ предлага на учениците възможност за оригинално представяне на любим филм, телевизионно предаване или компютърна игра чрез характерна за тях музика. Изготвянето на проектите е свързано както с интерактивни умения на учениците, така и с умения за записване, възпроизвеждане и споделяне на музикална информация. Изпълнението на песни към български филми по избор на учениците ще бъде приятно и логично продължение на „филмовата“ тема.

Допълнителни материали

В „Музикална работилница“, в рубриката „Извори“, е включен откъс от статия в списание „Златорог“ на един от основателите на българското радио – Есто Везенков.

Есто Везенков (1911, с. Поганово, Царибродско – ?, София) е журналист, публицист, редактор; част от екипа на Сирак Скитник в ръководството на българското радио: уредник на стопански предавания в Радио София (1937), началник на стопанска секция (1940), един от началниците на Радио Скопие, когато е част от българското радио (1943 – 1944). След 9.IX.1944 е арестуван и съден от Народния съд за „фашистка пропаганда“ и престоява две години в затвора. След смъртта му бе публикувана мемоарната му книга „Частица от истината за цялото. Спомени на журналиста“ (ИК „Гутенберг“, 2009), която съдържа много интересна информация за историята на българското радио от първо лице. Цитатът и съдбата на неговия автор може да се използват за междупредметни връзки, тъй като учениците изучават съвременната история на България и политическите борби и промени в средата на ХХ век.

Ако учителите имат желание, може да се представят и други извори за ранното българско радио, чрез които учениците да направят връзка с важни фигури и процеси в българската културна история на ХХ век, които вероятно познават от изученото в предходните години по музика и изобразително изкуство. Художникът и мъдрец Илия Бешков (1901–1958), който има поредици карикатури на радиото и радиослушането през 40-те години, споделя: „Трудно ми е да си представя света без радио. Чрез антената човек за първи път получи власт и сила да изпълни света, дори да го вмести в себе си.“ Може да се направи връзка между казаното от Везенков и Бешков – човек оживява света в себе си чрез радиото, радиото оживява за света човека, неговата общностна и национална идентичност чрез музиката, а самата медийна музика става не само медия и техника, а организъм, когато се слее със своите ползватели. Комуникативната сила на радиото чрез музиката са осъзнавали и правещите ранното българско радио. Димитър Ненов (1901 – 1953), известен български композитор и пръв музикален уредник на Радио София (през периода 1935 – 1937), оставя доказателства за това в доклад за музиката в радиото, писан в края на 1935 или в началото на 1936 г. В него се сочи, че „една от най-трудните за преодоляване пречки в съставяне на радиопрограмата, то е отделът за популярна – народна и лека музика. Защото този отдел заема повече от половината от времето за предаване на музика. За попълване на тези часове (дневно около три и половина часа) са необходими множество грамофонни плочи, които няма смисъл да се купуват (...) Този род музика, който аз наричам популярна и който всъщност е високохудожествена музика, но по-лесно постижима (лесна за възприемане – бел. В. Д.) и която е най-подходяща за обедни и вечерни концерти и без да съдържа тежки проблеми и да уморява слушателите, ще изиграе голяма възпитателна роля за повдигане на музикално-художествения вкус, а същевременно ще приближи слушателите до нашето радио“ (Димитров, 1994Б: 155 – 156). В текста на Ненов се разчита разбирането, че народната музика е едновременно популярна, но и високохудожествена, че радиото прави всичко възможно, за да популяризира народната песен, а чрез нея и себе си.

„Музикална работилница“ предлага сред въпросите и задачите разговор за предпочитаното музикално радио (или музикална телевизия). Учениците следва да посочат своя избор, като обосноват предпочитанието си с музиката, която предлага радиото. В интернет приложението може да бъдат намерени линкове към достъпни за онлайн слушане радиа. Все пак, за да улесним учителите, в следващите редове предлагаме кратка информация за понятието „форматно радио“ и за някои актуални форматни радиа в България.

Явлението *форматно радио* се появява през 50-те години на ХХ век в Америка, когато в конкуренцията с телевизията радиото се насочва към музиката и прави програмата си въз основа на плейлист от хитове, плочи сингли по това време, с най-предпочитаната музика от неговите слушатели. Музикалните радиоформати са предпочитани от търговските радиостанции, които определят своя музикален профил според предпочитания стил

музика, който излъчват. Първата и най-устойчива до днес концепция за радиоформат е „Топ 40“, определяна още като „Съвременни хитове“, или CHR, предназначена за тийнейджърска аудитория, която търси най-популярните песни на своето време: рокендрол, диско, поп, денс и т.н. Друг формат е свързан с рок музика, но има разновидности: „Съвременна музика за възрастни“, или AC, която е прицелена в аудитория на средна възраст, предпочитаща класически рок хитове и романтична музика; „Класически хитове“ или „Олдис“ – рок от 70-те до 90-те години; „Алтернатив“ или AOR – за прогресив, и алтернативна рок музика. Сред предпочитаните музикални радиоформати през последните години са и т. нар. ърбан с музикален профил рап и хип-хоп музика. Вкусвете на друга аудитория задоволяват радиоформати, като „класик“, „джаз“, които излъчват художествена и джаз музика. В България терминът „формат“ навлиза с практиката на първите частни (търговски) радиостанции след 1992 г., като обикновено следва опростената американска терминология, като добавя към тях програми за локална етнопоп музика като формат „фолк“.

Друг въпрос дискутира популярните през последните години музикални риалити формати. Дискусията би имала смисъл, ако насърчи не само възторженото и еднопланово, а и критичното отношение към силно рекламираните комерсиални риалити предавания. Учениците следва да обосноват своите предпочитания, като посочат какви качества би трябвало да осигурят успешно представяне в подобни музикални състезания, но и като коментират аргументирано реалното състояние на подобни музикални телевизионни предавания, които, доминирани от комерсиални и рекламни съображения, често предлагат внесени отвън формати (т. нар. франчайзинг), не поощряват оригиналността, а баналността и посредствеността, не осигуряват очакваното кариерно подпомагане на младите таланти, често насаждат лош вкус, като пародират и осмиват неумели, фалшиви и маргинални участници в шоуто.

В рубриката „Работа по проект“ се предлага интересна, но изискваща сериозна работа задача, в която самите ученици да станат не само потребители, а и производители, творци, продуценти на собствен албум, мини филм или презентация. Тъй като изисква време и усилия, задачата може да се постави след темата за медиите, а да се представи и коментира накрая на работата по раздела като една от заключителните дейности и възможности за проверка на придобитите знания и умения.

Интернет ресурси

Лачените обувки на българското кино – Архив в сайта на БНТ документални филми, част от едноименния формат, с който през 2015 г. БНТ отбелязва 100-годишнината на българското кино. Достъпно на: <https://www.bnt.bg/bg/a/lachenite-obuvki-na-balgarskoto-kino>

Борис Карадимчев – Музика и кино. Интервю на композитора за „Суматоха“. Достъпно на: <https://www.youtube.com/watch?v=IDkL9uZwqik>

Predavatel (интернет сайт за радио и телевизия на български език, който предлага информация за всички радио- и телевизионни станции, излъчващи в ефира на България и Северна Македония; информация за всички телевизионни кули и радиоантени в двете страни; всички български радио- и телевизионни програми, излъчващи по интернет; чуждестранни радио- и ТВ програми на български език и на българите в чужбина; широк диапазон справочна информация за програмни радиоформати, честоти и обхвати, професионален радиософтуер и техническо оборудване, полезни връзки; форуми, в които хиляди посетители на сайта ежедневно да обсъждат актуални теми) – достъпен на: <http://www.predavatel.com/bg/>

Музей за история на радиото в България към СУ „Св. Климент Охридски“ – фейсбук страница. Достъпна на: <https://www.facebook.com/%D0%9C%D1%83%D0%B7%D0%B>

5%D0%B9-%D0%B7%D0%B0-%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%8F-%D0%BD%D0%B0-%D1%80%D0%B0%D0%B4%D0%B8%D0%BE%D1%82%D0%BE-%D0%B2-%D0%91%D1%8A%D0%BB%D0%B3%D0%B0%D1%80%D0%B8%D1%8F-198858356917446/

Retrofonoteka – Блог на преподаватели и студенти от ФЖМК, СУ „Св. Климент Охридски“, за звуковата памет на виртуалния радиомузей с материали върху историята на медиите и музиката в България и на Балканите. Достъпен на: <http://retrofonoteka.blogspot.com/>

1.4. МУЗИКАЛНАТА ИНДУСТРИЯ

Съдържателни и методически бележки

Темата за музикалната индустрия е важна, защото в съвременността музиката е изкуство, но и продукт на културна индустрия, процес, в който има както производство и комерсиални употреби, така и креативно потребление. Това с особена валидност се отнася до популярната музика, която е функция на медиите и пазара и като такава става проява на масовата култура. Масовостта означава мащабно производство и разпространение, а продуктът на тази културна индустрия – хитът и звездата на популярната музика – са харесвани и търсени от голяма аудитория, от широките маси.

Историческите щрихи към историята на музикалната култура в учебника са достатъчни за придобиване на основни знания, затова предлагаме повече допълнителни материали към този аспект на темата, който ни се струва особено актуален и предизвикателен – особеностите на музикалната индустрия в дигиталната ера. Учениците са част от ново, дигитално поколение, което е на „ти“ с дигиталната музика – имат всекидневна практика, свързана с потребление и обмяна, а понякога и създаване на музикално съдържание в социалните мрежи, като Фейсбук; сайтовете за видеообмен, като Ю Тيوب и Ви Бокс; съвременните платформи за музикален стрийминг, като Май Спейс и Спотифай; новите технологии, като мобилни устройства и таблети.

В индустриалната ера звуконосителите – албумите като различен тип физически носители на записана музика, от грамофонната плоча през магнетофонната лента и аудиокасета до лазерния компактдиск – са характерен продукт на музикалната индустрия. С появата на дигиталните технологии музикалното съдържание се пренася от материалните звуконосители към виртуалното пространство. Отначало се появява компютърът, през 90-те години на XX век се развива интернет като световна мрежа с главолмно нарастване на нови уеб места и поява в САЩ на първия уеб сайт за възпроизвеждане и споделяне на музика. Специалистите наричат този първи етап на бурно развиване на мрежата „ера на Web 1.0“ – период, през който интернет се използва като пространство за складиране и ползване на информация, но не и за място, в което можеш да участваш пряко, като изразяваш мнение или сам въвеждаш информация и музика. Сравняват взаимодействието на потребителите с музиката през тази ера с тези на традиционните медии. През този период например в интернет може да се намерят дигитализирани музикални албуми, които през аналоговата епоха са се разпространявали на дългосвирещи грамофонни плочи. За разлика от „ерата на Web 1.0“, през която онлайн комуникацията е статична и еднопосочна, през следващата „ера на Web 2.0“ дигиталната комуникация се определя като „култура на участието“ чрез различни форми за създаване и размяна на музикално съдържание от потребителите. Интернет започва да се възприема все повече като взаимодействие, практики; потребителите са и автори, и разпространители на съдържание; ако преди мрежата е била основно средство за познание, сега става поле за комуникация и сътрудничество. Дигитализацията и културата на участието конкурират традиционните

форми на музикална индустрия – наблюдава се рязък спад на продажбите на албуми. За сметка на това музикалната индустрия започва да се развива в нова медийна форма – т. нар. стрийминг, поточна медия, в която музиката като аудио-визуално съдържание се излъчва и консумира в интернет; потребителите я слушат и гледат, без задължително да я притежават. Специалистите въвеждат нов термин: „ера на Web 3.0“. Наричат я „мрежа на сътрудничеството“, защото вече към характерното за предходната „мрежа на участието или сътрудничеството“ общуване с двупосочна комуникация се прибавя възможност за колективно производство и съавторство.

Обединяваща двата етапа на дигиталната ера – Web 2.0 и Web 3.0 – е метафората на „облака“ – децентрализирано виртуално пространство с ниско ниво на контрол и висока степен на свързване, където съдържанието и средата са неразделни. Музиката става „е-музика“ и „ние-музика“, едновременно изкуство, визия и звук, културна и креативна индустрия, култура на участието и култура на сътрудничеството. Новите медийни платформи, като YouTube, iTunes, MySpace и Spotify, „прескачат“ технологичните и културните кодове на традиционните електронни медии – радиото и телевизията, на традиционните форми на музикална индустрия – албумите, и променят музиката. Тя става важен компонент от ежедневието, все по-визуална, все по-лесна и достъпна за потребление, все по-отворена за съучастие от любителите и сътрудничество между правещите и консумиращите музиката. Новите хитове вече не се промотират толкова в радиоефира, колкото в личния сайт на артиста, частните канали в YouTube, социалните мрежи или iTunes. Новите записи не се тиражират върху албуми, а като плейлисти в стрийминг платформи, като Spotify. След дигиталната медийна революция музиката е не толкова за слушане, колкото за виждане и показване, а потреблението ѝ – все повече споделяне на образи в мрежата.

Допълнителни материали

Един от най-актуалните и красноречиви примери за бурните процеси на дигитална революция в музикалната индустрия е появата и развитието на платформата Spotify. Следващите редове обобщават достъпна информация за тази нова платформа за стрийминг на музика. Тя е създадена в Стокхолм през 2006 г. Достъпна е за всички съвременни компютърни устройства и програми, има две форми на потребление – безплатна и платена чрез абонамент. Към януари 2019 г. има около 200 милиона активни потребители месечно, от които 87 милиона плащат абонамент. Spotify като продукт е онлайн приложение, основано на технологията на цифрови музикални стрийминг услуги, като музикална индустрия осигурява печалба чрез средства от излъчена онлайн реклама и средства от абонамент на потребителите, а компенсира носителите на авторски и сродни права, като плаща малък процент от придобитите средства за „въртене в мрежата“ на всяка музикална единица.

Тази информация, поместена като допълнителен материал по темата, може да бъде полезна в работата по първата задача от рубриката „Музикална работилница“. Учениците в класа може да се разделят на няколко групи. Едната получава задача да презентира старите, традиционни форми на музикалната индустрия, като опише и демонстрира чрез музикален пример албум (грамофонна плоча, компактдиск). Другата може да демонстрира характерните за „ерата на Web 2.0“ дигитални платформи, които ползва за споделяне на музика – сайтове и социални мрежи. Третата, в която евентуално ще се включат потребителите на новите стрийминг услуги, може да представи „ерата на Web 3.0“ чрез личния си опит с платформи като Spotify.

Втората задача от рубриката „Музикална работилница“ е свързана с актуалната и важна тема за музикалното пиратство. Ние предлагаме един остроумен и оригинален анонс към темата, като използваме песен, популярна и достъпна в мрежата като видеоклип на алтернативна рок група от Босна и Херцеговина – Free.mp3 на „Дубиоза колектив“. Бал-

канските музиканти имат особено мнение за пиратството, което се противопоставя иронично на усилията на глобалната индустрия да работи активно и срещу незаконното разпространение на музика, и за възстановяване на попадналия в криза заради пиратството легален пазар на музика. От друга страна, Международната федерация на звукозаписната индустрия (IFPI), която има национални представители (за България такава организация е БАМП), се бори с нерегламентираното използване на музика в интернет – за 2016 г., според годишния им доклад, те са идентифицирали 19,2 милиона URL адреса, съдържащи нерегламентирано музикално съдържание, и са отправили 339 милиона заявки към Google с искане да изтрие сайтовете, които нарушават правата на изпълнители, издатели и продуценти. Както по света, така и в България се отбелязва тенденция за нарастване на приходите от стрийминг услуги и намаляване на приходите от тегления (download) и продажби на физически носители на музика.

Интернет ресурси

„Музикаутор“. Сайт на „Музикаутор“ – организация на автори и музикални издатели за управление на авторски права. Онлайн достъп: <https://www.musicautor.org/bg>

ПРОФОН. Сайт на дружество за колективно управление на сродни права в музиката. Онлайн достъп: <https://www.prophon.org/>

ЕАЗИПА. Сайт на Европейската агенция за защита на изпълнителските, продуцентските и авторските права, сдружение с нестопанска цел. Онлайн достъп: <https://eazipa.eu/>

БАМП. Сайт на Българската асоциация на музикалните продуценти (БАМП). Онлайн достъп: <http://www.bamp-bg.org/index.php/bg/>

Free.mp3 (The Pirate Bay Song). Dubioza kolektiv (Official video). Онлайн достъп: <https://www.youtube.com/watch?v=IQqarVWKR8>

1.5. ТРАДИЦИИ И НОВИ ВРЕМЕНА

Съдържателни и методически бележки

Съвременната музика като синтез на изкуства, медии, технологии и човешки преживявания ни изправя пред предизвикателствата да прекрачваме много досегашни граници в разбирането си за нея. Заедно с музиката днес преодоляваме времена и пространства. Звуковите знаци и музикалните образи на далечното и екзотичното стават все по-близки и усвоими. Традициите, свързвани някога с миналото, стават млади и модерни. За да се настроим към „музикалната машина“ на времето, трябва да превключим в режим „интер“ – така ще имаме сетива за музиката като междинност и взаимност и ще култивираме три ключови разбираня: интерактивност, интеркултурност и интерпрофесионализъм.

Интерактивност ни е необходима, за да разберем, че музиката е сложна форма на комуникация – тя ни въздейства и променя, ние я променяме и развиваме. Така музиката става и медия, и комуникатор за нас.

Интеркултурност е нужна, за да възприемем съвременната музика, която става все по-глобална и включва традиции и практики на различни по етнически, социални, расови, културни характеристики групи. Някои ключови думи в този процес са обяснявани като нови понятия в речниците към този и други учебници по музика: Уърлд Мюзик, кросоувър, музикален колаж.

Интерпрофесионализъм е следващото необходимо качество, за да се допълнят предходните в разбирането на новата музика. Невъзможно да се разбере характерът на музиката в наше време, без да се види тя като процес от взаимодействия между различни фигури в музикалния процес (композитори, автори на текстове, музиканти, певци, техни-

ци, мениджъри, продуценти, диджеи, учени, критици, журналисти, учители, колекционери, хореографи, танцьори, работещите в шоуиндустрията и електронните медии, рекламата, в културната политика, аудитория, фенове и др.).

Посочените нови подходи може да намерят приложение при интерпретирането на всяка част от учебното съдържание в темата за традициите и новите времена, включително в допълнителните рубрики „Майсторите“ и „Диалози за музиката“.

Допълнителни материали

Авторите на учебника са избрали да представят музикалните традиции в новите времена с акцент върху ролята на новия технологичен и медиен контекст с фокус върху два конкретни случая. Първият е портретът на един от пионерите на електронната музика – Жан-Мишел Жар, и синтезите в неговата музика, инструменти и шоу на музика и технологии, пространство и звук, синтезирани електронно звуци, светлини и визуални изображения. В следващата рубрика от този текст – интернет ресурси – са приложени линкове към регистрации на концерти на френския артист.

Другият акцент са танцът, танцуването и техните образи и фигури като развитие – от домодерната епоха и традиционния синтез на музика и танц в синкретичната фолклорна култура до днешната постмодерна ситуация, съвременните светове на електронни медии и информационни технологии, в които танцът се свързва с хореографията и професионалните танцьори, както и със съвременното музикално-танцово шоу. Интересен пример за промяната в разбирането на танца и танцуването може да бъде отношението към българските фолклорни танци в новите времена и условия. Танците като част от така наречения автентичен фолклор имат своите носители и форуми – групите за изворен фолклор, съборите на народното творчество като Националния събор в Копривщица и др. Фолклорните танци днес вече не са част от синкретичното единство на традицията, не са начин на живот и бит, но се осъзнават като глобална, общочовешка ценност, част от програмата за опознаване и съхраняване на традиционните знания и музикално-танцовия фолклор, които като самобитно богатство на всеки народ, като шедевър на нематериалното културно наследство, като част от живите човешки съкровища, според документите на ЮНЕСКО трябва да се съхранят и популяризират чрез използване на съвременните информационни и комуникационни технологии, за да станат достъпни за всеки човек. Но фолклорните танци стават част и от съвременното развлечение – пример е употребата им в танцово шоу в спектаклите на Нешка Робева или Камен Донев или в телевизионните форми на развлечението, като телевизионните вариетета на Хачо Бояджиев или новите риалити формати и продукции, като „Надиграй ме“.

Синтезите на танц, музика, телевизия и кино оставят отпечатъци и върху авангардно-то изкуство. Американската балерина Айседора Дънкан първа излиза на сцената боса. Първожрицата на модерния балет Марта Греъм освобождава танцьора от „палците“. „Интересува ме не как хората се движат, а какво ги движи“ – изповядва веруването си Пина Бауш (1940 – 2009), определяна като „безспорната кралица на съвременния танц“ като хореограф и постановчик, който освобождава танца от сюжета и от телесността като фиксирана форма. Последователите на Бауш търсят къде свършва танцът и преодоляват границите между танцуващото тяло и всекидневното движение, като превръщат битовите жестове в танц. Питанията за границите на изкуствата и на изкуството раждат ново изкуство – режисьорът Вим Вендерс прави един от най-вълнуващите документални филми за модерния танц „Пина 3D“ (2011), а в интернет може да се намери вариант на филма, колажиран върху алтернативната музика на дарк уейв групата „Дет кен денс“.

Интернет ресурси:

smallman & Ivan Shopov featuring Avigeya – Rhodopes

<https://www.youtube.com/watch?v=2hZbpW11wJ8>

BALKANSKY – RADA (OFFICIAL VIDEO)

<https://www.youtube.com/watch?v=WgipvNiEPfg>

Jean-Michel Jarre – Oxygene, Pt. 4 (1989 Version)

<https://www.youtube.com/watch?v=1XY3vnwQzy8>

Jean-Michel Jarre – Live in Monaco (The whole concert)

<https://www.youtube.com/watch?v=xhrOkO3naaI>

Pina (2011) – Official Trailer [HD]

<https://www.youtube.com/watch?v=CNuQVS7q7-A>

Dead Can Dance – Song of the Stars (Pina version)

<https://www.youtube.com/watch?v=Ys5xfd5rlo>

Рекламен клип на Диви Ягоди/Wild Strawberries Ad

<https://www.youtube.com/watch?v=B4jw4aGIRS0>

Vaker – Romaneno project

<https://www.youtube.com/watch?v=daU9hO6Tejk>

1.6. ДИАЛОЗИ ЗА НОВИТЕ МУЗИКАЛНИ СИНТЕЗИ

Съдържателни и методически бележки

Заключителният акцент в раздела за връзката музика – съвременни информационни технологии – медии, разтвор в стила на рубриката „Диалози за музиката“, този път с ролята на своеобразно обобщение на раздела, наречено „Диалози за новите музикални синтези“. Бихме могли да му сложим мотото „Изпитай се сам“, тъй като предлага нова информация, въпроси и задачи, които учениците могат да ползват като жалони в един отворен за нови идеи и различни гласове и мнения час, в който могат да проверят своите знания, придобити в процеса на работата с учебника, в клас и домашна работа по темата на раздела. Ние избрахме наслова „Из пътеводителя на съвременния музикален пътешественик“, защото като червена нишка през петте теми на раздела преминава идеята за едно музикално пътешествие – приключение без граници, предизвикателство за преодоляване на границите на собствените ни мислене и въображение. Ключови думи в това пътешествие са: синтез, експеримент, иновации, интерактивност, интерпрофесионализъм, интеркултурност.

Предизвикателство е да се потърсят нови, актуални примери за синтези на музика и кино. Един от тях е „Бохемска рапсодия“ (Bohemian Rhapsody) – музикална филмова „драма“, британско-американска продукция на режисьора Брайън Сингър, филмов портрет на вокалиста на „Куйн“ Фреди Меркюри и на цялата група. Този филм е засега най-печелившата биографична лента на музикална тематика в историята на световната киноиндустрия. На последните 91-ви Награди на филмовата академия в САЩ, т.нар. Оскари, филмът бе сред най-награждаванията с четири статуетки: Рами Малек, който играе Фреди Меркюри, получи голямата награда в раздел „Актьор в главна роля“, филмът получи статуетки в категориите „Звуков микс“, „Звуков монтаж“ и „Филмов монтаж“. Месец преди това, през януари 2019 г. филмът бе сред отличените в 76-ата наградна церемония „Златен глобус“ – в категорията за най-добър драматичен филм и за най-добра мъжка роля в драматичен филм на Рами Малек. Посещението на този филм може да бъде основа за интересна дискусия, в която да се потърсят доводи за ролята на медиите и технологиите в изграждането на звездата на популярната музика и култура, а фигурата на Фреди Меркюри и пресъздаването на нейната съдба като кинообраз може да бъде

друга отправна точка в търсенето на примери за синтеза на медии и изкуства, на кино и популярна музика. Не по-малко пораждащи смисли в предлаганата дискусия са видеоклиповете на групата. Една от сентенциите, които намерихме в мненията на посетители на видеоклипове на „Куйин“ в Ю Тيوب, е многозначителна: „Бохемска рапсодия“ не се нуждае от „Оскар“, „Оскар“ има нужда от „Бохемска рапсодия“.

Нова форма на синтез в дигиталните музикални светове е ремиксът. Понятието *ремикс* означава цифрова интерпретация на песен чрез добавяне, премахване или промяна на нейни съставни части, като обикновено мелодията си остава същата, но се търсят нови прочити в ритъм, темпо, саунд, като се прилага най-често дигитална обработка. Много артисти ремиксират собствените си песни, но най-големи майстори на ремикса са диджеите, които обикновено ремиксират песни на други изпълнители. Често певци и диджеи окуражават феновете и други артисти да правят свои ремикси, като предоставят своята музика и съставните ѝ компоненти за свободно ползване, достъпна онлайн. Една от възможностите за развиване на музикалното пътешествие, останала извън описаните в учебника въпроси и задачи, може да бъде ползвана от учителите. Те могат да изберат с помощта на учениците подходяща музикална тема – народна песен или поп хит – която учениците с умения за дигитална обработка на звук и с налични в техните компютри и мобилни устройства програми да могат свободно да манипулират или рекомбинират, за да създадат своя нова версия на песента. Резултатите може да бъдат удивителни като разнообразие и креативност. Подобни примери учениците познават от посочените като интернет ресурси експерименти на Иван Шопов и Теодосий Спасов при интерпретиране на българска фолклорна музика. В световната поп музика може да бъдат намерени много примери за ремиксирани от фенове албуми и хитове – британската група Radiohead има албум от 2007 г. с такива ремикси на фенове, а през 2012 г. американската попзвезда Кристина Агилера представя новия си албум, като организира конкурс за ремикс на сингъла си *Your Body*. В клас може да се дискутира смисълът на подобни жестове – дали те са форма на ефективен маркетинг, на реклама? Или на демократизиране на музиката, която в епохата на световната мрежа все повече става „ние-музика“? Освен ремикс има ли други форми, чрез които феновете развиват активно музиката на любимите си групи?

Предлаганите въпроси и задачи в заключителния урок по темата са само възможен път за постигане на затвърждаването на наученото и проверката на знанията, както и на ефективна обратна връзка с учениците. Учителите могат да изберат свои акценти и стратегии, да открият, съобразно интересите и възможностите на учениците, подходящи примери за работа. В интернет ресурсите предлагаме достъп до два блога на учители по музика, които споделят по интересен и вълнуващ начин своята практика в клас и извън училище – методически разработка на уроци, създаване на училищна медия, образователни концерти и др. Това са Пламен Герганов от Враца и Добрин Пелтеков от Велико Търново. Запомнете техните имена и потърсете в интернет техните страници, може да ги използвате като методическо помагало, като генератор на идеи, като пример за добри практики, може да ги споделите с учениците. Поздравяваме ги за креативността и енергията, защото има какво да научим от тяхната работа – и автори, и учители, и ученици!

Интернет ресурси

Рамадан Лолов – Шопска ситна ръченица (1936). Онлайн достъп: <https://www.youtube.com/watch?v=-5xtIALxXg4>

Рамадан Лолов – Драгиева чешма (1936). Онлайн достъп: <https://www.youtube.com/watch?v=k37aPw3w9AI>

Иванка Георгиева – Барабана бие за Добруджа. Онлайн достъп: https://www.youtube.com/watch?v=dnuoZxbHk_k

Страстта по старите грамофони – репортаж на Би Ти Ви. Онлайн достъп: https://www.youtube.com/watch?v=_UB9a4fTuJM&t=5s

Стефан Колев-Skill за „Домъ на плочата“. Онлайн достъп: https://www.youtube.com/watch?v=2F95s_fu0zY

Блог на Пламен Герганов – учител по музика, музикант, майсто на народни инструменти. Онлайн достъп: <https://www.gerganov.org/>

Даскалът по музика. Сайт на Добрин Пелтеков, учител по музика в ОУ „Св. Патриарх Евтимий“, гр. Велико Търново. Онлайн достъп: <https://school.misterj.eu/>

Christina Aguilera – Your Body (Official Music Video) (Clean Version). Онлайн достъп: <https://www.youtube.com/watch?v=6cfCgLGiFDM>

Cat Dealers – Your Body (Remix). Онлайн достъп: <https://www.youtube.com/watch?v=jpYDw7AJDtM>

Christina Aguilera – Your Body (Punish Remix). Онлайн достъп: <https://www.youtube.com/watch?v=H2UHzfuxi50>

2.1. ТРАДИЦИОННАТА БЪЛГАРСКА МУЗИКА – МЯСТОТО НА ФОЛКЛОРА ДНЕС.

Съдържателни и методически бележки

Основните дейности за запознаване на учениците с традиционната българска музика и мястото на фолклора днес в този урок са: говорене и дискусии за фолклорната музика от миналото и настоящето; наблюдения и документация на събития с фолклорна музика; изпълнение и слушане на музика.

ТРАДИЦИОННАТА БЪЛГАРСКА МУЗИКА ОТ МИНАЛОТО

Учителят може да предлага различни начини за среща на учениците с традиционната българска музика от миналото.

Коментарът за предмодерната българска музикална традиция вероятно ще провокира учениците да използват знания и натрупан музикален опит от минали години. Необходима е специфична гъвкавост от страна на учителя, за да запознае съвременните ученици с особеностите на традиционната българска музика от миналото. Картината може да се изгради чрез различни подходи.

За да стимулира интелектуалното любопитство на учениците, учителят може да постави за обсъждане различни въпроси: *Какво знаем за традиционната българска музика? Какви са културните функции на музиката в предмодерното общество? Кои са нейните ключови характеристики?*. В тази посока дискусията може да продължи и върху изказванията на фолклориста Тодор Ив. Живков, които са включени в рубриката „Извори“.

Надяваме се, че припомнянето на видовете народни песни, на традиционните музикални инструменти и на фолклорните обреди ще бъде насочено към разбирането за връзката на традиционния фолклор с живота на хората. Важно е да се подчертае, че традиционната българска музика от предмодерните времена е органично свързана с всекидневния, ритуалния и празничния живот на хората.

Учителят може да насочи вниманието на учениците към магическата функция на **обредното пеене**, която намира израз в различни ситуации. Малка част от обредните архаични музикалнофолклорни образци са съхранени до днес. Важно е да се знае, че в миналото ритуалното пеене/свирене е композиционно организирано и е неделимо от фазите на ритуалния процес – всяка фаза от конкретния ритуал е свързана с определени песни. Отделни изпълнения на певческите колективи поемат организиращи функции – коледарите и лазарките например пеят специални песни „за из път“, „пред портата на къщата“, „на ерген“, „на мома“, „на излизане от къщата“ и др., които оповестяват за събитието и носят специфично настроение. Сред характерните черти на старинните обредни песни са: относително прости мелодии; групово пеене без инструментален съпровод; маниерът на пеене е спокоен и съдържан, и включва музикални техники, като повторение, вариране и орнаментиране. Учителят може да изостри чувствителността на учениците към старинното обредно пеене, като им представи за слушане обредни песни по свой избор. Това ще обогати слуховите представи на учениците и тяхното интуитивно разбиране на музикалните елементи.

Трудовият процес създава условия за активно общуване между хората. Учителят може да въведе учениците в новите знания за жътварските и седенкарските песни, които се пеят по време на трудовите действия, като акцентира върху факта, че тези песни са

особена форма на общуване и „разговор“ между участниците в трудовите ситуации. В музикален план жътвата и седянката имат специфична характеристика. В старата българска традиция жътвата е немислима без пеенето, което влиза в структурата на трудовия процес. Седянката е друга трудово-песенна проява, в която песента е богато развита. Седенкарският песенен репертоар е разнообразен в жанрово и тематично отношение, но неговата емоционално-съдържателна основа е общуването между моми и ергени. Подбрани от учителя седенкарски песни може да прозвучат и да помогнат на учениците за по-добра оценяване на седенкарския музикален репертоар и за придвижване от едно интуитивно усещане за седенкарската песен към артикулиране на някои от нейните съществителни характеристики.

Фолклорният празник е откъсване от монотонното ежедневно трудово битие и е важен контекст за изпълнение на фолклорна музика. Празничното музикално общуване на трапезата и на хорото регулира по особен начин социалните взаимодействия и отношения в селищната общност. На трапезата индивидуалният певец намира изява на своето певческо майсторство и импровизационна креативност. Чрез хорото изпълнителският колектив утвърждава себе си като творец. Учителят може да подчертае, че хорото повдига енергията и адреналина на участниците, интегрира душевните вълнения на отделните индивиди и създава психическо единство на колектива.

Традиционните музикални инструменти – гайда, кавал, двоянка, гъдулка, тамбура, тъпан – в миналото са използвани в различен контекст: **ритуален, празничен, трудов**. Слушането на инструментална народна музика може да помогне на учениците да добият представа за начина, по който се свири, и каква е звучността на тези инструменти. Учителят може да постави различни въпроси за обсъждане и дискусия – какви са подобията и разликите между гайдата и кавала; гъдулката и тамбурата?

МЯСТОТО НА ФОЛКЛОРА ДНЕС

Какво е мястото на фолклора днес? Разбираме ли какво се случва със старите обреди и ритуали?

Традиционната българска музика от миналото не е статична. Днес тя се манифестира като фолклорен материал, музикално наследство, което непрекъснато се развива, променя и конструира по специфични начини. В процеса на развитие и промяна на старите традиции, фолклорните песни и музикални инструменти, фолклорното пеене и изпълнителски стилове от миналото се включват в нов изпълнителски контекст и нови кодиращи системи – сцената, медиите, образованието, професионалното и любителското творчество. В техните граници се осмислят новите реализации на фолклора, а техният общ смисъл е определител както на човешките отношения, така и на отношенията между наследената фолклорна музика и нейните съвременни наследници. Учителят може да акцентира върху факта, че днес фолклорна музика може да се чуе на всякакви места, в най-различни ситуации и от многобройни източници – радио, телевизия, видео, автобус, такси и др.

Сценичното битие на фолклора в съвременния културен живот на България има богати и разнообразни форми и прояви – концерти, събори на народното творчество, фолклорни фестивали, конкурси и др. Сценичното битие на фолклора в настоящето може да бъде видяно като един от възможните начини за представяне и популяризиране на музикалнофолклорно наследство. Учителят следва да подчертае, че един от най-мощните и утвърдени форуми за сценично представяне на фолклора днес е Националният събор за българско народно творчество в Копривщица, провеждан от 1965 г. Важно е да се акцентира върху факта, че през 2016 г. Съборът беше вписан в Представителния регистър на ЮНЕСКО като първата добра практика от България за опазване и популяризиране на нематериалното културно наследство. На сцените на Събора се представят различни дялове на фолклорната традиция – песенна, инструментална, ритуална, танцова. За

да разберат повече за този феномен, добре е учениците да гледат 10-минутния филм за Събора от страницата на ЮНЕСКО. След това учителят може да премести фокуса от внимателното гледане на филма за Събора към коментари на видеяното. Учителят може да предложи на учениците да споделят филма със свои приятели в социалните мрежи.

Съвременни развития на традиционната българска музика се осъществяват и чрез медиите. Медийните метаморфози на фолклорната музика се реализират в специфични медийни форми (радио, телевизия, интернет) и в различни сектори на музикалната индустрия (продукция, дистрибуция, пазар).

Учителят би могъл да насочи учениците към съпоставка между традиционните форми на българския фолклор и съвременните му прояви. В дискусиата следва да се акцентира върху сценичното битие на фолклора днес и обвързаността му с медийните форми.

ЗАПИСВАЧИ И ИЗСЛЕДОВАТЕЛИ НА ТРАДИЦИОННАТА БЪЛГАРСКА МУЗИКА

Важно е учениците да бъдат запознати с приноса и значението на записвачите и изследователите на традиционната българска музика. Учителят следва да поясни, че традиционната българска музика е открита от българските учени към края на XIX век. Между първите записвачи и изследователи на народни песни се откроява с мащабите на своето дело Васил Стоин, който задава висок стандарт за събиране и записване на народни песни. Сред неговите сътрудници и последователи, които успяват да запишат и публикуват десетки хиляди нотирани народни песни от всички музикалнофолклорни области на България, са българските етномузиколози Райна Кацарова, Елена Стоин, Николай Кауфман, Тодор Тодоров, Тодор Джиджев. Учителят може да възложи на учениците творческа задача да се потърси онлайн информация за тези изследователи.

Въпросите към урока са насочени към преговор върху различни традиционни обичаи („пеперуда“, ладуване, коледуване, кукери и др.). Предложените откъси от народни песни са образци за автентичен (изворен) фолклор, поместени в сборника „Народна песнопойка“ със съставител Елена Стоин. В рубриката „Музикална кутия“ са включени жътварска, седенкарска, лазарска и коледарска песен. Коментарът към всяка от тях следва да включва разбиране за музикалноизразните средства (мелодия, ритъм, темпо, тембър), изпълнителския състав и други елементи на прозвучалите музикални образци. Музикалните активности са полезен начин да се усили чувствителността към фолклорната музика. Изпълнението на обредни, трудови и празнични народни песни, индивидуално или колективно, ще допринесе за засилване на общностното чувство сред учениците и за емоционално съпреживяване на фолклора.

Допълнителни материали

Учителят може да ориентира учениците какво да търсят на съвременната фолклорна сцена, за да обогатят своите представи за мястото на фолклора днес и начините, по които се използва фолклорната музика.

Като допълнителен ресурс предлагаме на вниманието на учителите 13 утвърдени в България събори и фестивали на народното творчество, избрани от пъстрата национална палитра. Може да бъдат предложени на учениците като тема за изследователска индивидуална или екипна работа със задача да се потърси и представи пред класа информация за тях.

- 1) Национален събор на българското народно творчество „Копривщица“
- 2) Събор на народното творчество „Рожен“
- 3) Събор на народното творчество „Пирин пее“, Предела
- 4) Международен фестивал на маскарадните игри „Сурва“, Перник
- 5) Международно гайдарско надсвирване, село Гела

- б) Международен фолклорен фестивал, Бургас
- 7) Национален събор на народното творчество „Китна Тракия пее и танцува“, Хасково
- 8) Национален събор надпяване „Авлига пее“, Обединение
- 9) Общобългарски фолклорен събор „С България в сърцето“, Каварна
- 10) Събор за автентичен фолклор „Дунавски ритми“, Видин
- 11) Фолклорен събор „Златната гъдулка“, Русе
- 12) Национален фолклорен фестивал „Янко Петров“, гр. Гълъбово
- 13) Фолклорен събор „Песни и танци от слънчева Добруджа“, Дебрене.

В рубриката „Диалози за музиката“ предлагаме допълнителни задачи за екипна работа, които ще развият сред учениците интерактивни умения – музикални и социални:

- Посетете сценична проява или празник с фолклорна музика (концерт, надпяване, фестивал, събор, ритуал, сватба). Направете фотодокументация или видеозапис на събитието. Представете своя фоторазказ или видеопрезентация на събитието в клас, като се опитате да дадете информация за проявата и да предадете настроението на събитието.

- Като сравните резултатите от своите наблюдения с тези на своите съученици, опитайте се да обобщите данните и да формулирате знание за типа проява (сценична, организирана, общоградска, семейна и др.), типа фолклорна музика, представена в събитието (изворен фолклор, маскарadni игри, инструментална музика, фолклорно танцуване и др.), изводи за участниците в него, техните роли, отношението на публиката.

- Може би наскоро сте гледали телевизионно предаване с фолклорна музика или сте слушали такова радиопредаване? Може би сте открили в Ю Тيوب клип с пресъздаване на традиционна песен, танц, ритуал, празник? Напишете кратък отзив, като опишете медията, събитието, съдържанието, участниците.

В рубриката „За любопитните“ предлагаме информация за изследователи на българския музикален фолклор.

Васил Стоин (1880 – 1938) е основоположник на организираното системно събиране и публикуване на селски народни песни от различни райони на България. Началото на това дело е поставено през 1926 г., когато Васил Стоин е командирован от Музикалната академия в Народния етнографски музей като ръководител и организатор на работата на музикалнозаписваческа група, на която е възложена държавна задача да извърши тереннозаписваческа работа на народни мелодии.

Теренната работа на Васил Стоин и неговите сътрудници е окачествявана като „едно от най-значимите начинания в нашата нова културна история“; „голямо дело“; „културен подвиг“; „мощна дейност“; „изключително постижение“. В резултат на тази теренна работа са събрани и нотирани около 14 000 български народни песни. Те са публикувани в поредица от големи (наричани „капитални“) сборници. От перспективата на днешното време тези сборници съхраняват уникални образци от традиционната българска музика и са безценно и неизчерпаемо наследство.

Райна Кацарова (1901 – 1984) е първата, която използва грамофон за записване на народни песни на терен. Тя събира хиляди народни песни и инструментални мелодии. Започва събираческата си и записваческа работа през 1928 г., когато е назначена като асистент в Народния етнографски музей (НЕМ) в Отдел за народна музика под ръководството на Васил Стоин. Участва в изготвянето на материалите за първите четири капитални сборника с народни песни от Северозападна България, Средна Северна България, Родопите и Тракия. Между 1939 и 1950 г. ръководи отдела „Народна музика“ при Народния етнографски музей в София след смъртта на Васил Стоин. През 1950 г. Райна Кацарова, Елена Стоин и Иван Качулев са сред основателите на Института за музика при БАН. Между 1950 и 1964 г. Кацарова е ръководител на Фолклорната секция в Института за музика на БАН.

Интернет ресурси

Филм за Националния събор на народното творчество в Копривщица – част от кандидатурата на България за вписване на събора като добра практика в Представителния регистър на ЮНЕСКО. Онлайн достъп: <<https://www.youtube.com/watch?v=QZw-Wue2Lt8>>.

Сайт за събори на народното творчество, фолклорни фестивали и панаири. Онлайн достъп: https://www.sabori.bg/folk_fest_sub.html.

Сайт на Международния фестивал на маскарадните игри „Сурва“ в Перник. Онлайн достъп: <http://www.surva.org/>.

Сайт „Фестивалите в България“. Онлайн достъп: <http://fest-bg.com/festivals/>.

Сайт на Български национален младежки фолклорен съюз. Онлайн достъп: <http://bnmfs.com/>.

Сайт на Европейската асоциация на фолклорните фестивали – ЕАФФ. Онлайн достъп: <https://eaff.eu/bg>.

Фейсбук страница на Международния фолклорен фестивал „Атлиманска огърлица“, гр. Китен. Онлайн достъп: <https://www.facebook.com/AtlimansNecklace/>.

Текстове на народни песни в „Българско народно творчество“ в тринадесет тома. Т. XIII. Народни песни (съст. Е. Стоин, Н. Кауфман, Т. Бояджиев, Д. Осинин). Онлайн достъп: <https://liternet.bg/folklor/sbornici/bnt/13/index.html>.

Horo.bg – български сайт за народни хора, песни, танци, обичаи. Онлайн достъп: <http://horo.bg/>.

Нотни репетитори на народни песни. Ю Тيوب канал на Пламен Герганов. Онлайн достъп: <https://www.youtube.com/playlist?list=PLizyg92WeW6knpG26k6rkBxoR-mMfcadT>.

2.2. ФОЛКЛОРНОТО ЗВУЧЕНЕ В ДНЕСНАТА КУЛТУРА.

Съдържателни и методически бележки ФОЛКЛОРНОТО ЗВУЧЕНЕ

Успешното въвеждане в темата на този урок предполага изясняване от учителя, че корените на съвременното фолклорно звучене са в предмодерната селска музикална традиция. Това означава, че фолклорният звук в днешната култура е различен от фолклорната музика и нейното звучене в миналото.

Важно е в началото на урока да се изясни какви са отличителните белези на фолклорната звучност.

Това включва идентификация на фолклорното звучене. Фолклорното звучене се асоциира с музикалното изпълнение – индивидуално или колективно. В миналото то е било спонтанен израз на селския музикален инстинкт. Учениците следва да разберат, че селските фолклорни певци от миналото имат естествени, силни и красиви гласове, пеят без напрежение, свободно, плътно и открито, орнаментират богато и сложно в съответствие с локалната характеристика на конкретната песен. Подобно на тях селските фолклорни свирачи леят музиката си ритмично, цялостно, с лекота и естественост в изграждането на музикалната форма, стила и орнаментиката. Добре е да се постави фокус върху факта, че всеки селски певец или свирач е здраво свързан с традициите, носител е на свой стил и репертоар, а неговите музикални изяви се отличават с ярка индивидуалност, творчески усет и артистичност, непосредственост на изпълнението.

В новите времена, при нарастващия контакт между селските и градските сфери, образци на фолклорната музика от миналото се трансформират и изпълняват по нови начини. Фолклорното звучене в днешната култура е свързано със сцената, то се театрализира

и фестивализира. Дискусията в клас следва да бъде насочена към осъзнаването и разбирането за трансформацията на фолклорното звучене в днешната култура. Учениците вероятно ще стигнат до заключението, че днес фолклорът се представя от образовани „народни“ певци и инструменталисти, а сценичната изява е преобладаваща музикална практика. Учителят следва да изясни, че образованите съвременни „народни“ певци и инструменталисти са обучени да пеят и свирят във „фолклорен стил“ във формалната образователна система и са носители на ярки персонални и професионални качества. Техният изпълнителски маниер се доближава до уменията на академично подготвените професионални музиканти от сферата на художествената музика. Съвременните народни певци пеят с школувани гласове, притежават добра гласова техника, чиста интонация, контролирано дишане, различна динамика, а съвременните народни инструменталисти често са виртуозни свирачи, които впечатляват с технически умения, усет за импровизация и голямо изпълнителско майсторство.

Полезно е учителят да обясни, че днес фолклорното звучене се определя, конструира и представя от музикални творци, учители, медийни промоутъри, критици и аудитории. Техните мрежи, активности и проекти формират успешните индивидуални и групови носители на фолклорната звучност. Съвременните аудитории имат определени очаквания за фолклорното звучене. Но в повечето случаи те нямат представа как точно е звучала фолклорната музика в българските селища от предмодерната епоха. Възможно е учителят да провокира креативното въображение на учениците с въпроса: *Как биха си въобразили звученето на фолклорната музика от миналото?* и след като получи няколко отговора, да пусне избран от него звуков пример, илюстриращ това звучене (Бистришките баби – „Гел Яно“).

Как се развива свързаната с фолклора звучност?

Важно е учениците да постигнат знанието и разбирането, че една от най-важните характеристики на фолклорното звучене е неговата устойчивост във времето. Фолклорният звук структурира музиката в предмодерните времена на аграрната култура, но той се прехвърля и в модерната и постмодерната епоха.

Необходимо е да се подчертае, че между доминантните съвременни музикални форми и практики, които се свързват с фолклорното звучене, са ансамблите и фолклорните ансамбли.

АНСАМБЪЛ

Развитието на разбирането, че ансамбълът е изпълнителски състав, който се свързва с колективно музициране, се обогатява със структурирана информация за ансамблите с фолклорно звучене. Необходимо е да се подчертае, че колективното (ансамбловото) пение и свирене с фолклорна звучност имат своите корени и традиции в миналото. В днешната култура на България творят различни ансамбли с фолклорно звучене – любителски и професионални.

Учителят следва да структурира информацията за различните видове ансамбли, които са носители на фолклорна звучност. В зависимост от броя на певците вокалните ансамбли с фолклорна звучност са камерни (дует, трио, квартет) и големи. Учителят може да подбере илюстрации и примери за представянето на различните типове камерни ансамбли с фолклорна звучност сред някои от най-популярните и обичани камерни вокални ансамбли в българската музикална култура – певческите дуети Стефка Съботинова и Тинка Пешева, Василка Иванова и Мери Кокарешкова, Руска Божилова и Стояна Лалова, Кремена Станчева и Василка Андонова, Иван Кремов и Стефан Филипков, Братя Митеви; Трио „Българка“, Квартет „Славей“, Ева квартет и др. Сред големите вокални ансамбли, носители на фолклорна звучност, са народните хорове. В конкретизиране на разбирането за народните хорове следва да се поясни, че някои от тях пеят едногласно,

други са женски хорове за многогласно открито пеене. Народните хорове са определяни като инструменти със собствен колорит, тембър и звуков интензитет, способни да предават дълбоки емоционални състояния.

Инструменталните ансамбли с фолклорно звучене също са камерни и големи. Инструментални ансамбли, оставили трайна следа в историята на българската народна музика, са: Бистришката четворка, Угърчинската група на Цвятко Благоев, Кореняшката група на Карло Алиев, Оркестърът за народна музика при Българското национално радио.

Вокално-инструменталните ансамбли, които конструират фолклорен звук, очертават голямо разнообразие от формации като брой участници и изпълнителски стилове.

Добре би било учениците да си припомнят популярни камерни певчески и инструментални състави, както и да коментират необходимостта от създаването на професионални фолклорни ансамбли в България.

ФОЛКЛОРЕН АНСАМБЪЛ

В тази част от урока учителят може да изясни как се конструира фолклорният ансамбъл и как продължава да произвежда значение в българската култура. Необходимо е да се подчертае, че фолклорният ансамбъл се изобретява в България в средата на XX век като нова модернизирана форма за конструиране на фолклорно звучене в днешната култура и има централна роля в осъвременяването на фолклорната традиция от миналото. Важно е да се изясни каква е мисията и свързаните с нея три основни цели на фолклорния ансамбъл – да пресътворява и промотира стария фолклор в новите времена; да създава съвременно българско сценично изкуство на фолклорна основа; да забавлява и развлича съвременната публика.

Учителят би могъл да акцентира в изложението си, че фолклорният ансамбъл е модернизирана форма на фолклорно звучене днес.

Надяваме се, че в коментарите си учениците ще открият специфичното единство във фолклорния ансамбъл от народен оркестър, народен хор и танцов състав, които изпълняват репертоар от народни песни и танци, обработени за сценично представяне.

В хода на урока учителят следва детайлно да изясни особеностите на всеки от ансамбловите състави – танцовия и музикалните. Танцовият състав и сценично разработените танци са важна част от сценичните програми, защото засилват експресивната сила на музиката. Всеки от музикалните състави в ансамбъла има ясно очертан облик и се отличава със специфична фолклорна звучност. Учителят може да поясни, че народният хор често се асоциира с популярната фраза „мистерия на българските гласове“ и да подчертае, че уникалното, „мистериозно“ звучене на народния хор е резултат от единението на красивите гласове и живата изразителност на народните певици. Важно е да се опише, че народният оркестър е съставен от традиционни български музикални инструменти (кавали, гайди, гъдулки, тамбури) с различни звукови характеристики.

Учителят следва да постави остър фокус върху важността и влиянието на първия професионален фолклорен ансамбъл в България, известен днес като Национален фолклорен ансамбъл „Филип Кутев“, който е създаден в София на 1 май 1951 г., и върху фигурата на Филип Кутев, който има ключова роля за неговото създаване.

Кутевият ансамбъл продължава да се развива и се превръща в модел за сценично изкуство и в стандарт за неговите последователи в България. Учителят може да посочи, че в цялата картина на движението на фолклорните ансамбли в България със свое ярко и самобитно фолклорно звучене се открояват: Ансамбъл за народни песни и танци „Пирин“ (Благоевград); Фолклорен ансамбъл „Тракия“ (Пловдив); Ансамбъл за народни песни и танци „Родоп“ (Смолян); Северняшки ансамбъл за народни песни и танци (Плевен) и др. Учителят може да препоръча на учениците да потърсят информация за някой от тези (или други) фолклорни ансамбли и да я споделят със своите приятели в социалните мрежи.

Съществено е да се знае, че българските фолклорни ансамбли и тяхното фолклорно звучене имат значителен принос за нарастващия съвременен интерес към българския музикален и танцов фолклор в България и в чужбина. Учителят следва да подчертае, че в настоящето българските фолклорни ансамбли се радват на популярност и влияние сред големи аудитории от различни поколения и социални прослойки.

В „Музикална работилница“ се предлагат рубриците „Извори“ и „Музикална кутия“. Спомените на Мария Кутева за първите концертни изяви на Националния фолклорен ансамбъл „Филип Кутев“ биха провокирали разсъжденията на учениците в няколко посоки – разбиране за новото функциониране на фолклора, осъзнаване на ролята на фолклорните ансамбли за запазването на самобитността на фолклорната музикална традиция и приносът им за популяризиране на българския музикален и танцов фолклор в България и чужбина. В рубриката „Музикална кутия“ се предлага изпълнение на дуета Кремена Станчева и Василка Андонова. Песента им „Ветър вее“ представя специфичния шопски двуглас, който вероятно и учениците ще усетят. Песента „Проводи Мирчо сватове“ из репертоара на дуета Иван Кремов и Стефан Филипков е в двувруменен метрум, а хорото е право. Емоционалното съпреживяване на фолклора може би ще провокира учениците да заиграят хоро „на песен“. Учителят може да постави задача на учениците да обяснят на какво се дължи популярността на двете песни – връзка с регионалните фолклорни традиции, достоверно отразяване на локалните традиции, модерно звучене или нещо друго. Не сме пропуснали и вокалното трио „Българка“, което е със значим принос за популяризирането на българския песенен фолклор. Представената от тях песен „Тръгнала е мома Рума“ се брои на 4 със задържане, размер 9/8 а. Прослушването и коментарирането на Концертна пиеса № 4 „Игра в български ритми“ от Милчо Василев в изпълнение на Оркестъра за народна музика към БНР ще бъде логичен преход към темата на урока за фолклорната музика в композиторското творчество.

Допълнителни материали

Като допълнителен материал учителите могат да представят уникални примери за фолклорно звучене от миналото, които се поддържат днес от певчески групи от различни райони на България. Такъв пример е многогласното пеене „на високо“ от гоцеделчевските села Долен и Сатовча, открито за пръв път от фолклористката Райна Кацарова, което днес се поддържа живо от певческите групи в с. Сатовча, Гоцеделчевско. Предлагаме линк в интернет ресурси – запис от фолклорния събор „Пирин пее“ през 2012 г.

Предлагаме и текст за ансамблите за народни песни и танци в България, който може да послужи като източник за информация: имена, дати, личности, градове и т.н. Откъсът е от книгата на Лозанка Пейчева „Между Селото и Вселената. Старата фолклорна музика от България в новите времена“. С.: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, 2008, с. 421 – 423.

Първият професионален АНПТ в България, известен днес като Национален фолклорен ансамбъл „Филип Кутев“, е сформиран в София на 1 май 1951. Идеен тласък за създаването му дава гастролът на съветския хор „Пятницики“ в България през 1949 г. Както отбелязва Тимоти Райс, Кутевият ансамбъл въвежда в България естетическите перспективи на големите съветски фолклористични трупи, като балета „Мойсеев“ и хора „Пятницики“. В иницизирането на първия български професионален АНПТ вземат участие различни институции (Комитет за изкуство и култура, Радио София, Етнографски институт при БАН) и творчески личности (Марин Големинов, Асен Разцветников, Илия Бешков, Константин Петканов, Райна Кацарова, Елена Стоин, Иван Качулев), но най-голяма е ролята на композитора Филип Кутев. Негова е идеята да открие и събере някои от най-добрите селски певци, свирачи и танцьори

от различни етнографски райони на България, да запише част от техния репертоар и да го трансформира по начини, които същностно и дълбоко го променят. Връщайки се назад към музикалнофолклорната традиция, Кутев търси и намира нейното приложение в новото време чрез сценично пресътворяване на фолклора, близко до присъщия му синкретизъм, посредством експониране на музика, танц, слово и костюми чрез три формации в структурата на ансамбъла – народен хор, народен оркестър, танцов състав. Филип Кутев дава решение за облика на тези нови формации (тригласен хор, оркестър от народни инструменти, танцов състав), той е първият, който създава репертоар за тях (обработки на фолклорни песни, инструментални мелодии и танци, както и авторски композиции във фолклорен дух).

Заедно с Филип Кутев през десетилетията в изграждането и утвърждаването на авторитета на ансамбъла с творчески и изпълнителски принос се включват утвърдени вече в изкуството професионалисти: диригенти и композитори (Иван Кавалджиев, Живка Клинова, Михаил Йорданов, Красимир Кюркчийски, Стефан Драгостинов, Михаил Букурещилов, Елена Кутева), хореографи (Маргарита Дикова, Кирил Дженов, Мария Кънчева), художници (Нева Тузсузова). През първите години почти всички изпълнители от ансамбъла – певци, свирачи и танцьори, са без специално образование и идват от фолклорна среда. Работата им в ансамбъла ги превръща в професионалисти, а някои от тях с индивидуалните си изяви (звукозаписна дейност в държавните радио и музикална компания) се утвърждават по-късно като имена символи в българската народна музика (Вълкана Стоянова, Надка Караджова, Йорданка Илиева, Недялка Керанова, Комня Стоянова, Бойка Присадова, Верка Сидерова, Роза Цветкова, Руска Божилова Началничка, Стефка Съботинова, Лиляна Галевска, Снежанка Борисова, Никола Ганчев, Драган Карапчански, Досьо Милков, Илия Димитров, Огнян Василев-Джими, Груйчо Дочев). Някои от артистите в ансамбъла не просто придобиват професионален изпълнителски статус, а в процеса на работата разширяват своите компетентности, специализират се в нови посоки (певиците Павлина и Парашкева Попови стават диригентки, тамбуристът Михаил Йорданов – диригент, композитор, педагог, танцьорът Йордан Янакиев – художествен ръководител, хореограф, доцент, музикантите Никола Ганчев и Тодор Прашанов – учители и автори на публикации).

Със своето структуриране първият професионален АНПТ същевременно структурира ново културно поле в музикалния живот на България. Както отбелязват в свои публикации Елена Тончева и Тимоти Райс, Кутевият АНПТ бързо се превръща в модел за новосформираните фолклорни ансамбли в страната. След създаването на първия професионален АНПТ в София по негов образец започват да се появяват и развиват и други професионални ансамбли: в околните градове, към Комитета за отдих и туризъм. Повечето от тези ансамбли се формират на основата на по-малки самодейни формации. Две – три десетилетия след поставеното от Филип Кутев начало професионалните АНПТ в България вече формират движение и се утвърждават като значим факт от културния живот – и като количество, и като знаково присъствие в сценичното и медийното представяне на фолклоризирана музика.

През 50-те, 60-те и 70-те години се появяват нови АНПТ. Част от тях са създадени като професионални ансамбли (Ансамбъл за народни песни при Радио София, по-късно известен като АНП при Българската телевизия и радио – 1952; Държавен ансамбъл за македонски песни и танци – Благоевград, по-късно известен като държавен АНПТ „Пирин“ в Благоевград – 1954; ДФА „Тракия“, Пловдив – 1974). Повечето от ансамблите появили се през 50-те и 60-те години, са създадени като любителски, но получават по-късно статут на професионални (Държавен АНПТ „Добруджа“,

Толбухин – 1954/1970; Държавен АНПТ „Родоп“, Смолян – 1960/1970; Северняшки АНПТ, Плевен – 1959/1971; АНПТ, Пазарджик – 1965/1971; Тракийски АНПТ, Ямбол – 1954//1972; АНПТ „Загоре“, Стара Загора – 1955/1973; Кюстендилски АНПТ „Струма“ 1960/1975; АНПТ „Варна“ – 1961/1976; АНПТ „Сливен“ – 1960/1977; ФА „Габрово“ – 1965/1978; държавен АНПТ „Странджа“, Бургас – 1965; Държавен капански ансамбъл, Разград – 1966/1986).

Интернет ресурси

Чуйте песните „Сокол пие вода на Вардаро“ и „Йовано, Йованке“ в изпълнение на Мария (Мери) Кокарешкова и Василка Иванова. Според вас от коя фолклорна област са двете песни? Обосновете се!

Мария Кокарешкова и Василка Иванова. Сокол пие вода на Вардаро. <https://www.youtube.com/watch?v=To_PsPpfKC8>.

Мария Кокарешкова и Василка Иванова. Йовано, Йованке. <<https://www.youtube.com/watch?v=mFIUrpDeKNg>>.

Трио „Българка“. Позаспали, Ягодо. <<https://www.youtube.com/watch?v=VyecTyRRtYA>>.

Квартет „Славей“. Мома Калина. <<https://www.youtube.com/watch?v=xX0KcroA9iE>>.

Илия Луков и Ева квартет. Я кажи ми, облаче ле бяло. <<https://www.youtube.com/watch?v=z8X52WNgG28>>.

Бистришките баби – Гел Яно. <<https://www.youtube.com/watch?v=xxUtRN1vBF0>>.

Пирин пее 2012_16 – Сатовча – пеене на високо .wmv. Изпълнение на Женска певческа група от Сатовча. Събор „Пирин пее“, Предела, 2012 г <https://www.youtube.com/watch?v=tomz7SiaYPw>.

2.3. ФОЛКЛОРНАТА МУЗИКА В КОМПОЗИТОРСКОТО ТВОРЧЕСТВО.

Съдържателни и методически бележки

ГОЛЯМАТА МЕТАМОРФОЗА: ОТ УСТНА КЪМ ПИСМЕНА МУЗИКА

Придвижването на фолклорната музика в композиторското творчество е свързано с нейното радикално преобразуване от устна в писмена музика. Учителят следва да уточни, че съществува голяма разлика между устната и писмената музика и тя е, че устната музика съществува единствено в процеса на изпълнението, докато писмената музика се създава и нотира, независимо от това дали ще се изпълнява.

В началото на урока се въвеждат две съществени неща, характерни за прехода от традиция към модерност и от устна към писмена музика. Първото е, че с началото на модерната история фолклорната музика, определяна като устна културна традиция на локални и етнически общности, напуска границите на своите времена и пространства. Второто е, че с мистериите на нейната магическа звукова вселена, със закодираните енергии на митичното и родното, в модерните времена фолклорната музика става емблематична музикална ценност за професионалните композитори, които имат развита сетивност за нея. Едно от основните предизвикателства за творците, които интегрират фолклорни елементи в авторските си търсения, е да уловят в своите произведения усещането за музикална импровизация и спонтанност, което е съществен белег на устната фолклорна традиция. Важно е да се даде конкретно разбиране за това, че фолклорната музика изглежда и звучи различно, когато е нотирана на хартия. Учителят следва да изясни, че композиторското пресътворяване на фолклорната музика означава превод от устна в писмена реч, трансформиране от жива музикална комуникация в професионално написана **партитура**.

Понятието *партитура* се въвежда с разбирането за това, че тя е професионален писмен запис на живата музикална традиция и е предназначена за съвременна аудитория и критика.

Учителят може да постави на обсъждане следния въпрос – дали произведенията на композиторите, вдъхновени от фолклора, са фолклорна музика? Отговорът на този критичен въпрос ще зависи от разбирането на разликата между устна и писмена музика.

Важно е да се знае, че композиторите не са пазители на наследената музикална традиция с присъщата ѝ фолклорна музикална експресия и че тяхното изкуство не принадлежи към музикалнофолклорната традиция. Те са нейни преводачи и културни медиатори в сферите на художествената и популярната музика. Композиторите не само преоткриват и разчитат фолклорни творби от миналото, но и създават от тях нови музикални произведения. По този начин фолклорната музика се откъсва от миналото и се прехвърля в модерната епоха и в настоящето. Композиторите създават музикални **партитури**, базирани върху фолклора и традициите, като комбинират и аранжират в единство стилови елементи от сферите на фолклорната, класическата и/или популярната музика. Така те творят мостове между селския фолклор и градските хора, които научават от композиторските произведения за своето фолклорно музикално наследство.

Развивайки тази идея нататък, учителят може да поясни, че след Освобождението на България (1878) от османско господство много български композитори участват в процеса на културна медиация между селото и града. Тези композитори се опитват да транслират музиката или музикалното значение от селото към града, от една към друга ситуация, от едно към друго смислово послание и културно значение. Те използват като градивни единици елементи от локалната фолклорна музика, които трансформират и комбинират с други композиционни техники, характерни предимно за западната тонална традиция. За да се обясни музикалната практика за авторско претворяване на фолклора, учителят може да подчертае, че употребата на фолклорни елементи в творчеството на композиторите дава на тяхната музика локален цвят и усещане за единство с българския корен и традиция. Във връзка с това е добре да се акцентира върху обстоятелството, че през първата половина на XX век композиторското преоткриване на фолклора е част от модерното търсене в изкуството на родното и националния стил.

ФОЛКЛОРНИ ГРАДИВА НА КОМПОЗИТОРСКОТО ТВОРЧЕСТВО

Коментарът в урока следва да бъде насочен към изразните средства на българския фолклор, които по един или друг начин са привличали композиторите към претворяването му.

Учителят може да започне с подчертаване на факта, че фолклорният звуков материал, използван от композиторите, е изключително разнообразен и се разработва по много начини. Всеки отделен композитор има свой индивидуален подход за разбиране на фолклорната музика и за възможните похвати чрез които да я интегрира в своите произведения.

Учителят може да изясни, че едни композитори са привлечени от мелодичното разнообразие на българската фолклорна музика. Фолклорните мелодии като сърцевина на традиционната музика дават усещането за непреводимата локална експресивност (идиома) на музиката и имат силно експресивно въздействие.

Други композитори проявяват чувствителност към фолклорни песни, които променят и развиват в индивидуалното си творчество. Тези песенни образци може да се избират от различни източници (публикувани сборници с народни песни, звукови архиви с народни песни и др.).

Има композитори, които резонират с метрическото и ритмическо богатство на българската фолклорна музика и разкриват тайнствената мощ на българските метроритмич-

ни форми в своето творчество. Българският музикален фолклор е много богат на тактови размери и ритмични профили. Те се използват в композиторското творчество като метроритмични структурни модели и ритмични мотиви, които са носители на особено ритмично удоволствие за слушателите.

Учителят следва да покаже с конкретни примери, че някои композитори проявяват интерес към традиционни музикални инструменти.

Важно е да се подчертае, че авторските композиции, базирани върху фолклорната музика, се разработват в различни вокални и инструментални музикални жанрове: песен, соната, кuartет, симфония, инструментален концерт, симфонична поема, опера и др.

ОТНОШЕНИЕТО КОМПОЗИТОРСКО ТВОРЧЕСТВО – ФОЛКЛОРНА МУЗИКА: ИСТОРИЧЕСКИ ПРЕГЛЕД

В тази част от урока учителят се фокусира върху факта, че фолклорната музика с нейната културна уникалност привлича интереса на редица поколения професионални български композитори и музиканти. Добре е да се изясни, че методите на музикално композиране се променят във всяка генерация творци, стиловете идват и си отиват и въпреки че се прилагат някои стереотипни погледи към музикалната традиция от миналото, всеки композитор открива в творчеството си различни аспекти на фолклорната музика.

За да контекстуализира обяснението как се случва това в конкретен план, учителят следва да очертае основните етапи в историческата линия на този процес, като започне с уточнението, че от края на XIX век до днес множество творби на поколения български композитори са базирани върху български фолклорни музикални корени. Необходимо е да се подчертае, че всяка от тези творби съдържа два съществено важни типа музикална експресия – индивидуална и колективна.

Какви са промените в естетическите идеи и етапите в развитието на композиторското творчество, свързано с фолклора? Този въпрос не е много лесен за обяснение в рамките на един учебен час, но предложеният в урочното съдържание материал дава възможност за създаването на първоначална ориентация на учениците в историческите етапи на развитието на връзката фолклор – композиторско творчество и запознаване с имената на някои от най-значимите национално прославени композитори в тази сфера.

В края на XIX и началото на XX век първите български композитори (Емануил Манолов, Добри Христов, Ангел Букорещлиев и др.) се насочват предимно към фолклорната песен, която поглеждат и чуват по нов начин. Характерно за творчеството на тези композитори е, че те откриват в мелодическото развитие на народната песен начин за изразяване на хармонията, поради което със средствата на западната тонална музика хармонизират народната песен, като я преработват за хор, аранжират я за соло глас и пиано или я оркестрират за инструментални групи. Така тези композитори стигат до друго разбиране за фолклорната музика и играят активна и достойна роля в музикалния живот на своето време и в разработването на фолклора в композиторското творчество. Те прилагат пианистична или оркестрова концепция за хармонизиране и художествено разработване на народната песен чрез търсене на класическа симетрия и периодичност в музикалната форма.

За да се разбере фолклорната музика в композиторското творчество през следващия исторически етап, е необходимо да се разбере концепцията за изграждането на българския национален музикален стил. Към края на 20-те и началото на 30-те години на XX век българските композитори се стремят да сътворят българска национална музика във всички жанрове, която да отразява българската душевност независимо от индивидуалните отлики в творчеството на отделните композитори, от техния личен стил и жанрови предпочитания. Учителят следва да акцентира върху импулсите и мотивите на тези

композитори да претворяват фолклорната музика в своето творчество. Важен момент за оформянето на характера на техните идеи и творчески търсения е близката връзка с естетическата платформа на движението за „родно изкуство“ в българските изобразителни изкуства и литература.

Улавянето на самобитната музикална същност на българската фолклорна музика, откриването на типичното и характерното за нея е важно условие за изграждане на индивидуален народностен музикален стил на композитора. В целенасочената си творческа дейност българските композитори използват фолклорната музика като градивен материал, който се преработва в различни вокални и инструментални, камерни и симфонични, песенни и сценични класически композиционни форми: хорова песен, сюита, симфонична поема, симфонична рапсодия, увертюра, симфония, концерт и др.

Търсенията на композиторите са представени в творчеството на Петко Стайнов, Панчо Владигеров, Любомир Пипков, Марин Големинов, Парашкев Хаджиев и много други творци със силно влияние върху развитието на българската музика през целия XX век, а в техните произведения има голямо разнообразие от фолклорни мотиви, теми и образи. Тези композитори, усвоили по-висока композиционна техника в сравнение със своите предшественици, активно разработват и реинтерпретират фолклорната музика, която интегрират/включват в своите **партитури**. Всеки автор прилага оригинален композиционен метод и технически принципи на модерна композиционна техника, за да създаде забележителни музикални произведения чрез комбиниране на богато хармоническо въображение, разнообразни мелодически и ритмически фигури и изненадващи звукови детайли.

В българската музикална история от началото на 50-те години на XX век обработките на народни песни се утвърждават като един от най-разработваните жанрове сред българските композитори. Безбройни са композиторските обработки и индивидуалните музикални интерпретации на български народни песни. През първите години ключова стратегия в обработването на народните песни е стремежът към максимална близост до оригиналната народна песен. Създават се хиляди обработки на фолклорни песни, акумулирали многовековната музикална традиция на българите. Сред хилядите обработки на народни песни световна слава получават шедьоврите „Притури се планината“, „Бре Петрунко“, „Вечеряй, Радо“, „Полегнала е Тодора“ (Филип Кутев), „Дилмано, дилберо“ (Иван Кавалджиев), „Седнало е Джоре“, „Брала мома ружа цвете“ (Стефан Мутафчиев), „Калиманку, Денку“, „Море за жени се Гюро“ (Красимир Кюркчийски) и др. Учителят може да представи някои от тези песни за слушане в клас.

Българските композитори от края на XX век са в нова социална ситуация. Те са увлечени от нови естетически идеи, търсят голяма популярност и бърз комерсиален успех, поради което се стремят да създават нови авторски песни в народен дух, предназначени за широки публики. Музикалните творци търсят начини да подражават на фолклора в своите авторски песни, използвайки широко достъпен и разбираем музикален език. В този процес линията между изворния фолклор и фолклорните стилизации понякога се заличава. Композиторите на авторски песни в народен дух ползват мелодични мотиви, ритмични и поетически схеми от фолклорните песни, за да ги прилагат към съвременни теми.

Създават се стотици авторски песни в народен дух, които имитират традиционната фолклорна песен. Сред тях може да се посочат популярните авторски песни: „Лудо младо сън засънило“ (Атанас Бояджиев/Богомил Гудев), „Гергана“ (Александър Райчев/Бинка Добрева), „Имала майка“ (Димитър Янев), „Катерино моме“ (Кирил Стефанов/Татяна Сърбинска) и др.

В „Музикална работилница“ са включени рубриците „Извори“ и „Музикална кутия“. Разсъжденията върху изказванията на изследователите на българския фолклор Васил

Стоин и Стоян Джуджев биха допринесли за още по-ясното разбиране за оригиналността на българския музикален фолклор и търсенията на композиторите при неговото претворяване. При прослушване на фрагмент от втората част на Концерт № 3 за пиано и оркестър от Панчо Владигеров учениците ще открият интонационна близост с народната песен „Стари дядо овце пасе“. Нека да се коментира и липсата на метрична пулсация в песента и в откъса от концерта. Авторската песен в народен дух от Филип Кутев „Закукала кукувица“ е пример за претворяване на метроритмичното разнообразие на българския фолклор. Учениците биха коментирали неравномерното броене на 4 със задържане (9/8 а). Специфичният тембър на кавала в композицията на Милчо Василев „Синаплийски мелодии“ вероятно ще породи у учениците асоциации, които да споделят в клас.

Допълнителни материали

Учениците може да бъдат поощрени да посетят различни места в интернет и да съберат информация за избран от тях композитор, който претворява фолклорната музика в своето творчество. Тази информация може да бъде под формата на текстови материали, звуци, визуални образи или видео. Събраната информация може да бъде споделена с учениците в клас под формата на презентация или в социалните мрежи.

Към рубриката „За любопитните“ учителят може да предложи следната допълнителна информация:

Музиката на европейските композитори романтици от XIX век е оригинална експресия на силите, които поражда романтичните и националните движения, борбите на народите за независимост, политическите и социалните промени в Европа. Творчеството на забележителни композитори от различни европейски държави (Хектор Берлиоз и други френски романтични композитори; Франц Шуберт, Карл Мария фон Вебер, Рихард Вагнер и други композитори в Германия; руските композитори Михаил Глинка, Александър Бородин, Николай Римски-Корсаков, Модест Мусоргски; унгарецът Ференц Лист; чехите Бедржих Сметана и Антонин Дворжак; полякът Фредерик Шопен и др.) е израз на националния музикален дух. Тези композитори имат романтично желание да изразят в композициите си уникалността и особения музикален гений на своя народ. Затова те разработват в творчеството си фолклорна музика, която е перфектен медиум за изразяване на народната душа.

По подобен начин националноосвободителното движение и политическата свобода в България след 1878 г. оказват изключително важно влияние върху развитието на българската музика. Видни фигури в музикалния живот на България са вдъхновени от фолклора. Редица български композитори следват установената още в края на XIX век традиция за отстояване на своята творческа и национална индивидуалност чрез важната връзка с фолклорната музика, която използват като музикален материал в своето творчество.

Към рубриката „Музикална кутия“ учителят може да предложи за слушане различни примери на авторски песни в народен дух и да проведе обсъждане за характеристиките на тези песни. Предлагаме един възможен пример с въпроси за дискусия за работа в класната стая:

Чуйте авторските песни в народен дух „Катерино моме“ и „Откъде да взема сила“. Може би и вие сте сред мнозината, които са изненадани, че тези песни са дело на професионални творци – композитори и поети. На какво според вас се дължи популярността на тези песни и широкото им възприемане като народни? Какво различава фолклорната от авторската песен?

1) „Откъде да взема сила“ („Лудо младо съм засънило“) – музика: Атанас Бояджиев, текст: Богомил Гудев. Изп. Стоянка Бонева; изп. Деси Добрева.

2) „Катерино моме“ – музика: Кирил Стефанов, Татяна Сърбинска. Изп. Татяна Сърбинска с Фолклорен ансамбъл „Пирин“.

Интернет ресурси

Магда Панайотова и Петър Чернев – Откъде да взема сила (1970) аудио. Онлайн достъп: <https://www.youtube.com/watch?v=qzpedfXL3ug>.

Стоянка Бонева – Лудо младо. Онлайн достъп: https://www.youtube.com/watch?v=19XcX75_8yk.

Деси Добрева и Ку-Ку Бенд – Лудо-младо (Ludo Mlado). Онлайн достъп: <https://www.youtube.com/watch?v=UhEJdyG7Q7s>.

Неостаряващите песни на Атанас Бояджиев. Авторски текст на Албена Безовска. Публикуван през 2015 г. в сайта на БНР. Онлайн достъп: <https://www.bnr.bg/radiobulgaria/post/100598139/neostaravashite-pesni-na-atanas-boadjiev>.

Ансамбъл „Пирин“ – Катерино моме. Онлайн достъп: <https://www.youtube.com/watch?v=4rjmQJmwtt4>.

Татяна Сърбинска – Катерино моме. Клип на Фолклор ТВ. Онлайн достъп: https://www.youtube.com/watch?v=-o_WDpN8DKI.

Катерино моме. Акорди за китара и за пиано. Онлайн достъп: https://www.akordite.com/index.php?option=com_chordbase&Itemid=26&task=viewSong&song_id=114.

2.4. СЪВРЕМЕННО ПРОДУЦИРАНЕ НА ФОЛКЛОРА

Съдържателни и методически бележки

ИЗПЪЛНЕНИЕ НА ФОЛКЛОРА

В началото учителят следва да се фокусира върху спецификите на изпълнителския процес, свързан с фолклорната музика, като подчертае, че изпълнението на фолклорна музика е звуково събитие, което стига до публиката директно (при живо изпълнение) или индиректно (чрез партитура, звукозапис или видеозапис и др.)

В живите ситуации от миналото на домодерната, преиндустриална епоха изпълнението на фолклорна музика винаги е съзидателно и интерпретативно. То се отличава със спонтанност, свежест, оригиналност и автентичност. Заедно с всичко това изпълнителската традиция на живото пеене и свирене на фолклорна музика винаги включва креативен аспект.

Учениците може да коментират как се променя изпълнителската традиция на живото акустично пеене с промяната в изобретяването на технологиите за манипулация на звука (чрез запис и механично възпроизводство) и електронните медии. Един от важните въпроси за обсъждане и коментар е какво се случва с изпълнението на фолклорна музика в ограничителната рамка на технологиите и медиите. Днес електронната медиация на фолклорна музика е вторична репрезентация на живото пеене и/или свирене. За да има електронна медиация на фолклорна музика, е необходимо живото изпълнение да се трансформира в студийно изпълнение. Учителят може да изясни, че студийното изпълнение носи особено значение за своите създатели и слушатели.

ПРОДУЦИРАНЕ НА ФОЛКЛОРА

В тази част от урока е необходимо да се изясни по какви начини се продуцира и живее фолклорната музика, като се започне с очертаване на някои особености на процеса на продуцирането на фолклор и фолклорна музика. Важно е да се открият основните етапи на различните производствени стратегии и технологии в този процес: студийн запис, медийно разпространение, реклама, пазари и продажби. Значителна част от продуцираната фолклорна музика в съвременността се развива в комерсиален контекст и служи за нуждите на музикалната и медийната индустрия. Сред основните цели за продуциране на фолклорна музика са: запазване и популяризиране, креативно развитие, комерсиализация и остоковяване на музикалното фолклорно наследство.

Съвременното продуциране на фолклора се осъществява с различни намерения, интереси и цели, чрез различни медии и на различни носители – грамофонна плоча, аудиокасета, компактдиск, радио, телевизия, кино. Тези носители и технологиите, с които са продуцирани, са свързани с историческия, социалния и културния контекст, в който са създадени. Всяко от посочените средства за масово производство и тиражиране на фолклорна музика има своите технологични лимити.

За съвременно продуциране на фолклор може да се говори, когато автентичността на живото изпълнение се превръща в **записана** или в **сценична** фолклорна музика.

По какво се различават тези две форми на съвременно продуциране на фолклор? Дали те са естествени и спонтанни, или са продукт на инженеринг?

Учителят следва да поясни, че в звукозаписното студио няма взаимодействие между изпълнител/и и публика. В тази ситуация липсва динамиката и напрежението, известно като „сценична треска“. Музикантите свирят и пеят в тишина и организират своите живи изпълнения в конкретни звукозаписни композиции. Важно е да се развие по-добро разбиране за редактирането на музикалното изпълнение като същностна част от звукозаписния процес. В студиото музикантите могат да чуят изпълнението си, да го променят и коригират. Учителят може да подчертае, че студийните инженери помагат на музикантите за ефективна студийна работа при продуцирането на фолклорна музика и те заедно създават нови хибридни електроакустични музикални езици, стилове и жанрове, в които включват музикалнофолклорни елементи. Чрез компютърни програми за звук звукоинженерите съдействат за обработването на записваната фолклорна музика и свеждат музикалния запис до желаната от тях перфектна техническа интерпретация, като трансформират звуци, смесват тембри, изчистват шумове, добавят ефекти, контролират динамиката и т.н. По този начин студийните записи на фолклорна музика се оказват прецизни, монологични, интровертни. Учителят може да предложи за обсъждане различни въпроси, някои от които дискуссионни: *По какво се различават записаните от живите звуци? Как се трансформира природата на музиката чрез употребата на технологиите в звукозаписното студио?*

Необходимо е да се уточни, че сценичните презентации на фолклора се различават от студийната продукция. Те се изпълняват в реално време и се стремят да доближат сценичното пеене, свирене и танцуване до свежестта на живото изпълнение. Сценичните презентации са предназначени за ограничена аудитория – тази, която е в концертната зала или пред сцената на открито. В реалистичната звукова атмосфера на сценичното събитие изпълнителите чуват освен своето пеене или свирене и звуковите реакции на публиката и се съобразяват с това. Публиката чува не само сценичната продукция на фолклор, но и околната звучаща среда. Когато сценичните изпълнения на фолклор се запишат, те се превръщат във фиксирана продукция, която може да се разпространява чрез електронна медиация.

Учителят може да окуражи учениците да проведат дискусия, свързана със спецификите на съвременното продуциране на фолклорна музика, като постави различни въпроси за коментар и обсъждане.

АУДИТОРИЯ

Съвременната музикална сцена е доминирана от звукозаписната фолклорна музика. Днес хората слушат повече записани, отколкото живи изпълнения на фолклорна музика по радио, на грамофонни плочи, компактдискове, аудиокасети, телевизия, видео, DVD и в интернет. Учителят може да раздели учениците на две групи и да им постави креативната задача да слушат самостоятелно извън клас съответно живи (едната група) и записани (другата група) изпълнения на фолклорна музика. Учениците може да бъдат насърчени да опишат чрез дискусия различното свое усещане и преживяване при слушане на живи

и записани музикални изпълнения на фолклорна музика, като сравнят своите възприятия при слушане на записана фолклорна музика (от грамофонна плоча, радио, компактдиск и др.) и сценично презентирана фолклорна музика (концерт, събор, фестивал и др.).

Важно е да се отбележи, че развитието на техническите средства за продуциране на фолклор съдържа в себе си възможност за сложно раздвояване на реакциите на публиката при възприемане и преживяване на музика. В ситуациите на живо изпълнение слушателите са включени в процеса – музикантите се съобразяват с реакциите на публиката и могат да променят детайли в изпълняваната фолклорна музика. В такива ситуации експресивните възможности на музиката са динамични и се синхронизират с реакциите на аудиторията. Различно е преживяването на музика чрез електронна медиация. То предполага фокусиране на вниманието върху записаната фолклорна музика, излъчвана от определен източник. Тук няма взаимно влияние между изпълнителя и неговия слушател. Последният остава затворен само в сферата на своето индивидуално преживяване на продуцираната музика, която винаги звучи по един и същ начин.

Често се говори, че звукозаписващите и видеозаписващите технологии може да отчуждят слушателите от оригиналния контекст и свързаните с него човешки елементи, характерни за живото музикално изпълнение. Учителят може да поясни, че новите медии и технологии документират и витализират по нов начин фолклорната музика, вдъхват нов живот на забравени или периферни традиции. Дори и незначителни в статистическо отношение групи от аудиторията може да намерят звуците и образите на своята общност (социална, локална, регионална, етническа и др.). Тъкмо това разкрива колко съществено и важно днес е значението на продуцираната фолклорна музика, която има голямо социално влияние.

ПРОДУЦИРАНЕ НА ФОЛКЛОР В БЪЛГАРИЯ

Целта на тази част от урока е да представи конкретни медиуми за продуциране на фолклорна музика: грамофонната плоча, радиото, телевизията и съвременните дигитални медии.

Учителят може да постави творчески задачи и въпроси за обсъждане и дискусия относно влиянието на различните медиуми върху модернизацията и развитието на фолклорната музика в България.

Като подчертае, че в историята на музикалната индустрия в България продуцираната фолклорна музика се движи от шеллаковите през виниловите плочи към аудиокасетите и компактдискете, учителят може да постави на учениците креативната задача да изследват и да разберат кои български народни музиканти имат издадени грамофонни плочи, аудиокасети и/или компактдискове.

Важно е да се подчертае, че радиото е превъзходен способ за продуциране и възпроизводство на фолклорна музика. Учителят може да предложи учениците да посетят сайта на Българското национално радио със задача да открият какво се случва с продуцирането на народна музика в настоящето.

Учителят следва да изясни, че телевизионната медия работи със специфични студийни технологии за продуциране на фолклорна музика. Може да се постави на учениците задача за откриване на специализирани рубрики за представяне на фолклорна музика в програмите на Българската национална телевизия и да се проведе дискусия, свързана с въпроса дали телевизионната продукция на фолклор е приоритетна в програмното време на националната телевизия.

Съвременните дигитални технологии предлагат радикални иновации в продуцирането на фолклорна музика. Важно е да се подчертае, че промененият медиен контекст (интернет и особено социалните мрежи и сайтовете за видеообмен) дава простор за по-широко и демократично присъствие на фолклорна музика, предлагана както от професионалисти,

така и от любители, освободена от ограничението и контрола на материални носители. За по-добро разбиране на формите на битуване на фолклорната музика в онлайн среда учителят може да възложи на учениците творческа задача за търсене и подбор на примери за фолклорна музика във виртуалната реалност. В този процес на учене чрез търсене, директно наблюдение и прилагане на различни активности учениците могат да развиват своите умения за работа с информационни и комуникационни технологии за откриване, изследване, обмен и представяне на информация, свързана с фолклорната музика. При представянето в клас на резултатите от тази задача учителят може да насочи вниманието на учениците към ценностни съждения, отнасящи се до промяната на контекста, с който се свързва фолклорната музика в настоящето. Мултимедийната и хибридна музика, свързана с фолклора в дигиталните медии, е добър пример за съчетаване както на звукови, иконични и текстови образи на фолклора, така и на разнообразни стилистични похвати и почерци.

В „Музикална работилница“ са включени рубриците „За любопитните“, „Въпроси и задачи“ и „Музикална кутия“.

За учениците би било полезно да знаят кои са специализираните радио- и телевизионни медии в България за продуциране на фолклорна музика. Към рубриката „За любопитните“ учителят може да добави информация за конкретни радио- и телевизионни медии, които продуцират и/или излъчват фолклорна музика. В най-голямото частно радио с национално покритие – Дарик радио – има профилирано предаване за фолклорна музика от създаването на радиото досега. Предавания за фолклорна музика излъчват и други търговски радиостанции („Веселина“, „Зорана“, „Фокус“, „Радио фолк“ и др.). Сред най-популярните телевизионни канали, профилирани в продуциране на фолклорна музика от България, са: Планета фолк, Фолклор ТВ, Фен фолк ТВ, Сънрайз мюзик, ТВ „Родина“ и др.

Предложените за слушане и коментар музикални примери в рубриката „Музикална кутия“ се свързват с различни въпроси: с какви медии се свързва продуцирането на предложените за слушане песни; с какъв контекст и с какви аудитории се свързва днешната употреба на две от песните; как новият контекст и новата публика променят продуцирането на фолклорната музика.

Допълнителни материали

Предлагаме откъс от студия на Лозанка Пейчева и Венцислав Димов „Народна музика от България в Уеб 2.0.“, публикувана в сборника „Добре дошли в Киберия! Записки от дигиталния терен“ (С.: ИЕФЕМ-БАН, 2014, с. 283 – 316. Онлайн достъп: <https://drive.google.com/file/d/0ByKA7PwxnyW5SzEYU050LWp4ZkU/view>). В текста се съдържат сведения за продуцирането и употребите на българска фолклорна музика в интернет, като се акцентира върху най-популярните блогове, сайтове и сайтове за видеообмен.

Текстът предлага етнографски наблюдения върху народната музика от България в интернет – народна музика, която хората споделят чрез социален софтуер: инструменти и услуги, които са специално предназначени за комуникация и споделяне на информация и знания. Примерите на такъв културен софтуер включват търсачки, уеб браузъри, блог редактори, клиенти за електронна поща и услуги, месинджър клиенти, уикита, социални отметки, социални мрежи, мултиплеър онлайн игри и др. Понятието „българска народна музика“ като концепт, суперструктура, суперординираща категория, която дефинира нова и по-широка културна идентичност на превърната в национална музика предмодерна фолклорна музика от България. Етикетът „народна музика“ в България се свързва с медийната музика, където трансформираната селска и градска традиционна музика, локална и регионална, във и чрез медии и музикални звукозапис и индустрия обозначава една обща зона между фолклорно и популярно. Пи-

тането за народната музика като е-музика може да доведе до отговори, изясняващи както характеристиките на народната като медийна музика, така и спецификите на новата медийна музика и нейните употреби. Ще опитаме да намерим дигитални съдържания на народна музика от България, създадени, споделени, разменени, преупотребени от различни участници в мрежите на Киберия. (...)

Пъстра е картината на българската народна музика в блогосферата. По един начин изглежда в личните уеб дневници на любители, по друг – в блогове на професионални народни музиканти, по трети – в блоговете на групи или организации/институции.

Има лични блогове, които се фокусират върху отношението на блогъра към народната музика – блог „С обич към фолклора“ на Петко Авренски от Варна, който включва и други теми (спорт, наука, хоби и др.), но водеща е българската народна музика. При някои от любителите блогъри уеб дневникът е профилиран – „нов живот за старите записи народна музика“ на блогъра Oldtop40 – който представя сканирани изображения на грамофонни плочи и аудиокасети с народна музика с линкове за тяхното сваляне. Любопитни са коментарите на благодарни посетители на блога. Народна музика може да се открие и в профилирани лични блогове на българската поп и рок музика. Блогът на Борис Чангъров например съдържа информация за народния оркестър на БНР и юбилейния му концерт на 7 ноември 2012 г., както и стари записи на българска популярна музика с фолклорни мотиви (Мая Нешкова и оркестър „Благодеевград“). Блогът на Донка Недялкова, определен като „публицистика за децата, семействата и живота на хората“, включва интервю на блогъра с акордеониста Стоян Дечев и два видеоклипа на негови хора. Блогът на народната певица Кичка Савова съдържа статии, снимки, факсимилета от вестници, регламенти и програми на конкурси „С песните на Кичка Савова“. Блогът на Юруков аргументирано поставя проблема за YouTube и лицензираната народна музика.

Отвореността и показността на блоговете като места за общуване и среща на лични мнения и позиции привличат и професионалисти в изследването и популяризирането на народна музика. Блогът „Ретро фонотека. Звуквата памет на виртуалния радиомузей“ представя изследователски проект на преподавател, докторант и студенти от ФЖМК на СУ „Св. Климент Охридски“. Този блог съдържа архивни звукови записи, стари снимки, интервюта, теренни записи и кратки статии. (...)

Пресечна точка на много и различни интереси около народната музика са множество сайтове – на личности и организации, на населени места и увеселителни заведения, на медии и организирани прояви (събори и фестивали), сайтове за безплатно и платено сваляне на музика.

Някои от тези сайтове са изцяло свързани с народната музика. Сайтът „Клуб Хоро“/„Хоро БГ“ напимере, се представя като „българският сайт за народни хора, песни, танци, обичаи, фолклор“. Всъщност той презентира хоротеката „Клуб на хорото“ в София, която е посочена като материализация на любимия сайт „Хоро БГ“ – среда за поддържане и развитие на най-хубавите български духовни ценности, място за сближаване и споделяне на идеи. Един от характерните примери за ключовото място, което заема народната музика в мрежите за общуване в интернет, и за спецификата на уеб общността, групирана около народната музика, е сайтът „Страница за българска народна (попфолк) музика“. Уеб страницата www.bg-popfolk.com е в режим на постоянно допълване от нейния създател и нейните посетители. Стопанин на уеб страницата е Иван Танев Иванов, който си е поставил за цел да събере музика, снимки и информация за „автентичната народна фолклорна (попфолк) музика от България и Македония“. Според признанието на Иван Танев Иванов „главната и най-ценна част от представения материал е инструменталната и вокална българска

музика, записана от различни ентузиазирани любители по сватби, тържества, кръщенета и т.н. в периода 1955 – 1980“. Иванов и определените от него като автори на сайта Димитър Колев (акордеонист и диригент) и Николай Николаев (водец в Радио Стара Загора) са събрали записи от Чирпанско, Старозагорско, Димитровградско, Пловдивско, които след техническа обработка и подреждане по имена и теми са поместили заедно със студийни записи и регистрация на концерти и официални прояви. Работата върху сайта е осъществена в периода 1995 – 2008 г. Друга съставна част на този сайт са статии за народни събори, танци, детски песни, хуморески. Музикалното съдържание на сайта е групирано според смесени класификатори: регионален (музика от Тракия, Родопите, Странджа, Мизия, Македония, Добруджа, Шопско), темпорален (архивни снимки и записи, оркестри и групи от близкото минало), персонален (оркестри, сватбарски групи от Тракия, известни изпълнители). Характерна структура за статиите е заглавие (понякога с атрибуция – „Великата Първомайска група“); снимка/и; кратък текст за историята, личностите, биографията, записите; звукови записи (например Първомайската група е представена с 14 записа, някои от които са публикувани за първи път). (...)

Днес в YouTube и българският сайт за видеообмен Vbox 7 може да се намерят много повече и много по-разнообразни регистрации на българска народна музика. В темпорално отношение това означава фиксации на народна музика, направени през последните 80 – 90 години: аудио- и видеодокументи на времето (аудио- и видеозаписи на музика и музиканти от миналото – колекции от стари плочи и снимки от първата половина на ХХ век, видеоматериали от втората половина на ХХ век, видеозаписи от близкото минало) и настоящето (актуални презентации на нови албуми и сингли, сценични прояви, семейни празненства и музикантски събирания). В съдържателен план клиповете в сайтовете представят звуци (музика, гласове на артисти като част от интервюта, живи звуци от клипирани събития); образи (снимки, рисунки, колажи, видеодокументации на концерти и семейни тържества, видеоклипове – свалени от програмите на телевизии или направени от посетителите аматьори или дело на злоудъри, които ги свалят от торенти) и текстове (текстове на песни, биографични и дискографски данни за артисти, мнения на посетители). (...) Сред най-гледаните клипове с български народни песни са: клипът на Yaku „Kapitan Petko vojvoda“ (Yavor Roussinoff aka. YAKU project feat. Kurt Hauenstein – Bulgarian folk song performed by actor Vassil Mihailov; с кадри от телевизионния филм, снимки на Капитан Петко Куряков, актьора Васил Михайлов, български планини), има 425 827 гледания; клипът „100 каба гайди“ – „Сос ма караи, майчинко“ (видеоклип от телевизия „Планета фолк“) – 472 070 гледания към 2014 г.

Интернет ресурси

Иде нашенската музика с Даниел Спасов и Милен Иванов. Онлайн достъп: <https://www.bnt.bg/bg/a/ide-nashenskata-muzika>.

Сайт на телевизия „Родина“. Онлайн достъп: <http://tvrodina.com/>.

Сайт на телевизия „Сънрайз мюзик“. Онлайн достъп: <http://www.sunrisemusicbg.com/>.

Сайт на телевизия Фен Фолк ТВ. Онлайн достъп: <https://fenfolk.tv/bg/>.

Сайт на телевизия Фолклор ТВ. Онлайн достъп: <http://folklor.tv/>.

Музикален канал „Фолклор“. Радио Бинар, БНР. Онлайн достъп: <http://binar.bg/player/folk/>.

Оркестър за народна музика на БНР. Официална страница във фейсбук. Онлайн достъп: <https://www.facebook.com/BNR.FolkOrchestra>.

Интернет радиа с фолклорна музика. Онлайн достъп: <https://www.radiosbg.com/genera/s/%D1%84%D0%BE%D0%BB%D0%BA%D0%BB%D0%BE%D1%80>.

2.5. ДИАЛОЗИ ЗА МУЗИКАТА – МЛАДОСТТА НА БЪЛГАРСКАТА ТРАДИЦИЯ

Съдържателни и методически бележки

Урокът обобщава посланията за традиционната българска музика и мястото на фолклора днес. На учениците се предлага възможност да коментират и аргументират мнението си за необходимостта от запазване на българския фолклор и формите му на функциониране днес. Диалозите са представени във формата на „Музикална работилница“, разгърната в три рубрики: „Извори“, „Въпроси и задачи“ и „Музикална кутия“. Рубриката „Извори“ предлага цитати за традициите и усещането за национална принадлежност на Едмунд Густав Хусерл, немски философ, основател на феноменологията (философия на преживяването), Фани Флаг (родена с името Патриша Нийл), американска актриса, сценаристка и писателка на бестселъри в жанра съвременен роман, както и откъси от интервюта на емблематичните български композитори класици Марин Големинов и Любомир Пипков. Разсъжденията върху цитатите може да се развият в дискусия за силата на наследството, националната принадлежност и смисъла на съхраняването на българските музикални традиции. Рубриката „Въпроси и задачи“ дава възможност на учениците да си припомнят знания за българските фолклорни обичаи и обреди, да назоват имена на български композитори и да коментират тяхното отношение им към фолклора. Надяваме се, че учителят ще насочи вниманието на учениците към имена, като Петко Стайнов, Филип Кутев, Марин Големинов, както и към други изучавани в предходните години композитори, претворили българския музикален фолклор. Би било добре учениците да свързват композиторите и с техни конкретни творби. Във връзка с въпрос № 5 ученици и учител може да коментират характерната интонация, тембри, метроритъм и неравноделни размери на българския музикален фолклор, които са привличали композиторите към неговото претворяване. Предложеният в задача № 8 конкурс за най-добра интерпретация на народна песен осигурява поле за артистична изява на учениците и им предоставя възможност да споделят преживявания, свързани с фолклорното музициране. Надяваме се, че песните ще бъдат изпълнени в подходящо темпо, динамика и настроение според възможностите на всеки ученик. Рубриката „Музикална кутия“ предлага музикални илюстрации за претворяване на българския музикален фолклор, а коментарът към тях би следвало да насочи учениците към разбиране за съвременното функциониране и продуциране на музикалния фолклор. Задачата за сравнение между песните „Гергана“, композирана от Красимир Милетков по текст на Ангелина Жекова, и „Гергана“, композирана от Александър Райчев и изпълнена от Бинка Добрева, е препратка към урока „Диалози за новите музикални синтези“. Биха могли да се припомнят най-добрите проекти по темата „Музикалната градина на Гергана“ и още веднъж да се коментират личните предпочитания на композиторите при претворяване на фолклора. Сигурни сме, че учениците ще използват интернет ресурсите, за да посочат и други образци за съвременно звучене и изпълнение на музикален фолклор, както и да открият имена на български композитори, певци, оркестри и състави с международно признание.

Допълнителни материали

Към цитатите на емблематични български композитори Марин Големинов и Любомир Пипков, свързани с присъствието на фолклора и музикалната традиция в съвременното творчество, може да се добавят други мнения на композитори, писатели, музиканти. Прилагаме откъс от интервюта на композитора Николай Стойков. Щрих към темата за връзката фолклор – фолклористи – композиторско творчество предлага авторската песен на Николай Стойков „Калугерине“, за която авторът споделя, че открил в дадения му

от композитора Асен Диамандиев том с нотирани народни песни (Българско народно творчество в тринадесет тома. Т. XIII. Народни песни. Съст. Р. Кацарова, Ел. Стоин, Н. Кауфман, Т. Бояджиев, Д. Осинин, 1965, № 491). Първообразът е сред записаните от фолклористите от Отдела за народна музика към Народния етнографски музей, оглавяван от Васил Стоин, в с. Саранци, Елинпелинско; хороводна песен през 1926 г.). Предлагаме като интернет ресурс изпълнение на песента на Стойков от Женски камерен хор от Пловдив с диригент Крикор Четинян.

Въпрос: Защо така потъна във фолклора?

Отговор: (...) Влязох в него, като имах щастието в продължение на много години да обучавам талантиливи народни музиканти от цяла България, да се докосна до тази божествена искра, която носят в себе си. Разбрах какво е „дуенде“, какво е за един музикант да казват, че има „чакмак“, че има „пръст“ при свиренето! Аз се докоснах до тях, обогатих се, ориентирах се къде е истината. Каменните отломки от порутените ни дворци, шевиците, гайтаните, къщите в Стария град на Пловдив, майсторите на ковани предмети, на облекла, носии, мусандри, къшкоче... Копривицица, Велико Търново, Широка лъка... говорят с характерни думи, песни, извивки – всичко това е една българска душевност, която е във връзка с дърветата, птиците, водата, хълмовете. Всичко това изпълва света наоколо заедно с хилядите буболечки и животни, със своя ритъм и организация на живот, звучи, звънти, прелива от багри и цветове и създава онова, което не можем да си обясним, а само чувстваме като властна сила (Стойков, 2014: 138 – 139).

Въпрос: Вярвате ли, че фолклорът може да ни изправи на крака като духовност?

Отговор: Човек не може да не се респектира от взаимовръзката Човек – Творец – Народ – Историческа съдба. Едно богатство от близо 120 хиляди български песни и мелодии, тогава, когато една фолклорна експедиция в европейска държава донася по 50 – 60 песни. Естетическата стойност на това творчество е уникална и при това без нито един умозрителен шаблон (...) Да се разходим по музикалната карта на българите, тя е пълно сборище от песни и свирни, от танци и игри – Грънчарско хоро, Белчински мелодии, Право и Криво хоро, Безмерска ръченица, Бучиниши, Гагаузката, Пандилаш, Горнодиканско хоро (...) И всичко подплатено с един богат инструментариум: колко много разновидности гайди с различни ручила. Народът е създал така този инструмент, че да се свири на открито, на баира, и да се чува чак до другия, и то с всички подробности на извивките. Всеки път при досег с изкуството на народния глас изпитвам художествен шок. А гъдулките, тамбурите, „меденият“ кавал – кой може да оспори приоритета на възможностите на кавала в ръцете на моя студент – майстора Теодосий Спасов, пред тези на флейтата – инструмент с такава богата история и потенциал. Не съм изброил тъпана, ручилата, разните зилове, дайрета, бръмбазъци, зурната... И още един феномен, който отличава коренно нашата музика от всички останали: в нея мъчно ще намериш мелодия без текст и текст без музикално покритие. Да не говорим за орнаментика, рулади, извивки, за това, че гласът на всяка народна певица е постановъчно неповторим и уникален, така както пръстовката на гъдуларя и надувката на гайдаря. И един български апостол – Васил Стоин, който тръгва сам по българските земи, сам с лист и молив в ръка, за да събере тези песни и мелодии, без съвременна апаратура, видео, магнетофон... (Стойков, 2014: 161 – 162).

Въпрос: „Калугерине“ е един от вашите музикални знаци?

Отговор: „Калугерине“... Имаше един състав към Общински съвет за култура, водеше го Диамандиев и ме извика да водя оркестъра. Даде ми някакъв текст от XIII том на Българско народно творчество, седнах и за два часа съвсем импулсивно я написах (Стойков, 2014: 173).

Интернет ресурси

„Гергана, пиле шарено“ – Бинка Добрева и Александър Райчев. Изпълнител: Бинка Добрева; текст: Петко Рачов Славейков; музика и аранжирмент: Александър Райчев. Из програмата на телевизия „Родина“. Онлайн достъп: <https://www.youtube.com/watch?v=QFxbwLKbAA4>.

Сайт на Българско училище „Гергана“, Ню Йорк. Химн на училището е песента на Красимир Милетков и Ангелина Жекова „Гергана“. В сайта има запис на детско изпълнение на песента. Онлайн достъп: <https://gerganayc.com/3>.

Калугерине/Kalugérine Н.Стойков/N.Stoykov. Женски камерен хор с диригент Крикор Четинян. Онлайн достъп: <https://www.youtube.com/watch?v=GBB4L7u0Jgw>

ИЗХОДНО РАВНИЩЕ. ВАШИЯТ ЧАС

В заключителния урок са включени въпроси и задачи по основните теми от учебното съдържание за 10. клас: музикална практика, изразни средства в музиката и съвременните технологии, музиката на ХХ век. На учениците се предоставя възможност свободно да споделят музикалните си предпочитания, като се аргументират с подходящи конкретни примери. Този преговорен урок предполага проверка на степента на усвояване на ключови понятия и умения. В електронния вариант на учебника предлагаме примерен образец на работен лист за изходно равнище. Считаме, че срочната (годишната) оценка трябва да е комплексна и да бъде оформена в резултат на наблюденията на учителя върху индивидуалното развитие на ученика. Препоръчваме в оценяването да се отразят постиженията на учениците от устни и писмени изпитвания, практически задачи и работа по проект, активно включване в музикални дейности. Във финалния урок е включен репертоар за изпълнение и слушане. Надяваме се, че учениците ще се забавляват и завладяващо ще интерпретират избрани песни от училищния и извънучилищния репертоар. Коментарът върху мисълта на рок музиканта Били Айڈъл е един логичен завършек на този финален урок. Предлагаме за коментар и още мисли на известни творци, които биха допълнили познанията на учениците за спецификата на музикалното изкуство и вероятно ще провокират у тях още много размисли за динамиката на живота, изкуството, музиката.

Музиката преди всичко трябва да бъде любима; трябва да идва от сърцето, да бъде обърната към сърцето.

Сергей Рахманинов – руски композитор, пианист и диригент

Всяко произведение на изкуството е дете на своето време.

Василий Кандински – руски художник теоретик на изкуството

Любителите и познавачите на музиката не се раждат такива, а се изграждат.

Дмитрий Шостакович – руски композитор

Вдъхновява ме да разбирам, че все повече хора са открити за самопознание и музика, която изисква от тях много повече, отколкото просто да слушат.

Аланис Морисет – американска поп певица

Музиката е изкуството, което е най-близо до сълзите и паметта.

Оскар Уайлд – английски писател

ПРИЛОЖЕНИЯ

ПРЕПОРЪЧИТЕЛЕН МУЗИКАЛЕН МАТЕРИАЛ

1. „Тече, всичко тече“ (от филма „Васко да Гама от село Рупча“), м. С. Пиронков, т. М. Башева
2. „Оставаме“ (от филма „Оркестър без име“), м. Б. Карадимчев, т. Кр. Станишев, изп. М. Хранова
3. „Хора и улици“ (от филма „Момчето си отива“) м. Б. Карадимчев, т. Ил. Атанасов
4. „Двама“ (от филма „Козият рог“), м. М. Нейкова, т. Б. Гудев, изп. М. Нейкова
5. „Концертен фокстрот“ или „Ориенталско шими“, м. Панчо Владигеров
6. „Гергана“, м. Ал. Райчев, изпълнение Б. Добрева
7. „Гергана“, м. Кр. Милетков, т. А. Жекова
8. „Мела мома равни двори, рано ми най-рано на Коледа“ (коледарска песен), изп. мъжка певческа група
9. „Пчелице медна илядна“ (лазарска песен). Женска певческа група, с. Бистрица, Софийско.
10. „Женала е дялбер Яна“ (жътварска песен), изп. Вълкана Стоянова.
11. „Снощи се седенка кладеше“ (седенкарска песен), изп. Кайчо Каменов.
12. Нестинарско хоро, изп. Пейчо Пейчев и Огнян Василев
13. „Сокол пие вода на Вардаро“, изп. Мария Кокарешкова и Василка Иванова
14. „Ветър вее“, изп. Кремена Станчева и Василка Андонова
15. „Проводи Мирчо сватове“, изп. Иван Кремов и Стефан Филипов
16. „Тръгнала е малка мома“, изп. трио „Българка“
17. „Дафино вино“ м. Добри Христов, изп. БХК „Св. Обретенов“
18. „Стари дядо овце пасе“, изп. Костадин Гугов
19. Концерт за пиано и оркестър № 3, II ч., м. Панчо Владигеров
20. „Ръченица“ из „Тракийски танци“, м. П. Стайнов
21. „Закукала кукувица“, м. Филип Кутев
22. „Брала мома ружа цвете“, музика Стефан Мутафчиев, изп. ОНМБНР с Академичен народен хор при АМГИИ, Пловдив.
23. „Добруджанска закачка“, м. Кр. Милетков, изп. Т. Спасов и Бигбенд на БНР
24. „Български триптих“, м. Кр. Милетков
25. Синаплийски мелодии за соло кавал и народен оркестър, м. Милчо Василев, изп. Васил Василев (кавал) и Оркестър за народна музика към БНР.
26. „Откъде да взема сила“ („Лудо младо сън засънило“), м. Атанас Бояджиев, т. Богомил Гудев, изп. Стоянка Бонева
27. Катерино моме, м. Кирил Стефанов, Татяна Сърбинска, изп. Татяна Сърбинска с Фолклорен ансамбъл „Пирин“
28. „Мятало Ленче ябълка“, изп. Борис Машалов и Борис Карлов
29. „Любе, любе“, изп. Соня Кънчева
30. „Кацнал бръмбар на трънка“, изп. Павел Сираков
31. „Петруно, пиле шарено“, изп. Магдалена Морарова
32. „Пустоно лудо и младо“, изп. Надежда Хвойнева
33. „Караджа дума Русанки“, изп. Недялка Керанова
34. „Кукерски игри“, Костадин Варимезов (гайда)
35. Концертна пиеса № 4 „Игра в български ритми“, М. Василев

БИБЛИОГРАФИЯ

Адорно, Теодор. 2001. Телевизията и моделите на масова култура. – В: Стефанов, Иван, Албена Янкова (съст.). Социологически измерения на изкуството. Антология. Част втора. С.: Аскони-издат, с.175 – 192.

Александрова, Боряна. 1980. „Фолклорът – за нас това е една вечна тема“. *Български фолклор* 6/1:48 – 56.

Ангелов, Милко. 1967. „Българско радио и телевизия“. – В: Енциклопедия на българската музикална култура. С.: Издателство на БАН, с. 139 – 140.

Ангелова, Вяра. 2007. Световното радио – модели на развитие. С.: Каменя.

Ангелова, Вяра, Мария Нейкова, Жана Попова (съст., ред.). 2014. Радио, разказ, реч. Юбилеен сборник в чест на проф. д-н Снежана Попова. С.: УИ „Св. Климент Охридски“.

Атанасов, Вергилий. 2012. Спомени в картина и звук. С.: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“.

Балабанов, Николай. 2017. А бре, юначе каматно. Солови песни с клавирен съпровод. Самиздат.

Братоева-Даракчиева, Ингеборг. 2013. Българското кино: от „Калин Орелът“ до „Мисия „Лондон“. С.: Институт за изследване на изкуствата.

Бураджиев, Костадин. 2011. Румен Сираков. Тайните на „сиромашкото пиано“. Пловдив: АМТИИ.

Бураджиев, Костадин. 2011. Пловдивските композитори и българският музикален фолклор. Пловдив: АМТИИ.

Василев, Милчо. 2009. Оркестърът от български народни инструменти. Пловдив: АМТИИ.

Вачков, Лъчезар. 2010. Излъчващият свят. С.: Мейкър Артс.

Везенков, Есто. 1938. „Радиопубликата“. Сп. Златорог, 1938, № 6, с. 267 – 272.

Велчева, Людмила, Лозанка Пейчева. 2005. Неравноделността – система за изучаване. С.: УИ „Св. Климент Охридски“.

Владимиров, Владимир. 2015. Тамбурата – пътеки към изпълнителското майсторство. Пловдив: АМТИИ.

Влаева, Иванка. 2017. Музика в глобалния свят (отражения в българското образование). С.: Сонм.

Вълчинова-Чендова, Елисавета. 2003. Енциклопедия български композитори. С.: СБК.

Вълчинова-Чендова, Елисавета (отг. ред.). 2005. Юбилеен сборник 125 години Васил Стоин, 90 години Елена Стоин. С.: Съюз на българските композитори.

Вълчинова-Чендова, Елисавета (ред.). 2007. Музика – образование – просветителство. С.: СБК.

Георгиев, Адриан. 2005. Музика с компютър: музикална компютърна грамотност. С.: УИ „Св. Климент Охридски“.

Господинов, Георги. 2005. Поезия и медия. Кино, радио и реклама у Вапцаров и поетите от 40-те години на ХХ век. С.: Просвета.

Грозданова-Радева, Галя. 2018. Фолклорното пеене. Модели за усвояване. С.: Фаст принт букс.

Данчев, Георги, Анчо Калоянов (съст.). 1991. Христоматия по българска фолклористика. С.: УИ „Св. Климент Охридски“.

Дерменджиева, Грета. 2012. Онлайн журналистика. Медиите в дигиталния свят. С.: УИ „Св. Климент Охридски“.

- Димитров, Веселин. 1994. История на радиото в България. Книга 1 и 2. С.: Витраж.
- Димов, Венцислав. 2001. Етнопопбумът. С.: Българско музикознание. Изследвания.
- Димов, Венцислав. 2010. „Медийната музика в предметното поле на етномузикологията“. *Българско музикознание*, 2010, № 2 – 3, с. 23 – 40.
- Димов, Венцислав. 2012. E-music (интернет музиката като огледало на етничното). В: *Изкуствоведски четения* 2011, с. 249 – 256.
- Димов, Венцислав. 2016. „Райна Кацарова и най-ранните теренни записи на традиционна музика от България“. *Българско музикознание*, 2016, № 1, с. 33 – 66.
- Димов, Венцислав, Иванка Влаева (съст.). 2010. *Българско музикознание*, № 2 – 3 (Тематичен брой „Музика и медии“).
- Драганова, Росица. 2013. Съвременна терминология и музикалнопедагогическа практика. Речник по музика за ученика. С.: Марс 09.
- Живков, Тодор Ив. 1977. Народ и песен. С.: Издателство на БАН.
- Захаријева, Светлана. 1987. Свирачът във фолклорната култура. С.: Издателство на БАН.
- Иванова, Поля. 2007. Българската телевизия 1959 – 1990. Христоматия по история на телевизията в България. С.: УИ „Св. Климент Охридски“.
- Калоянов, Анчо. 2003. Девети. С.: ИК „Труд“.
- Карагъзов, Христо. 2011. Цифровият звук. Митове и решения. С.: Византия.
- Караджов, Любомир. 2018. Публични комуникации в изкуството. Пловдив: АМТИИ.
- Кауфман, Николай. 2002А. Хиляда и петстотин български градски песни. Том I. Лирични и любовни – 1842 – 1918. Варна: ИК Славена.
- Кауфман, Николай. 2002Б. Хиляда и петстотин български градски песни. Том II. Лирични и любовни – 1918 – 2002. Шлагерите на „Златен кестен“. Варна: ИК Славена.
- Кацарова, Райна. 1934 (фототипно издание – 1995). Коледарски песни. С.: Т. Ф. Чипев.
- Кацарова, Райна, Елена Стоин, Николай Кауфман, Тодор Бояджиев, Димитър Осинин (съст., ред.). 1965. Българско народно творчество. 13. Том. Народни песни с мелодии. С.: Наука и изкуство.
- Кехайов, Данислав. 2018. Мъжко народно пеене от България. С.: Фаст принт букс.
- Киров, Тодор. 2006. С песните и спомените за Мита Стойчева. Пловдив: АМТИИ.
- Ковачев, Пенчо. 2008. 50 златни български филма. С.: ИК „Захарий Стоянов“.
- Котетерова-Добрева, Бинка. 2016А. С любов към тракийската народна песен. Учебно помагало. С.: ВМА.
- Котетерова-Добрева, Бинка. 2016Б. Състави за изпълнение на български песенен фолклор в началото на XXI век (ансамбли, хорове и вокални формации). С.: ВМА.
- Крумов, Петър. 2013. Народни песни от Добричко. С.: Мартине.
- Кръстев, Венелин (отг. ред.). 1967. Енциклопедия на българската музикална култура. С.: Издателство на БАН.
- Кутева, Мария. 1998. Искам да разкажа за Филип. С.: Абагар.
- Кутева, Мария. 2001. Верую. Половин век в Ансамбъл „Филип Кутев“. С.: Фондация „Филип Кутев“.
- Кутин, Любомир. 2007. История на културата. Варна: Наука и икономика.
- Манлихерова, Мануела. 2008. Съвременното форматно радио. С.: Авангард прима.
- Манолов, Илия (съст.). 1998. Биляна платно белеше. Македонски народни песни.
- Маринчевска, Надежда. 2015. Анимационните хибриди. С.: Титра.
- Михайлов, Владимир. 2003. Открита ли е телевизията? Кратка история и теория на телевизионната комуникация. С.: Рой Комюникейшън.
- Морен, Едгар. 1995. Духът на времето. С.: ИК „Христо Ботев“.

- Николова, Станислава, Любен Домозетски (съст.). 2018. Между традицията и модернизма. Образи на родното в българското изкуство от 20-те години на XX век. С.: СГХГ.
- Пейчева, Лозанка. 1999. Душата плаче, песен излиза: ромските музиканти в България и тяхната музика. С.: ТерАРТ.
- Пейчева, Лозанка. 2008. Между Селото и Вселената: старата фолклорна музика от България в новите времена. С.: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“.
- Пейчева, Лозанка (съст.). 2012. Дни на Миладиновци 2011. С.: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“.
- Пейчева, Лозанка (съст.). 2013. Шишманови дни 2012. С.: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“.
- Пейчева, Лозанка (съст.). 2014. Дни на наследството 2013. С.: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“.
- Пейчева, Лозанка (отг. ред.). 2016. Башата на българската етнография. 120 години от рождението на Христо Вакарелски. С.: Издателство на БАН.
- Пейчева, Лозанка, Венцислав Димов. 2014. „Народна музика от България в Web 2.0“. – В: Илиева, Ангелина, Лина Гергова, Лозанка Пейчева, Светла Казаларска (съст.). Добре дошли в Киберия! Записки от дигиталния терен. С.: Институт за етнология и фолклористика с Етнографски музей – БАН, с. 283 – 316.
- Пейчева, Лозанка, Венцислав Димов (съст.). 2016. *Българско музикознание*, № 1 (Тематичен брой „115 години Райна Кацарова“).
- Петров, Александър. 2013. Симеон Петров. Първият сред орлите. С.: Албатрос МДВ.
- Петрова-Киркова, Галя. 2018. Музикалнофолклорните традиции и съвременни тенденции в добруджанската празнична и празнично-обредна система. Пловдив: АМТИИ.
- Пешева, Маргарита, Милко Петров, Мария Попова (съст., ред.). 2012. Дигиталните медии. Речник на основните понятия. В. Търново: Фабер.
- Питърс, Джон. 2005. Да говориш на вятъра. История на идеята за комуникация. С.: СемаРШ.
- Попова, Жана. 2013. Диалогови модели. Между събития и медийни образи. С.: УИ „Св. Климент Охридски“.
- Попова, Жана. 2015. Жанрове и форми на забавлението в телевизията. С.: Полиграфюг.
- Попова, Снежана. 2004. Радио, публикации, стилове. С.: Лик.
- Радославова-Дойчева, Антоанета. 2010. Музиката в българското радио 1930 – 1944. С.: ИК „Петко и Пенчо Славейкови“.
- Райжекова, Гургана. 2019. Невидимият рок. Алтернативната рок сцена в България. С.: Интервю прес.
- Сапарев, Огнян. 1994. Литературната комуникация. Пловдив: Пловдивско университетско издателство.
- Станилова, Светла. 2002. Живот и песен. Пловдив: АМТИИ.
- Стателова, Розмари. 1993. Обърнатата пирамида. Аспекти на популярната музика. С.: Едем 21.
- Стателова, Розмари. 1999. Студии за попмузиката. Варна: Варненски свободен университет.
- Стателова, Розмари. „Естрада и социализъм: проблясъци“. С.: Рива, 2019.
- Стефанов, Иван и Албена Янева (съст.). 2001. Социологически измерения на изкуството. Антология. Част втора. От оригинала до кича: социологически модели. С.: Аскони-издат.
- Стоин, Елена. 1981. Музикалнофолклорни диалекти в България. С.: Музика.
- Стойков, Николай. 2014. Студии. Статии. Интервюта. Пловдив.

Тодоров, Тодор. 2002. Васил Стоин. Живот и дело. С.: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“.

Туп, Дейвид. 2004. Океан от звуци. Ефирен говор, ембиънт звук и въображаеми светове. С.: Музика.

Цветкова, Данка. 2018. Фолклорното певческо изкуство на Пазарджишко. Пловдив: АМТИИ.

Цветкова, Светла. 2011. Стойно ми малай моме. 327 народни песни от Средна Западна България. С.: Тип-топ прес.

Цолов, Красимир (ред.). 2003. Компютри и музика. Основи, технологии, обработка, композиране и запис. С.: Софтпрес.

Янакиев, Александър. 1999. Българско кино. Енциклопедия. С.: Титра.

Янакиев, Александър. 2003. Синема.bg. С.: Титра.

Янев, Румен, Емил Братанов. 2014. Цветя от края на 80-те. БГ Рок. История. Поезия. С.: Парадокс.

Янков, Ангел (съст.). 2000. Родопски песни за бално и за драго на Георги Чилингиров. Пловдив: Етнографски музей.

ХРОНОЛОГИЯ НА МЕДИИТЕ И ТЕХНОЛОГИИТЕ, СВЪРЗАНИ С МУЗИКАТА

<i>Година</i>	<i>Събитие</i>
1454	Поява на ръчната печатна преса на Йоханес Гутенберг.
1877	Изобретен е фонографът от Шарл Кро и Томас Едисон (патентован през 1878 от Едисон).
1887	Изобретяване на грамофона от Емил Берлинер.
1893	На пазара се появяват първите музикални записи на грамофонни плочи от ебонит и шеллак, дискове с диаметър 30 см и скорост 78 оборота в минута.
1895	Изобретяване на радиото от руснака Антон Попов и италианеца Гулиелмо Маркони (патентовано през 1896 от Маркони).
1895	Братя Люмиер откриват в Париж първото кино в света.
1898	Валдемар Поулсен разработва метод за запис на звук върху стоманена тел.
1910	Първото масово слушане на радио е свързано с музика – предава се концерт на Енрико Карузо от Метрополитън опера в Ню Йорк.
1920	В Америка и Западна Европа започват да се излъчват първите радиодискотеки с просвирване на грамофонни плочи по избор на слушателите.
1926	Първа демонстрация на телевизия от шотландеца Джон Бьърд.
1927	Първи звуков филм: „Певецът на джаз“.
1929	Първо предаване на родно Радио, София.
1935	Германската компания BASF произвежда първата магнетофонна лента, а AEG – първия лентов магнетофон.
1936	Първа телевизия: телевизионна служба на ББС, Лондон.
1947	Изобретяване на радиотранзисторите, радиото става малко и мобилно.
1948	Поява на виниловите дългосвирещи плочи, скорост 33 об./мин.
1949	Поява на сингъл-плочи, диаметър 18 см и скорост 45 об./мин.
1950	Проектиран е първият свирещ компютър CSIRAC от Тревър Пърси и Мастън Бьърд.
1959	Първо предаване на Българската телевизия.
1963	„Филипс“ пуска на пазара компактната касета с 45-, 60- или 90-минутен запис, поява на касетофона.
1979	„Сони“ пуска на пазара първите персонални стереоукмени (миниатюрен касетофон със слушалки за слушане на музика в движение).
1982	Начало на масово производство на разработените от „Филипс“ и „Сони“ лазерни компактдискове (CD).
1992	Създаден е първият минидиск и представен от „Сони“.
1995	Създаден е първият програмен MP3 плейър.
1999	Започва производството на преносими MP3 плейъри и търговия с музика, записана в този формат.

УЧЕБНА ПРОГРАМА ПО УЧЕБНИЯ ПРЕДМЕТ МУЗИКА ЗА X КЛАС (ОБЩООБРАЗОВАТЕЛНА ПОДГОТОВКА)

КРАТКО ПРЕДСТАВЯНЕ НА УЧЕБНАТА ПРОГРАМА

Обучението по **музика** в десети клас допринася за разширяване на музикалната култура чрез придобиване на нови знания, данни за историческото развитие на музиката, извежда нови музикални преживявания, като разкрива по-богат и сложен музикален свят. Темите в програмата са ориентирани към откриване на пътища за духовната култура на човечеството. Проследява се музикалното изкуство в неговата закономерност и художественото творчество, връзките с другите изкуства в разнообразните прояви в концертната зала, изложбата, театъра и киното като част от живота на всеки индивид.

Дава се възможност образци от българската музикална култура да представят ценностите и постиженията на българския фолклор, като проучването и съхраняването им поддържат огнища на знание от различните краища на страната ни и по света. Издирването, записването и превръщането им в знание са основната културна компетентност, която изгражда вискателен слушател.

Потребностите в областта на музикалната практика са насочени към музикалното изкуство във всичките му разнообразни прояви и с изграждането на музикалноизпълнителски, музикалноаналитични, когнитивни, социални, творчески и други компетентности у ученика в контекста на задължителните ключови компетентности за учене през целия живот съобразно Европейската референтна рамка.

В музикалнообразователния процес по музика в десети клас се създават условия за общуване с музиката и успешно реализиране на музикалните дейности.

В хода на учебната работа се развиват уменията за работа в екип, съобразяване с мнението на другите, стимулират се креативно поведение и интерес към начините за търсене, съхранение и разпространение на музикална информация. Учебната програма е структурирана в таблици и представя учебното съдържание тематично чрез очакваните резултати от обучението по всяка тема и свързаните с нея понятия. Водещ принцип при определянето на темите е разграничаването на основните видове дейности, присъщи на урока по музика. В този смисъл темите не са представени в задължителна последователност, а предполагат работата по тях да се преплита във всеки урок на принципа на спираловидното развитие на уменията, натрупване на представите и изграждане на понятията.

ОЧАКВАНИ РЕЗУЛТАТИ ОТ ОБУЧЕНИЕТО В КРАЯ НА КЛАСА

Области на компетентност	ЗНАНИЯ, УМЕНИЯ И ОТНОШЕНИЯ
Музикална практика: музициране, възприемане на музика	• Изпълнява три теми от музикални произведения. • Знае три песни по избор от извънучилищния репертоар. • Разпознава три творби от репертоара за възприемане. • Коментира по определени показатели слушана в клас музика. • Изказва в дискусия свое мнение за музикалния репертоар.
Музика и съвременни информационни технологии	• Познава основни медийни и мултимедийни реализации на музика. • Изготвя чрез съвременните информационни технологии плейлиста на музика в различна интерпретация. • Осмисля значението на информационните технологии като фактор за обогатяване на съвременната музика. • Коментира спецификата на създаване, функциониране и възприемане на музика в информационното общество.
Музика, култура, общество	• Аргументира в дискусии предпочитания към творби и артисти от различни жанрове и стилове музика, вкл. със средствата на информационните технологии. • Обяснява понятия, термини, свързани със съвременната музикална индустрия.
България в световната музикална култура	• Коментира приноса на български композитори и изпълнители музиканти в европейската и световната музикална култура. • Интерпретира предпочитани песни и ги свързва с творческия екип, създал песента. • Посочва пет постижения на български композитори, певци, оркестри и състави с международно признание.
Музиката в синтез с изкуствата	• Определя функцията на музиката в медийни и мултимедийни синтетични форми. • Осъзнава връзки и взаимовлияния в изкуствата. • Коментира жанрове и форми в музиката, резултат от синтез с различни изкуства. • Разбира ролята на съвременните технологии за функционирането на музиката в синтез с изкуствата. • Защишава и/или реализира идеи за синтетични и мултимедийни форми.

УЧЕБНО СЪДЪРЖАНИЕ

Теми	Компетентности като очаквани резултати от обучението	Нови понятия
1. Тема: Музикална практика 1.1. Изпълнение на музика 1.2. Възприемане на музика	• Съзнателно участва в постигане на синхрон и правилно отразява диригентски жест. • Изпълнява три от училищния репертоар и три песни от извънучилищния репертоар и интерпретира вярно образната същност на песента. • Знае какво е поведението на културния слушател при цялостно възприемане на творба с обемна музикална форма. • Разпознава пет учени творби по характерни откъси от тях.	

2. Тема: Изразни средства в музиката и съвременните технологии 2.1. Музиката в синтез с други изкуства и технологии 2.2. Музика и медии 2.3. Музикалната индустрия 2.4. Традиции и нови времена	● Анализира в музикално произведение съответните изразни средства. ● Разпознава музикални творби, като се опира на слуховия си опит, свързан с изразните средства. ● Проследява действието и последователността на изразните средства в звучаща творба. ● Реализира чрез съвременните технологии кавърверсия и ремикс. ● Дискутира ролята на медиите за развитието на музикалното изкуство днес.	саундтрак колаж хореография спот джингъл музикално шоу вариете саунд мейнстрийм кавърверсия ремикс
3. Тема: Музиката на 20. век. 3.1. Традиционна българска музика – мястото на фолклора днес. 3.2. Фолклорното звучене в днешната култура 3.3. Фолклорът в композиторското творчество 3.4. Съвременно продуциране на фолклора	● Разпознава фолклора в музиката на композиторите. ● Определя параметрите на фолклорната практика. ● Дискутира върху ролята на музиката в традиционните форми на българския фолклор. ● Опознава новите тенденции в музиката. ● Защишава избора си с конкретни примери.	партитура ансамбъл фолклорен ансамбъл

ПРЕПОРЪЧИТЕЛНО ПРОЦЕНТНО РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА ЗАДЪЛЖИТЕЛНИТЕ УЧЕБНИ ЧАСОВЕ ЗА ГОДИНАТА

Годишен брой часове за изучаване на предмета в 10. клас – 18 часа

Препоръчително разпределение на часовете

За нови знания	35%
За упражнения	30%
За преговор	10%
За обобщение	5%
За наблюдение в извънучилищна обучаваща среда а) наблюдение в изнесена музикалнотворческа среда: – посещение на репетиция на музикална формация (хор, оркестър, вокално-инструментален ансамбъл) в културна институция б) наблюдение на жива звукова среда: – екскурзия сред природата	15%
За контрол и оценка (за входно и изходно ниво)	5%

СПЕЦИФИЧНИ ФОРМИ И МЕТОДИ ЗА ОЦЕНЯВАНЕ НА ПОСТИЖЕНИЯТА НА УЧЕНИЦИТЕ

Текущи оценки (от устни, от писмени, от практически изпитвания)	60%
Оценки от контролни работи и тестове	15%
Оценки от други участия (работа в час, изпълнение на домашни работи, работа по проекти и др.)	25%

ДЕЙНОСТИ ЗА ПРИДОБИВАНЕ НА КЛЮЧОВИТЕ КОМПЕТЕНТНОСТИ, КАКТО И МЕЖДУПРЕДМЕТНИ ВРЪЗКИ

Спецификата на музикалнообразователния процес създава условия за придобиване на ключовите компетентности.

Ключови компетентности	Дейности и междупредметни връзки
Компетентности в областта на българския език	✓ формулиране на мнение при изпълнение и възприемане на музиката; ✓ търсене на понятия за определяне на характера на музикалното произведение; ✓ описване на звукови картини; ✓ обсъждане на текстове на песни; ✓ обогатяване речника на учениците.
Умения за общуване на чужди езици	✓ използване на понятия на чужд език от музиката в практически музикални дейности; ✓ четене на текстове на песни на чужди езици; ✓ обогатяване на речника на учениците, свързан с чуждия език.
Математическа компетентност и основни компетентности в областта на природните науки и на технологиите	✓ прилагане на математически модели и закономерности при осмислянето на по-важните елементи на музикалната изразност – изразни средства; ✓ прилагане на графични модели и закономерности при онагледяването на музикални форми и жанрове; ✓ участие в музикални дейности във връзка със звукоизобразителната същност на музиката, теми, посветени на различни природни обекти и явления, сезони, животни, планини, реки и др.
Дигитална компетентност	✓ използване на дигитална звуковъзпроизвеждаща техника и съвременни музикални инструменти в обучението по музика; ✓ търсене, събиране, обработване на информация, в т.ч. музикална, използвайки съвременните информационни технологии и интернет ресурси; ✓ използване на софтуер за запис и възпроизвеждане на музика.

Умения за учене	✓ следване на указания за музикалноизпълнителска дейност; ✓ планиране на собствената дейност в групово музициране; ✓ сравняване на различни музикални произведения, обобщаване, групиране по определен признак; ✓ самостоятелно събиране и използване на информация при поставени задачи в дейности в изнесена обучаваща среда – звуците в природата; ✓ посещение на репетиция на музикална формация (хор, оркестър, вокално-инструментален ансамбъл) в културна институция.
Социални и граждански компетентности	✓ участие в обсъждането на различни музикални произведения, като например песента „Хора и улици“ – м. Борис Карадимчев, т. Ил. Атанасов; ✓ участие в групова учебна дейност, свързана с изява на толерантност към различните мнения и предпочитания, толерантност към различните възможности на съучениците, търпимост, уважение и подкрепа в процеса на груповото музициране; ✓ участие в екипи за работа по учебни проекти по музика с интердисциплинарен характер.
Инициативност и предприемчивост	✓ участие в музикални изяви, свързани с календарните празници, отбелязвани в класната стая и в училището: коледни, новогодишни, пролетни празници, патронен празник на училището, завършване на учебната година и др.; ✓ проява на толерантност към други мнения и интерпретации.
Културна компетентност и умения за изразяване чрез творчество	✓ изразяване на емоционалното преживяване при изпълнението на песни, при слушането на музика и общуването с българския музикален и танцов фолклор; ✓ подбиране на музика за отбелязването на български празници, свързани с обредния календар (Коледа, сурвакари, кукери, лазарки), класови и общоучилищни празници; ✓ наблюдаване на музикалнотворческа среда чрез посещение на репетиция на вокална формация (вокална група, детски хор и др.), посещение на репетиция на инструментална формация.
Умения за подкрепа на устойчивото развитие и за здравословен начин на живот и спорт	✓ слушане и изпълнение на музикални произведения, свързани с адекватното поведение на човека в природата, на улицата, у дома и на обществени места за опазване на човешкото здраве, оценяване значението на природосъобразния начин на живот; ✓ наблюдения на жива звукова среда.

Интегративните връзки между музиката и останалите учебни предмети се осъществяват чрез общи проблеми, теми и понятия, работа по проекти, упражнения в компютърен кабинет. Интеграцията с останалите изкуства и с другите предмети, чрез които се придобиват ключови компетентности, съдейства за изграждане на цялостна и единна представа за света и разкриване на общи закономерности в историческото и съвременното развитие.

УТВЪРДИЛ:

Директор:.....

(Име, фамилия, подпис)

ГОДИШНО ТЕМАТИЧНО РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ

по учебния предмет *музика* за 10. клас

18 седмици x 1 час седмично = 18 часа

№ по ред	Учебна седмица	Тема на урочната единица	Очаквани резултати от обучението	Музикален материал и методи при работата			Бележки/Коментари
				за пеене за слушане методи	за слушане	методи	
1	2	3	4	5			6
1	1	За изкуството <i>музика</i> и неговите послания	Изпълнява песни от училищния и извънучилищния репертоар. Интерпретира вярно песните. Проявява слушателска култура и толерантност към чужди мнения. Разпознава изучавани в 9. клас музикални произведения по характерни теми и откъси и ги свързва с техните композитори. Коментира знания за изучавани стилове на XX век .	По избор Из 1 ч. от симфонична поема „Морето“ – К. Дебюси; из симфонична поема „Тракия“ – П. Стайнов „Ръченица“ – Д. Христов Изпълнителска дейност, преговор, входно равнище			
2	2	Музика без граници	Коментира жанрове и форми в музиката, резултат от синтез с различни изкуства. Разбира ролята на съвременните технологии, медиите и музикалната индустрия за функционирането на музиката днес и нейното медийно представяне. Обяснява значението на понятията <i>саунд</i> и <i>музикален клип</i> . Коментира ролята на звукозаписните и видеозаписните технологии за масовото и медийното представяне на музиката. Коментира съчетанието между музика и компютърни технологии.	„Двама“ – М. Нейкова Дискусия			

1	2	3	4	5	6
3	3	Нова музика, нови медии, нови изразни средства	Коментира изразните средства в музиката и разбира присъствието им като функция на технологиите и медиите. Обяснява понятието <i>колаж</i> . Разбира използването на MIDI технологиите в електронната музика. Осъзнава връзки и взаимовлияния в изкуствата.	По избор Из мюзикъла Мамма Миа (2008) и „Мамма Миа! Отново завинаги“ (2018) Дискусия, работа по проект	
4	4	Музиката в синтез с други изкуства и технологии	Осмисля значението на информационните технологии като фактор за обогатяване на съвременната музика. Коментира ролята на технологиите като средство за производство и изпълнение на музика. Знае предназначението на <i>дръм машина</i> , <i>семплер</i> , <i>синтезатор</i> . Отчита ролята на ритъма при използване на дръм машина.	По избор Дискусия, практическа дейност	
5	5	Музика и съвременни информационни технологии. Разгаданите тайни на цифровите технологии	Коментира спецификата на създаване на музика в информационното общество. Разбира ролята на цифровите технологии за развитието на музикалната индустрия. Познава <i>секвенсер</i> като хардуерно устройство или софтуер. Коментира възможностите на DAW за създаване на музика от любители и професионалисти. Създава според възможностите си музикален продукт.	Практическа дейност, използване на интернет ресурси	
6	6	Музика и медии. Музика и радио	Познава съвременните електронни медии. Коментира превръщането на музиката в медиен продукт. Дискусира ролята на медиите за развитието на музикалното изкуство днес. Коментира развитието на радиото в исторически план. Знае основни периоди от развитието на радиото в България. Изразява лично мнение за присъствието на музиката в радиоефира. Разбира ролята на онлайн радиото за представянето на популярната музика.	По избор Дискусия	

1	2	3	4	5	6
7	7	Музика и телевизия	Обсъжда културното, социалното и естетическото въздействие на телевизията върху човека и обществото. Разбира ключовата роля на телевизията за разпространение, популяризиране и формиране на музикалната индустрия и популяризирана музика. Коментира развитието на телевизията като медия в исторически план, както и етапи в утвърждаването на българската телевизия. Разбира ролята на БНТ за популяризиране и разпространение на популяризирана и народната музика. Знае значението на музикалното риалити и назовава характерни особености на музикалното видео.	„Клетва“ – К. Маричков и други по избор По избор Дискусия	
8	8	Музика и кино. Българското кино	Коментира мястото на музиката в киното. Знае значението на понятието <i>саундтрак</i> . Обсъжда характера на музиката във връзка с наблюдаваните изразни средства. Разбира музикалните филми (музикълните) като синтез на изкуствата. Осъзнава връзки и взаимовлияния в изкуствата. Назовава имена на популярни чужди и български композитори на филмова музика. Изпълнява според възможностите си песни към филми. Изразява лични предпочитания. Аргументира избора си. Проявява толерантност към чуждо мнение.	„Тече, всичко тече“ – С. Пиронков, „Оставаме“ – Б. Карадимчев, „Двама“ – М. Нейкова, „Клетва“ – К. Маричков „Хора и улици“ – Б. Карадимчев, филмова музика по избор Дискусия, работа по проект	
9	9	Музикалната индустрия. Музика и реклама	Коментира симбиозата между музика, медии, технологии и културни индустрии. Изброява първите спенични форми на популярната музика – <i>мюзикхол</i> , <i>вариете</i> , <i>кабаре</i> . Разбира значението на авторското право и диктура законите норми и отношения, възникнали при създаване и използването на музикални произведения. Познава етапи в развитието на звукозаписа. Назовава видове звуконосители в миналото и днес. Коментира ролята на продуцентските и издателските компании в музикалната индустрия. Осъзнава промяната на бизнес модела на музикалната индустрия във връзка с процесите на дигитализация. Знае и използва съвременни платформи за стрийминг услуги.	По избор „Дубиоза колектив“ Дискусия, наблюдение	

1	2	3	4	5	6
			Разбира значението на понятията <i>джингъл, спот, рекламен клип</i> и коментира използването им в рекламата като медийно средство за въздействие. Осъзнава приствието на музиката в звуковата и музикалната реклама. Изброява фигури в музикалната индустрия.		
10	10	Традиции и нови времена Стари машини, нови моди	Коментира <i>синтеза между музика и танц</i> . Обяснява понятията <i>хореография, музикално шоу, вариете</i> . Осъзнава танцовия спектакъл като синтез на музика, танц и театър. Знае имена на съвременни български хореографи и назовава техни спектакли. Познава фонографа и грамофона като звуковъзпроизвеждащи средства. Коментира електронната музика на Жан-Мишел Жар.	По избор „Концертен фокстрот“ или „Ориенталско шими“ – П. Владигеров, „Гертана“ – изп. Б. Добрева Дискусия, използване на интернет ресурси, работа по проект	
11	11	Диалози за новите музикални синтези	Коментира синтезите в съвременната популярна и медийна музика. Изпълнява песни по свой избор. Интерпретира вярно образната същност на песента. Участва в караоке концерт. Коментира жанрове и форми в музиката, резултат от синтез с различни изкуства. Изказва в дискусия свое мнение за музикалния репертоар. Коментира по определени показатели слушана музика в клас. Дискутира присъствието на традициите в новите времена. Аргументира мнението си с конкретни примери.	По избор „Български триптих“ – Кр. Милетков, „Бохемска рапсодия“ изп. „Куйин“ „Гертана“ – Ал. Райчев, изп. Б. Добрева, „Гертана“ – Кр. Милетков Дискусия, работа по проект 1 обобщение	
12	12	Традиционната българска музика – мястото на фолклора днес	Разбира връзката на традиционната българска музика от предмодерните времена с всекидневния, ритуалния и празничния живот на хората. Дискутира върху ролята на музиката в традиционните форми на българския фолклор. Назовава традиционни музикални инструменти и използването им в различен контекст. Коментира формите и проявите на фолклора в съвременния културен живот на България – концерти, събори на народното творчество, фолклорни фестивали, конкурси. Знае имена на изследователи и записвачи на българската народна музика. Изпълнява според възможностите си обредни народни песни по избор, като пресъздава вярно характера им.	Седенкарски, коледарски и лазарски песни по избор „Кукерски игри“ – изп. К. Варимезов (гайда), Нестинарско хоро, „Женала е долбер Яна“ (жътварска песен), „Сноудолбер Яна“ (жътварска песен), „Сноудолбер Яна“ (жътварска песен) – изп. К. Камешинов, „Пчелище медна илядна“ (лазарска песен), „Мела мома равни двори“ (коледарска песен) Дискусия	

1	2	3	4	5	6
13	13	Фолклорното звучене в днешната българска култура	Свързва фолклорното звучене днес с индивидуалното и колективното изпълнение. Съпоставя изпълнението на фолклорна музика в миналото със съвременните музикални форми и практики на представяне. Разбира значението на понятията <i>ансамбъл</i> и <i>фолклорен ансамбъл</i> . Определя видовете вокални и инструментални ансамбли. Знае популярни вокални и инструментални камерни ансамбли за народна музика. Коментира специфичната фолклорна звучност на народния хор и народния оркестър. Назовава български фолклорни ансамбли с принос за популяризиране на музикалния и танцовия фолклор в България и чужбина. Изпълнява народни песни по свой избор. Спазва указания за музикалноизпълнителска дейност. Коментира по определени показатели слушана в клас музика.	„Петруно, пиле шарено“, „Пустоно лудо и младо“ и други народни песни по избор „Ветър вее“ – изп. дует Кр. Станчева и В. Андонова, „Проводи Мирчо сватове“ – изп. дует И. Кремов и Ст. Филипов, „Тръгнала е малка мома“ – изп. Трио „Българка“, Концертна пиеса № 4 „Игра в български ритми“ – М. Левиев Дискусия	
14	14	Фолклорната музика в композиторското творчество	Коментира композиторското преоткриване на фолклора. Обяснява понятието партитура. Коментира фолклорни елементи в композиторското творчество. Разпознава фолклора в музиката на композиторите.	„Катерино моме“ – К. Стефанов Дискусия	
15	15	Отношението композиторско творчество – фолклорна музика. Исторически преглед	Знае имена на първи български композитори, композитори класици и композитори от втората половина на XX век, създали творби, базирани върху фолклорни музикални корени. Отчита методите на композиране за всяка генерация творци. Съпоставя обработката на народна песен с авторска песен в народен дух. Знае имена на композитори в жанра обработка на народна песен и ги свързва с конкретни техни произведения. Посочва примери за авторски песни в народен дух. Коментира по определени показатели слушана в клас музика. Изпълнява народни песни в подходящо темпо, динамика и настрание.	„Откъде да взема сила“ – А. Бояджиев „Катерино моме“ – К. Стефанов „Дафино вино“ – Д. Христов, „Стари дядо овце пасе“ - изп. К. Гутов, из II ч. на Концерт за пиано и оркестър № 3 – П. Владигеров, „Закукала кукувица“ – Д. Христов, „Синалхийски мелодии“ за соло кавал и народен оркестър – М. Василев Дискусия	

1	2	3	4	5	6
16	16	Съвременно продуциране на фолклора	Разбира основните цели на съвременното продуциране на фолклор. Свързва продуцирането на фолклор и фолклорна музика с различни производствени стратегии и технологии: студиен запис, разпространение, реклама, пазари и продажби. Коментира и съпоставя възприемането на народна музика при живо и студио изпълнение. Дискутира върху взаимодействието изпълнители и публика при живо изпълнение и записана фолклорна музика. Разбира ролята на българското радио и телевизия за продуцирането на българския фолклор. Посочва специализирани радио- и телевизионни рубрики за изворен или обработен фолклор. Изразява лични предпочитания. Опознава новите тенденции във фолклорната музика.	„Мятало Ленче ябълка“, „Пустоно лудо и младо“, „Мятало Ленче ябълка“ – изп. Б. Машалов, „Петруно, пиле шарено“ – изп. М. Морарова, „Любе, любе“ – изп. С. Кънчева, „Пустоно лудо и младо“ – изп. Н. Хвойнева, „Кацнал бръмбар на трънка“ – изп. П. Сираков Дискусия, използване на интернет ресурси	
17	17	Диалози за музиката – младостта на българската традиция	Изпълнява народни песни по избор и ги интерпретира според възможностите си. Изразява лично мнение в дискусия за силата на културните корени и смисъла на съхраняването на българските музикални традиции. Коментира приноса на български композитори и изпълнители музиканти за запазване на фолклорната музикална традиция. Защитаваш мнението си с конкретни примери. Разпознава фолклора в музиката на български композитори. Знае характерни особености на български народни обичаи и обреди и коментира символиката в тях.	Народни песни по избор „Ръченица“ из „Гракийски танци“ – П. Стайнов, „Кукерски игри“ – изп. К. Ватимезов (гайда), Together – изп. 4 Magis, изпълнения на Ива и Ева Валентинови, Ива и Велислава Костадинови, Glo Bal Kan project – Whirligig 7/8, Glo Bal Kan project – „Облаче ле бяло“, „Гергана“ – Кр. Милетков, „Гергана“ – Ал. Райчев Дискусия, преговор	
18	18	Вашият час	Изпълнява песни от училищния и извънучилищния репертоар в подходящо темпо, динамика и настроение. Спазва указания за музикалноизпълнителска дейност. Разпознава по характерни теми три творби от репертоара за слушане. Изказва в дискусия свое мнение за музикалния репертоар. Обяснява понятия и термини, свързани с музикалната индустрия. Коментира жанрове и форми в музиката, резултат от синтез с различни изкуства. Назовава примери за запазване и функциониране на изворния фолклор в новите времена. Разпознава фолклора в творчеството на българските композитори. Осмисля значението на информационните технологии като фактор за обогатяване на съвременната музика. Реализира според възможностите си музикален продукт.	По избор По избор Дискусия, преговор, изходно равнище	

Гергана

Текст: Ангелина Жекова

Музика: Красимир Милетков

Animato ♩ = 126

8 *tr*

1. И - ма, и - ма на Зе - мя - та мал - ка,

2. Пе - сен бъл - гар-ска в'сър - це - то и в'сър-ня ми

при-каз-на стра-на, за мно-зи-на не-поз - на - та,

пак звъ-ни, с'то-пъл ше - пот на мо - ре - то,

mf

но за мен е тя ед - на. Там е рас - на - ла Гер -

с'дъх на сняг - във зим - ни дни. Тя се - га край мен пул -

mf

га - на, бъл-гар-ска мо-ма кра - си - ва,

си - ра, пе - пе - ру - де - но ме га - ли...

взе - ла си - ла от Бал - ка - на, о - ще в'пес - ни - те е

Стих-нал слу - ша и Все - ми - ра мед - ни бъл - гар-ски ка -

Привет: *f*

жи - ва. Гер - га - на, Гер - га - на -
ва - ли.

про-лет-но пе - ят кап-чу - ци, Гер - га - на, Гер - га - на - ма -

ги-я от слън-це и зву - ци. Гер - га - на, Гер - га - на -

кит-ка от рос - на по - ля - на, Гер - га - на, Гер -

га - на в'сър - це-то на все - ки ос - та - на... \oplus D.C. al ϕ e poi Coda

Coda

на... в'сър - це-то на все - ки ос - та - на... *p*

Гергана, пиле шарено

Музика: Александър Райчев

♩ = 120

Ви - диш ли до - лу в'по - ле - то? Там би - ло се - ло

Би - сер - ча, там се ро - ди - ла, жи - вя - ла ма - ми - на

ми - ла Гер - га - на. **8** Гер - га - на, пи - ле ша -

ре - но, мъ - ри, Гер - га - на, крот - ко а - гън - це, гън - це.

1. 2.

Гергана, още Никола,
двамата лика прилика,
двамата млади, зелени,
един за други родени.
Припев: ...

Рано ранила Гергана,
Рано за вода да иде.
Везир пред чадър седеше,
и на Гергана продума:
Припев: ...

Я, хайде бяла българко,
на Стамбул да те заведе.
Стамбул е, аго, за мене,
Тука, дето съм родена.
Припев: ...

Смая се везир с Гергана,
пусна момата свободна,
после за помен поръча
изворът чешме да стане.
Припев: ...

Из поемата „Изворът на белоногата“
от П. Р. Славейков